

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PROMĚNY A STYL VÝUKY DĚJEPISU NA SUŠICKÉ STŘEDNÍ
ŠKOLE A GYMNÁZIU V LETECH 1953–1971

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Rauchová, Ph.D.

Autor práce: Jaromír Potužák

Studijní obor: Historie a zeměpis se zaměřením na vzdělávání

Ročník: 3.

2019

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracoval samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 21. 7. 2019

.....

Poděkování:

Rád bych poděkoval vedoucí mé bakalářské práce, paní dr. Jitce Rauchové, za četné podněty, připomínky, nápady a příkladné vedení při psaní práce. Dále chci poděkovat panu dr. Janu Lhotákovi z Muzea Šumavy v Sušici za poskytnutí méně dostupných materiálů. Poděkování patří též všem pamětníkům, kteří byli ochotni ke spolupráci a poskytli mi rozhovor nebo sepsali své vzpomínky. V neposlední řadě chci poděkovat vyučujícím dějepisu pí Mgr. Libuši Chalupkové a Mgr. Libuši Potužákové z Gymnázia v Sušici za zapůjčení dobových učebnic dějepisu, své přítelkyni Barboře Slámové a svým rodičům za podporu.

Věnováno památce prof. Vladimíra Holého a prof. Miloše Potužáka.

Anotace:

V souvislosti se společenskými a politickými změnami, které přineslo převzetí moci komunistickou stranou v roce 1948, se v následujících letech velmi dynamicky proměňovaly názory na úlohu středního školství a způsob výuky humanitních oborů. Cílem předkládané práce je na příkladu Jedenáctileté střední školy Sušice, Střední všeobecně vzdělávací školy Sušice a Gymnázia Sušice dokumentovat, jak se zde v letech 1953 až 1971 proměňovala výuka dějepisu. Použitím především metody orální historie, s jejíž pomocí bylo získáno autentické vyprávění absolventů či vzpomínky učitelů, byly sestaveny jakési dějiny výuky dějepisu s přihlédnutím na obecný vývoj v celé republice, případně na vývoj na jiné škole tohoto typu nacházející se v regionu za použití komparativní metody. Vzhledem k využití vyprávění pamětníků bylo možné do práce zakomponovat v omezené míře i dějiny každodennosti ve škole. Práce je doplněna i stručnou historií školy a dějinami výuky na všeobecně vzdělávacích středních školách v Československu.

Annotation:

In connection with the social and political changes which occurred in the year 1948 when the Communist Party of Czechoslovakia took control of the political power, the views on the role of secondary education and the way in which humanities were taught changed very dynamically during the coming years. The aim of this bachelor thesis is to describe the change of History teaching between 1953 and 1971 using the example of the Eleven-Year High School ("Jedenáctiletá střední škola") in Sušice, the Secondary School of General Education ("Střední všeobecně vzdělávací škola") in Sušice and the Secondary Grammar School ("Gymnázium") in Sušice. Using primarily the approach of oral history to get authentic narration and recollections of former students and History teachers, this thesis shows the historical development of History teaching in Czechoslovakia in general perspective, alternatively in comparison with another high school of this type located in Klatovy region, using a comparative method. Due to the use of witness narratives, the history of everyday life at school can be incorporated into the work, to a limited extent. This thesis also describes the brief history of the high school in Sušice and the history of education at general secondary schools in Czechoslovakia.

Obsah

1	Úvod	9
2	O metodě oral history a vedení rozhovorů s pamětníky	15
3	Stručně k vývoji školství v Československu v letech 1953–1971	21
4	Období 1953–1960	22
4.1	Podoba výuky na středních školách v Československu v letech 1953–1960	22
4.2	Vznik a vývoj JŠ z pohledu školních kronik sušické a klatovské střední školy	26
4.3	Výuka dějepisu v letech 1953–1960 – vývoj obecně v Československu	29
4.4	Dějepis jako vyučovací předmět – učebnice, pomůcky, proměny stylu výuky	33
4.4	Proměny výuky dějepisu na JŠ z pohledu kroniky, vzpomínek absolventů a profesorů a dalších pramenů	35
5	Období 1960–1968	40
5.1	Podoba výuky na středních školách v ČSSR v letech 1960–1968	40
5.2	Vznik a vývoj SVVŠ z pohledu školních kronik sušické a klatovské střední školy	41
5.3	Výuka dějepisu v letech 1960–1968 – vývoj obecně v ČSSR	44
5.4	Dějepis jako vyučovací předmět – učebnice, pomůcky, proměny stylu výuky	49
5.5	Proměny výuky dějepisu na SVVŠ z pohledu kroniky, vzpomínek absolventů a profesorů a dalších pramenů	53
6	Období 1968–1971	56
6.1	Podoba výuky na středních školách v ČSSR v letech 1968–1971	56
6.2	Opětovný vznik a vývoj gymnázia z pohledu školní kroniky sušické střední školy	60
6.3	Výuka dějepisu v letech 1968–1971 – vývoj obecně v ČSSR	62
6.4	Dějepis jako vyučovací předmět – učebnice, pomůcky, proměny stylu výuky	62
6.5	Proměny výuky dějepisu na gymnáziu z pohledu kroniky, vzpomínek absolventů a profesorů a dalších pramenů	64
7	Závěr	70

8	Seznam použitých pramenů a literatury	72
9	Seznam zkratek.....	79
10	Přílohy	81

1 Úvod

Tato práce se zabývá vývojem a stylem výuky dějepisu v Československu v letech 1953–1971 na příkladu střední školy v Sušici. V souvislosti s výukou dějepisu se zde zabývám okrajově i obecným vývojem školství v této době, dále historií sušického gymnázia, jedenáctileté střední školy a střední všeobecně vzdělávací školy. Toto období jsem si vybral z několika důvodů. Předně se jednalo o to, že je stále možné najít žijící pamětníky. Navíc rok 1953 byl z hlediska dějin školství přelomový – proběhla totiž školská reforma, která znamenala pro české školství velmi podstatnou změnu. Rok 1971 pak ukončuje krátké tříleté období od vzniku Gymnázia v Sušici, které jsem do své práce rovněž zahrnul. Je, myslím, důležité zhodnotit i vývoj školství a výuky po roce 1968 za období tzv. normalizace. Dle mého názoru jistým středobodem práce je rok 1968, „pražské jaro“ a pomyslné „tání ledů“. Toto období na krátkou dobu znamenalo na mnoha školách změnu ve stylu vedení výuky a výkladu dějepisu. Tento fenomén se samozřejmě nevyhnul ani sušickému gymnáziu. Kromě roku 1968 je vnitřním mezníkem pro tuto práci i rok 1960, který přinesl další reformu školství.

Uvedené téma jsem si vybral také z toho důvodu, že souvisí velmi úzce s mým rodným regionem a potažmo i s mou rodinou (můj dědeček vyučoval dějepis na Střední všeobecně vzdělávací škole a později na Gymnáziu v Sušici). Dalším důvodem tohoto výběru tématu je zaměření mého studia na vysoké škole (učitelství dějepisu a zeměpisu) a v neposlední řadě i zájem o zpracování tohoto tématu, které se dosud nedočkalo žádného ucelenějšího zkoumání. Tato práce je příspěvkem k regionálním dějinám Sušicka a také pro dějiny střední školy v Sušici.

Ve své práci se opírám především o prameny a rozhovory s pamětníky z řad absolventů střední školy v Sušici v letech 1953–1971. Literaturu využívám především v obecnější (teoretické) rovině, kde se věnuji vývoji školství a výuky dějepisu na celostátní úrovni. Důvody k tomuto postupu zohledňuji v následujícím textu.

Cíl této práce je tedy nasnadě. Půjde o popis vývoje středního školství v letech 1953–1971 s důrazem na výuku dějepisu, její vývoj, proměny, problémy, a to v rámci vývoje středních škol obecně a konkrétně s přihlédnutím na vývoj jedné vybrané školy, totiž střední školy v Sušici.

Téma vývoje socialistického středního školství v Československu se, jak už bylo řečeno, zatím nedočkalo příliš podrobného zkoumání. Tento fakt má hned několik příčin. Především jde o téma velmi citlivé, navíc drtivá většina písemných pramenů je stížena ideologickým podbarvením. Kromě kvalifikačních prací v obecné rovině, ať již z historie či z pedagogiky, a didaktických či pedagogických příruček, kde bývá popsán i historický vývoj školství, nenacházíme v českém prostředí téměř žádné práce historiků o dějinách výuky za socialismu. Za výjimku můžeme považovat skripta dr. Denisy Labischové a doc. Blaženy Gracové¹ z Ostravské univerzity a také učební text dr. Františka Parkana² z Univerzity Karlovy v Praze, ovšem jde „pouze“ o učební texty, ne o odborné monografie na téma výuky obecně či výuky dějepisu. Co se týká konkrétních zpracování regionálního charakteru věnujících se tomuto tématu – ve smyslu vývoje vyučování na konkrétní škole, či dokonce vývoje konkrétního vyučovacího předmětu – je situace ještě mnohem horší. Těmito tématy se zabývají spíše historici, kteří se věnují regionálním dějinám, či přímo dějinám školství, popřípadě amatérští historici. Navíc i tito badatelé se tématy tohoto rázu zabývají spíše jen v obecné rovině. Ovšem dlužno dodat, že pramenná základna nabízí široké pole možností, jak toto téma badatelsky uchopit.

Důvodem ke konstatování nedostatku badatelského zájmu je objektivně příliš krátký časový odstup od zkoumaného období, dále náročnost zpracování tématu, méně rozvinutá metodologie, u výzkumu konkrétní instituce to může být i nedostačující pramenná základna. Nespornou nevýhodou je také problém se zveřejňováním osobních údajů a citlivých informací v souvislosti s ochranou osobních údajů v rámci nařízení Evropské unie GDPR (General Data Protection Regulation – Obecné nařízení o ochraně osobních údajů). Výhody lze naproti tomu najít například v žijících pamětnících, kteří dokáží poskytnout jiný pohled na dějiny, než nám dávají písemné a jiné neživé prameny. Autentické vyprávění zkonfrontované s jinými typy pramenů podává jakýsi „lidštější“ pohled na zkoumané téma. Kupříkladu různé historiky spojené s výukou, učiteli nebo i samotným dějepisem dávají historickému popisu tohoto tématu zcela jiný rozměr, mají mnohdy lepší vypovídací hodnotu a také lépe ilustrují výklad zkoumaného tématu, než to dokáže jen holý narativní popis založený pouze na písemných pramenech.

Z prací věnujících se tématu v obecné rovině lze jmenovat například dizertaci

---

¹ Denisa Labischová – Blažena Gracová, Příručka ke studiu dějepisu, Ostrava 2010. (= studijní text).

² František Parkan, Didaktika dějepisu, Praha 2013¹, 2014². (= studijní text).

Miroslava Jirečka o vývoji vyučovacího předmětu dějepis.³ Je třeba se rovněž zmínit o diplomové práci Lenky Bičové, která se věnuje učebnicím dějepisu padesátých a šedesátých let.⁴ Autory učebnic, jejich přístupy a komparací těchto přístupů při zpracování některých témat v období komunismu se ve své bakalářské práci zabývá Ivana Bartečková.⁵ Dějinám výuky dějepisu se v rámci didaktiky věnuje prof. Vratislav Čapek.⁶ Rozsáhlé encyklopedické heslo o vyučovacím předmětu dějepis sepsala dr. Helena Mandelová.⁷ Toto encyklopedické pojednání, jak uvádí prof. Jaroslav Pánek v úvodu čtvrtého svazku *Akademická encyklopedie českých dějin*, je prvním takto rozsáhlým encyklopedickým zpracováním problematiky školního dějepisu. Dějinám středních všeobecně vzdělávacích škol v Československu se věnuje Kateřina Bauerová ve své diplomové práci.⁸ O socialistickém školství vyšel například článek pod názvem *Dějiny socialistického školství: terra inkognita pedagogického výzkumu?* v časopise *Pedagogická orientace*.⁹ Z jiných časopisů, které se věnují dějinám školství a výuky, můžeme jmenovat například *Dějiny a současnost (DaS)*, *Pedagogika* nebo *Historia scholastica*. Z dobových prací o vyučování a didaktice dějepisu jsou známy například *Metodiky* Ondřeje Stojky¹⁰ nebo Václava Mejstříka z let 1955,¹¹ 1958,¹² 1964.¹³ Dějinami školství se zabývá i Národní pedagogické muzeum Jana Amose Komenského v Praze, které vydává různé publikace týkající se mj. i vývoje vyučování dějepisu.¹⁴ V roce 1985 vznikla z pera dr. Věry Mišurcové¹⁵ výběrová bibliografie k dějinám socialistické školy.¹⁶

³ Miroslav Jireček, *Vývoj vyučovacího předmětu dějepis v letech 1918–2013*, Brno 2014. (= disertační práce, MU, Pedagogická fakulta).

⁴ Lenka Bičová, *Učebnice dějepisu padesátých a šedesátých let dvacátého století*, Praha 2013. (= diplomová práce, UK, Pedagogická fakulta).

⁵ Ivana Bartečková, *Obraz dějin v učebnicích dějepisu z 19. a 20. století*, Olomouc 2010. (= bakalářská práce, UPOL, Filozofická fakulta).

⁶ Vratislav Čapek, *Didaktika dějepisu 1.*, Praha 1985.

⁷ Helena Mandelová, *Dějepis (školní)*, in: *Akademická encyklopedie českých dějin*. Sv. 4, D-G (dadaismus gymnázium), Praha 2015, s. 23–52. (= encyklopedické heslo).

⁸ Kateřina Bauerová, *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v Československé republice po II. světové válce v letech 1945–1989*, Praha 2008. (= diplomová práce, UK, Filozofická fakulta).

⁹ Jiří Zounek – Michal Šimáně – Dana Knotová, *Dějiny socialistického školství: terra inkognita historicko-pedagogického výzkumu? K problematice zdrojů poznání minulosti*. *Pedagogická orientace* 25, 2015, č. 3, s. 319–344.

¹⁰ Ondřej Stojka, *Metodika vyučování dějepisu*, Bratislava 1961¹, 1963².

¹¹ Václav Mejstřík, *Metodika dějepisu*, Praha 1955. (= učební text Vysoké školy pedagogické v Praze).

¹² Týž, *Stati z metodiky vyučování dějepisu*, Praha 1958.

¹³ Týž, *Metodika dějepisu jako učebního předmětu*, Praha 1964.

¹⁴ Magdaléna Šustová, *Stalo se v zemi české. Jak se učil dějepis*, Praha 2009.

¹⁵ PhDr. Věra Mišurcová, CSc. – bývalá pracovnice Pedagogického ústavu Jana Amose Komenského ČSAV.

¹⁶ Věra Mišurcová a kol. (edd.), *Dějiny socialistické školy a pedagogiky ČSSR, BLR, MLR, NDR, SSSR I, II. Mezinárodní výběrová bibliografie 1945–1983*, Praha 1985.

Statí věnujících se konkrétně sušické JSŠ, SVVŠ a gymnáziu a výuce dějepisu na tomto ústavu je poskrovnu. Jedná se zejména o příspěvky ve výročních almanaších a článek¹⁷ o historii školy na webových stránkách nynějšího Gymnázia v Sušici. Na Sušicku se historii socialistického školství nevěnuje z odborníků nikdo. Důvody jsou částečně uvedeny již výše, problémem je především malý časový odstup a obtíže se zveřejňováním údajů. Nemalou překážkou byl do předloňského roku rovněž fakt, že nebyla dvacet let dostupná kronika školy z let 1960–1997 jako jeden z hlavních pramenů pro výzkum. Ovšem pro použití metody orální historie je větší výhodou velký počet stále žijících pamětníků z řad tehdejších studentů, popř. i profesorů, jak je řečeno výše.

Hlavní metodou použitou v této práci byla tedy metoda oral history založená na rozhovorech s pamětníky. Je zajímavé, že tato metoda není v českém prostředí v historicko-pedagogickém výzkumu příliš často využívána.¹⁸ Dalším přístupem byla metoda komparativní – porovnání vývoje vyučování dějepisu na střední škole v Sušici s vývojem na jiných takových školách v Československu (např. v menší míře porovnání se střední školou v Klatovech) a s vývojem školství v Československu v obecné rovině. V neposlední řadě byl využit i mikrohistorický či prozopografický, případně biografický přístup, které lze v případě dějin školství využít k poznávání každodenního chodu a života školy, skupiny učitelů, učitelů jako jednotlivců či jedné školní třídy „pod drobnohledem“.¹⁹ Výchozím pramenem byly samozřejmě kroniky školy z let 1953–1971, nyní umístěné v SOkA Klatovy, resp. ve školním archivu Gymnázia v Sušici, či na doplnění digitalizované kroniky města Sušice z tohoto období, nacházející se v SOkA Klatovy a v elektronické verzi na webu www.portafontium.cz. Dále bylo možné využít i další prameny, jako jsou například maturitní protokoly z dějepisu umístěné v SOkA Klatovy. Je nutné zmínit problémy, které se týkají studia kronik a jiných pramenů z éry vlády jedné strany, a to zejména právě z padesátých let. Vzhledem k silnému působení ideologie je zde nebezpečí v podobě tendenčně psaných kronik a dalších písemných pramenů, jejichž autoři byli, či případně museli být ovlivněni ideologií komunistické strany. Proto je nutné si počínat velmi obezřetně při studiu těchto pramenů a kriticky zhodnotit všechny informace, které nám poskytují a pokoušet se o co největší

---

¹⁷ Jaromír Potužák, *Historie sušického gymnázia*, Sušice 2014. (= článek pro webové stránky školy www.gymsusice.cz).

¹⁸ J. Zounek – M. Šimáně, *Úvod do studia dějin pedagogiky a školství. Kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu*, Brno 2014.

¹⁹ Tamtéž, str. 68.

odstup a míru objektivitu. Výukou dějepisu a také popularizací historické vědy mezi učiteli se zabýval i časopis *Dějepis ve škole*, který byl později sloučen s časopisem *Zeměpis ve škole* a oba časopisy dál vycházely pod názvem *Dějepis a zeměpis ve škole*.²⁰ Původně oba časopisy vycházely v rámci jednoho periodika s názvem *Společenské nauky ve škole*, jehož názvy se v průběhu let 1945–1954 proměňovaly (např. *Občanská výchova* či *Společenské vědy ve škole*). V roce 1954 došlo k rozdělení tohoto časopisu na dva časopisy, totiž na *Dějepis ve škole* a *Zeměpis ve škole*.²¹

Metodologickou inspirací pro použití oral history jsou především knihy Miroslava Vaňka, ale také jiných autorů. Krátce se orální historií zabývá text Jiřího Zounka a Michala Šimáně v rámci publikace o výzkumu dějin školství a pedagogiky.²² Zde se autoři zmiňují o malé frekvenci využívání orální historie při bádání o dějinách výuky a školství. Při tom je tato metoda využitelná ve velmi širokém spektru témat. Nabízí naprosto jedinečný pohled jednotlivců či skupin lidí z řad studentů, absolventů, učitelů či zaměstnanců škol na školství, výuku, popř. i na konkrétní instituci. Využitím orální historie při studiu dějin školství se dlouhodobě zabývá autorské trio ve složení Dana Knotová a již zmíněný Michal Šimáně a Jiří Zounek nejen v odborných člancích, ale i v knihách – např. na úrovni základního školství v publikaci *Normální život v nenormální době*²³ nebo příspěvkem ve sborníku *Mnoho tváří orální historie* z konference v roce 2017.²⁴ Zmíněná trojice odborníků zpracovávala v letech 2014–2016 projekt (zabývající se výukou na základních školách v době normalizace) s názvem *Každodenní život základní školy v období normalizace pohledem učitelů. Využití orální historie při studiu soudobých dějin školství*. Projekt byl zaštiťován Grantovou agenturou ČR a Masarykovou univerzitou v Brně. Zde si uvedeme anotaci projektu:

---

²⁰ Časopis byl vydáván Státním pedagogickým nakladatelstvím, později se časopisy opět rozdělily.

²¹ Dana Bimková, *Pedagogické časopisy pro výuku dějepisu v první polovině 50. let 20. století*, in: Magdaléna Šustová – Markéta Pánková (redd.), *Dějiny ve škole – Škola v dějinách*, Praha 2010, s. 117–121. (= *Historia scholastica* 1).

Roku 1959 byly tyto časopisy sloučeny a vznikl *Dějepis a zeměpis ve škole*, který byl roku 1968 opět rozdělen na dva časopisy. A nakonec od roku 1971 byly časopisy opět sloučeny a vycházely pod názvem *Společenské vědy ve škole*: časopis pro občanskou nauku, filozofii, dějepis a zeměpis do roku 1990. V redakční radě časopisu *Dějepis a zeměpis ve škole* od roku 1966 působil mj. Jaroslav Charvát, stejně jako v radě časopisu *Společenské vědy ve škole*.

²² J. Zounek – M. Šimáně, *Úvod*, str. 61.

²³ J. Zounek – M. Šimáně – D. Knotová, *Normální život v nenormální době. Základní školy a jejich učitelé nejen v období normalizace*, Praha 2017.

²⁴ Titíž, *O vstupování na tenký led. Orální historie ve výzkumu soudobých dějin školství*, in: *Mnoho tváří orální historie. Od teorie a metodologie k výzkumné praxi, výuce i popularizaci*, Brno 2017.

„Projekt se zaměřuje na studium soudobých dějin základního školství. Hlavním cílem projektu je prozkoumat a popsat každodenní život základní školy v období tzv. normalizace (1969–1989). Historicko-pedagogický výzkum bude založen na metodě orální historie, jejímž prostřednictvím budou získány nové a jedinečné poznatky o životě školy i práci učitelů. Za tímto účelem: a) rozpracujeme teoreticko-metodologicky metodu orální historie s ohledem na specifické zaměření projektu i dosavadní rozvoj metodologie výzkumu dějin pedagogiky; b) následně historicko-pedagogickým výzkumem prozkoumáme a popíšeme každodenní život základní školy v období normalizace včetně života i práce učitelů. Tyto poznatky budou ukotveny v širším kontextu vývoje a proměn tehdejší společnosti a socialistického školství. Hlavním výstupem budou dvě monografie.“²⁵

Publikace, přednášky a výstupy a prezentace z konferencí, které v rámci tohoto projektu vznikly a dosud ještě vznikají a jichž je poměrně velké množství, jsou velmi důležitými zdroji pro výzkum dějin školství a výuky pomocí orální historie. Tato metoda v kombinaci s archivním výzkumem byly při zpracování tohoto projektu výchozí metodou a zároveň velmi originálním počinem v oblasti výzkumu dějin školství. Na této kombinaci přístupů je založena i předkládaná práce.

Orální historii v souvislosti s dějinami socialistického školství se věnuje ve své diplomové práci také Vladimír Pešta.²⁶

Metoda orální historie byla v předkládané práci z důvodu časové náročnosti a poměrně velkého množství narátorů doplněna o modifikovanou metodu dotazníkového šetření použitou zejména z důvodu velké dojezdové vzdálenosti k pamětníkům nebo z důvodu komfortu samotných narátorů, kterým bylo nabídnuto buď vedení rozhovoru, nebo právě vyplnění dotazníku, ve kterém měli podle předložených otázek sepsat vzpomínky. Většina pamětníků si vybrala vedení rozhovoru, což je potěšující, protože metoda dotazníkového šetření, byť modifikovaná, neposkytuje prostor pro doplňující otázky a úplné vyjádření všech myšlenek pamětníka.

V rámci práce se rovněž věnuji z prozopografického a biografického hlediska i vyučujícím dějepisu. K vytvoření kolektivní biografie, či případně i jejich biogramů bylo

---

²⁵ Titíž, Každodenní život základní školy v období normalizace pohledem učitelů. Využití orální historie při studiu soudobých dějin školství. Informace o projektu, Masarykova univerzita v Brně 2014–2016. (dostupné online: <https://www.muni.cz/vyzkum/projekty/26624>); cit. 7. 5. 2019.

²⁶ Vladimír Pešta, Školství za totality – orální historie a literatura, Praha 2015. (= diplomová práce, UK, Pedagogická fakulta).

nápomocno především vyprávění pamětníků a samozřejmě také školní kronika a jiné zdroje (v případě význačnějších osobností z řad učitelů na této škole např. jejich paměti).

2 O metodě oral history a vedení rozhovorů s pamětníky

Jakožto o nejdůležitější metodě bychom se zde měli zmínit o oral history (orální historii) z pohledu historiků. Dále si zde zmíníme i pozitiva a negativa vedení rozhovorů s pamětníky.

Orální historie je poměrně velmi mladou metodou, která se dynamicky rozvíjela během druhé poloviny 20. století, přičemž tento vývoj pokračuje dodnes a dochází při něm k neustálému zdokonalování tohoto přístupu k výzkumu soudobých dějin, který stále častěji bývá považován již za samostatný obor či podobor bádání humanitního nebo společenskovedního rázu.²⁷ Ovšem je pravdou, že se odborníci stále přiklánějí ke konzervativnímu náhledu na orální historii jako na jednu z výzkumných metod,²⁸ případně subdisciplínu nebo pomocnou vědu historickou v rámci výzkumu soudobých dějin.²⁹ Naproti tomu byl ale již v roce 2008 na Fakultě humanitních studií UK otevřen magisterský studijní program Orální historie – soudobé dějiny, což nám již v jemné nuanci implikuje přerod orální historie v samostatný obor.³⁰ Zejména mezi historiky je orální historie považována za metodu historikovy práce např. spolu s prozopografií, historicko-geografickou metodou nebo metodou biografickou.

Orální historii si můžeme definovat například takto: „*Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, či osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.*“³¹ Zcela jednoduše až laicky řečeno je orální historie „*obraz lidské minulosti popsany vlastními*

---

²⁷ Miroslav Vaněk – Pavel Mücke – Hana Pelikánová, *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007.

²⁸ Tamtéž, s. 14.

²⁹ M. Vaněk – P. Mücke, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, Praha 2015, s. 17.

³⁰ M. Vaněk, *Sběrači, lovci a „vědecký“ antikomunismus... aneb o některých problémech orální historie při výzkumu naší nedávné historie*, in: Jirí Petráš a kol. (edd.), *Příběh je základ... a lidé příběhy potřebují... aneb Teoretické a praktické aspekty orální historie. Sborník příspěvků z konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 2009, České Budějovice 2009.* (= Jihočeský sborník historický – Supplementum 3).

³¹ M. Vaněk – P. Mücke – H. Pelikánová, *Naslouchat hlasům*, s. 11.

slovy“.³² Z praktického hlediska je orální historie popsána tak, že se jedná o rozhovor (nahrávaný buď zvukovým, nebo audiovizuálním způsobem) mezi fundovaným tazatelem a narátorem (pamětníkem), o jehož osobnosti má tazatel určité předem získané informace. Narátor je rovněž předem informován o tématu rozhovoru a jeho účelu a sděluje tazateli své dojmy, postoje a zkušenosti týkající se daného tématu. Tento rozhovor se pak stává historickým pramenem.³³ Orální historie ovšem nezahrnuje nic, co by postrádalo dialog mezi narátorem a tazatelem (např. tajné nahrávky, zaznamenané hovory, odposlechy či nahrané osobní poznámky).³⁴

Metoda orální historie je schopna mapovat tzv. bílá místa historie, která se objevují zejména v dějinách totalitních režimů. Zde byl uznáván jen značně zúžený oficiální diskurz a ostatní (protirežimní) názory byly potírány. Pro dějiny tzv. „z druhé strany barikády“ neexistuje proto příliš mnoho pramenů, především písemných.

Využití orální historie může mít důvod nejen v tzv. aktuálně řešeném bádání (tzn. použití rozhovorů bezprostředně po jejich zaznamenání v badatelském úkolu), nýbrž i v bádání budoucím, kdy je pouze zaznamenáno vyprávění pamětníků a archivuje se pro budoucí badatele (tento náhled, jenž uvádí prof. Vaněk, vychází z francouzského konceptu „archives orales“, tj. pouhé zachycení vyprávění a jeho archivace). Tento přístup má paralelu v archeologii, jde vlastně o záchranu něčeho, co může nenávratně zmizet (archeologové rovněž zachraňují před např. stavbou dálnice mnohá cenná naleziště).³⁵

Orální historie je metodou kvalitativní. Charakteristické pro její využívání je tzv. demokratizování dějin, což znamená, že jsou brány v potaz nejen velké dějiny, ale především dějiny tzv. malé, tj. dějiny zapomínaných vrstev společnosti neboli dějiny zdola. Setkáme se zde tedy především s mikrohistorickými prvky. Ovšem při bádání s použitím metody orální historie je nutné porovnávat výsledky bádání i s archivními prameny, jelikož jak již bylo zmíněno v úvodu práce, přináší orální historie četná úskalí v podobě bytostně subjektivních pohledů jednotlivých narátorů nebo problému kolektivní paměti, jak jej popisuje Maurice Halbwachs. Nejprínosnější a jaksí nejbezpečnější je kombinace orální historie s bádáním v archivních materiálech.³⁶ Ovšem to neznamená,

---

³² M. Vaněk – P. Mücke, Třetí strana, s. 14.

³³ M. Vaněk – P. Mücke – H. Pelikánová, Naslouchat hlasům, s. 11 a 12.

³⁴ M. Vaněk – P. Mücke, Třetí strana, s. 15

³⁵ M. Vaněk – P. Mücke – H. Pelikánová, Naslouchat hlasům, s. 14.

³⁶ Tamtéž, s. 15 a 16.

že subjektivita pramenů vzniklých pomocí orální historie je nevýhodou. Naopak, subjektivita je zde vnímána jak pozitivum, a dokonce téměř jako nezbytnost. Zaznamenané rozhovory jsou ovšem rovněž historickým pramenem, který je nutné používat s odstupem a provést jeho důkladnou kritiku a komparaci s jinými prameny. Pamětník, byť se zúčastnil jisté dějinné události, nemusel zcela dobře pochopit, co a jak se tehdy vlastně stalo.

Mezi důvody značné subjektivity pramenů vzniklých při použití metody orální historie patří dozajista délka časového odstupu od události či období, jež narátor popisuje (zde je problémem zejména to, že vzpomínky narátora mohly být ovlivněny něčím, co se událo v mezidobí mezi zkoumaným obdobím a současností), různorodost prostředí, ve kterých jsou rozhovory s různými narátory vedeny, dále zde hraje velkou roli věk a psychický stav narátora, citlivost některých témat (někdo se k nim chce vracet, někdo nikoli) a další aspekty.

Základním předpokladem existence a rozvoje orální historie je zavedená demokracie. Orální historie se tedy nejlépe rozvíjí v tradičně demokratických zemích, jako jsou USA nebo Velká Británie, které si neprošly obdobími totalitního režimu a byla v nich víceméně zaručena svoboda projevu a vědeckého bádání. Chceme-li od narátora získat, pokud možno, co nejvíce informací, musí mít dotyčný jistotu, že tyto informace může poskytnout bez rizika. Dvacáté století bylo tedy z pohledu vývoje orální historie velmi problematické, jelikož ve velkém množství států byly u moci autoritativní režimy nepodporující názory a postoje odlišné od oficiálního diskurzu. Na příkladu České republiky si můžeme ukázat, že po listopadovém převratu poměrů se začalo objevovat množství pamětníků, kteří měli potřebu odhalit temné stránky různých událostí a vytvořit tak nový pohled na minulý režim, totiž pohled zdola, tj. pohled neoficiální. Dochází tedy ke zpochybňování písemných pramenů jako zdroje s čelním postavením při poznávání minulosti.³⁷ Narážíme zde ovšem na problém jistých stále nezhojených ran a křivd, o kterých často pamětníci nechtějí mluvit. Život za socialismu nebyl jednoduchý a dodnes existuje řada citlivých témat, která si narátoři chtějí nechat pro sebe. Projevují se tedy při jejich vyprávění různé formy selektivnosti informací (např. selektivnost paměti z hlediska dnešních zájmů, selekce privátních informací a také výběr na základě již zmiňované kolektivní paměti).³⁸ Tím narážíme na problém možné neucelenosti rozhovorem

---

³⁷ Tamtéž, s. 47.

³⁸ Tamtéž, s. 66.

získaného pramene. Faktum, že pamětník o něčem nechce mluvit, úzce souvisí i s etikou práce při použití metody orální historie. Výrazným problémem může být i fakt, že výpovědi některých pamětníků mohou být odlišné či si dokonce protirečít, což opět odkazuje na značnou subjektivitu orálně-historického výzkumu, v tomto případě ovšem i do jisté míry v negativním slova smyslu. Každý člověk je individualitou, a to má vliv na možné zkreslení vzpomínek.

Samotný rozhovor v rámci orální historie by měl být co nejvíce nenucený, samozřejmě při zachování jisté linie otázek jaksi „usměrňujících“ narátora při jeho přílišném odchýlení se od tématu. Pomocí orální historie také nechceme zjišťovat informace o „oficiálních“ (obecně známých) dějinách, nýbrž o individuální přímé zkušenosti pamětníků. Například při použití metody orální historie ve výzkumu dějin školy či školství a vyučování se musíme (nebo bychom se aspoň měli) zaměřovat při rozhovoru s pamětníky (studenty, učiteli, rodiči či například nepedagogickými pracovníky) na jejich osobní prožitky, nikoli na oficiální chronologii dějin dané instituce či historického vývoje vyučování.³⁹ Tazatel by se měl vyvarovat v rámci zachování nenucenosti rozhovoru a komfortu narátora určitých chyb při vedení rozhovoru. Jde například o zlehčování různých problémů, různých interpretací či dokonce diagnóz, zkoušení, poučování, moralizování atd. Tazatel by měl v nejlepším případě naslouchat, a jak bylo již zmíněno, do vyprávění zasahovat jen v nutných případech, tj. být spíše pozorný a samozřejmě trpělivý. Narátory může urazit či odradit vnucování tazatelových nápadů a názorů, pokud se tak děje nemístně či příliš často.⁴⁰ Je zde totiž třeba si zachovat jistý odstup, být co nejvíce objektivním „pozorovatelem“. Při rozhovoru chceme získat individuální pohled jedince na danou problematiku, ne přesný obraz minulosti. Na pamětníka je zde třeba se dívat jako na zcela jedinečný historický pramen, kterého pokud se správně zeptáme, nám podá zcela unikátní pohled na minulost, byť s možností jistého zkreslení. Problémem a zároveň výhodou může být i osobní či citová zainteresovanost tazatele ohledně tématu. Zejména v případě výzkumného tématu, které se týká i rodinné historie, se setkáváme samozřejmě s jednodušším přístupem k narátorovi, ale někdy i s jistým ovlivňováním narátora tazatelem ve snaze ukázat své blízké v co nejlepším světle.⁴¹ Praktickým

---

³⁹ Tamtéž, s. 85–86.

⁴⁰ Tamtéž, s. 88–89.

⁴¹ Lenka Krátká, Nejsou mezi námi jen slova. O některých úskalích využívání metody orální historie, in: M. Vaněk – Přemysl Hrouda – P. Mücke (edd.), Deset let na cestě. Orální historie na Sovinci (2002–2011), Praha 2011.

problémem týkajícím se množství a kvality získaných dat může být i zájem narátora o dané téma (např. pamětník, který měl ve škole rád dějepis a tento předmět ho i bavil, si vzpomene na mnohem více věcí než student, kterého více zajímaly jiné předměty).

Před samotným započítím výzkumu pomocí orální historie je nutná velmi poctivá příprava. Je nutné se seznámit s tématem s ohledem na dobové souvislosti, pečlivě prostudovat dostupnou literaturu a prameny týkající se daného tématu a samozřejmě i příručky o použití orální historie.

Při rozhovoru je potřeba klást, pokud možno ne více než jednu otázku najednou, přičemž tyto otázky by měly být otevřené, nikoli zjišťovací (tzn. odpověď ano/ne není příliš žádoucí a je nutné tomu přizpůsobit styl a podobu kladení otázek). Důležitá je i práce s pauzami v řeči (narátor potřebuje dobu na promyšlení toho, co řekne).⁴²

Je třeba ještě připomenout, že orální historie se využívá i ve výuce dějepisu na základních, případně středních školách. Této problematice se zevrubně věnuje publikace *Paměť a projektové vyučování v dějepise*. Autoři se zde věnují využití orální historie a její aplikaci ve výuce a zároveň i praktickým aspektům orální historie při samostatné práci žáků.⁴³ V současné době se realizují i různé projekty v rámci dobrovolnických organizací, které realizují využití orální historie samotnými žáky základních škol, kdy jsou žáky vedeny rozhovory s pamětníky různých časových období. Jedná se například o projekt organizace *Post bellum* s názvem *Příběhy našich sousedů* pro žáky 8. a 9. tříd, při kterém se žáci učí pracovat s nahrávací technikou a sami vedou rozhovory s pamětníky a seznamují se s metodou orální historie a jejím využitím v praxi. I samotné školy realizují projekty v rámci výuky dějepisu, kdy studenti zpracovávají rozhovory s pamětníky v rámci samostatných prací.

Výběr pamětníků pro potřeby této práce úzce souvisel s vybraným dějinným obdobím, jímž se zde zabýváme. Z důvodu snahy o co největší objektivitu a korektnost získaných informací bylo třeba postihnout při výběru narátorů celé období a zároveň, s přihlédnutím na rozfázování této periody na tři části podle proměn středního školství, vybrat srovnatelné množství narátorů pro všechna tato období. Současně bylo nutné vybrat pro dané období vzorek narátorů různého věku, aby bylo zachováno pokrytí celého časového výseku. Dalším důvodem ke specifickému výběru narátorů byla dále uvedená prozopografická metoda. Jedním z cílů práce je poskytnout informace o učitelích, tzn. je

---

⁴² M. Vaněk – P. Mücke – H. Pelikánová, *Naslouchat hlasům*, s. 102.

⁴³ Hana Havlůjová – Jaroslav Najbert a kol., *Paměť a projektové vyučování v dějepise*, Praha 2014.

tedy třeba pamětníky vybírat i podle toho, kdo je na střední škole vyučoval dějepisu, aby bylo možné vytvořit kolektivní biografii všech učitelů dějepisu na střední škole. Pamětníci byli vybíráni i z řad studentů z tzv. okrajových období, tzn. z období let 1953 a 1971, kteří buď maturovali v roce 1953 (přerod čtyřletého gymnázia v jedenáctiletou střední školu) nebo nastoupili do prvního ročníku v roce 1971 (postupný nástup normalizace).

Při hledání pamětníků je dobře využitelná i metoda „snowball sampling“ (tzn. „nabalování sněhové koule“), kdy nás první skupina pamětníků odkáže na jiné pamětníky, kteří rovněž mohou podat informace o daném tématu a je s nimi rovněž užitečné vést rozhovor. Jde např. o spolužáky či kolegy již vyzpovídaných pamětníků.⁴⁴ Při snaze o co největší objektivitu bylo nutné oslovit i pamětníky, kteří neměli při studiu na střední škole s dějepisem tak říkajíc nic společného (studenty zaměřené přírodovědným směrem). Byl tak vytvořen pohled nejen ze strany humanitně zaměřených studentů, nýbrž i ze strany „přírodovědců“. Je ovšem nutné zmínit, že ne všichni pamětníci, jejichž studium bylo zaměřené přírodovědně, byli ochotni či schopni něco o výuce dějepisu povědět, jelikož u nich tento předmět hrál vedlejší roli. Někteří si ani nevzpomněli, kdo je dějepis učil. Ovšem většina si i přes „handicap“ studia na přírodovědné větvi vzpomněla na poměrně velké množství údajů.

---

⁴⁴ M. Vaněk – P. Mücke – H. Pelikánová, *Naslouchat hlasům*, s. 90.

3 Stručně k vývoji školství v Československu v letech 1953–1971

Mezi lety 1953 a 1971 docházelo v Československu k překotným změnám ve školství. Zpočátku bylo organizováno podle sovětského vzoru jednotného školství. Tyto změny byly samozřejmě ne zrovna malým krokem zpět. Oproti prvorepublikovému modelu osmiletých reálných gymnázií, popř. sedmiletých reálek, bylo již zavedení pouze čtyřletých gymnázií v roce 1948 poměrně nešťastnou změnou, natož pak reforma v roce 1953, která zaváděla jedenáctileté, případně osmileté jednotné střední školy. Došlo ke zkrácení nejen povinné základní školní docházky, ale i ke zkrácení středoškolské přípravy ke studiu na vysokých školách. Problémy těchto změn byly znatelné již pár let po reformě, kdy se přistoupilo k pokusnému zavádění tzv. dvanáctiletých středních škol (od roku 1959), u kterých byl přidán jeden ročník k druhému stupni školy, a tedy znovuzavedena devítiletá povinná školní docházka. Třetí stupeň školy (tj. tři výběrové ročníky – desátý až dvanáctý) zůstal v nezměněné délce.⁴⁵ Bylo upraveno i vzdělávání učitelů, o kterém je řeč v dalších kapitolách. Co se týká výuky z hlediska procentuálního poměru vyučovaných předmětů, od roku 1948, resp. 1953 s každou reformou klesalo procentuální zastoupení výuky jazyků a společenskovědních předmětů, při čemž narůstal podíl přírodovědných předmětů a vůbec nejvíce předmětů technických.⁴⁶

Reforma v roce 1953 přinesla i změny na ministerstvu školství. Došlo k přejmenování Ministerstva školství a národní osvěty na Ministerstvo školství a osvěty. Téhož roku, sloučením Ministerstva vysokých škol a Ministerstva školství a osvěty, vzniklo Ministerstvo školství.⁴⁷

V roce 1960 přišla další, již takřka nevyhnutelná reforma, v praxi realizovaná od roku 1961. Ministerstvo v ní navázalo na změny, které proběhly o rok dříve, a nahradilo pokusné DSS novou koncepcí základního a středního všeobecně vzdělávacího školství. Devítiletá povinná základní docházka byla zachována a tříletá výběrová střední škola také. Došlo vlastně pouze k rozdělení dříve jednotné školy na tzv. ZDŠ (základní devítiletá škola) a na SVVŠ (střední všeobecně vzdělávací škola. Od roku 1961 byly tedy „jedenáctiletky“ a „dvanáctiletky“ nahrazeny tímto typem základní a střední školy.

---

⁴⁵ Eliška Walterová, Projektování střední všeobecně vzdělávací školy, Praha 1990.

⁴⁶ Kolektiv autorů, Dějiny školství v Československu I. 1945–1975, Praha 1982.

⁴⁷ Luboš Chmelík, Vývoj školské správy na našem území, Brno 2010, s. 26. (= bakalářská práce, MU v Brně, Právnická fakulta).

Zatímco ZDŠ zůstala v nezměněné podobě až do roku 1978, SVVŠ „přežila“ pouze do roku 1968, kdy došlo k další reformě středního školství. Stávající tříletý cyklus byl nahrazen čtyřletým a podoba středního všeobecně vzdělávacího školství se vrátila do podoby před reformou v roce 1953. Vzniklo tak gymnázium, které mělo zlepšit přípravu studentů pro studium na vysokých školách.

4 Období 1953–1960

4.1 Podoba výuky na středních školách v Československu v letech 1953–1960

V roce 1953 došlo za ministra školství a osvěty Ernesta Sýkory k rozsáhlé proměně československého školství v souvislosti s reformou školství provedenou vydáním zákona č. 31/1953 Sb.⁴⁸ Vznikla tak zcela nová školská soustava, která se měla co nejvíce přiblížit sovětskému modelu školství (zde existoval koncept desetiletého jednotného školství). Povinná školní docházka se zkrátila z devíti na osm let, čímž se zrychlila příprava žáků na studium na střední škole. Základní školu tedy žáci končili ve 14 letech a střední školu v 17. Poté mohli nastoupit např. na vysokou školu, kterou tím pádem bylo možné dokončit jen krátce po dvacátém roce. Je třeba zmínit, že zkrácení povinné školní docházky bylo krokem zpět ve vývoji školství ve srovnání se stavem před rokem 1953, respektive 1948 (když nebereme v potaz represe druhé světové války).⁴⁹ Došlo ke sloučení dosavadních tří stupňů škol (školy národní, bývalé měšťanské (resp. střední) = druhý stupeň a gymnázia). Kromě jedenáctiletých středních škol existovaly i osmileté střední školy, na které pak případně navazoval 9.–11. ročník jedenáctileté střední školy. Tyto poslední tři výběrové ročníky byly náhradou za čtyřletá gymnázia, která fungovala od roku 1948 a měla sloužit k přípravě žáků na studium na vysoké škole.⁵⁰ Osmileté střední školy, které poskytovaly všeobecné vzdělání na základěškolské úrovni, byly povinné pro všechny. Žáci na nich byli připraveni pro budoucí povolání, odbornou školu nebo pro vyšší všeobecné vzdělání, tzn. pro studium na třetím stupni JSS.⁵¹

---

⁴⁸ Kolektiv autorů (ČSÚ), *Gymnázia a školy gymnaziálního typu. Retrospektiva let 1788–1990*, Praha 1992.

⁴⁹ Dana Předotová, *Historie školství od roku 1945 do současnosti*, Olomouc 2014. (= diplomová práce, UPOL, Filozofická fakulta).

⁵⁰ Kolektiv autorů (ČSÚ), *Gymnázia*, str. 16.

⁵¹ Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů č. 31/1953 Sb. ze dne 24. 4. 1953, in: Kolektiv autorů, *Dějiny školství v Československu II. 1945–1975*, Praha 1982, s. 38.

Výrazným rozdílem oproti klasickým gymnáziím bylo omezení výuky latiny. Ta se stala na JSS nepovinnou a byly sníženy její hodinové dotace. Naproti tomu byly navýšeny dotace pro deskriptivní geometrii, na niž byl kladen silný důraz v souvislosti se zrychlenou industrializací československého hospodářství.⁵² Tato reforma navazovala na změny ve školství z roku 1948, které zavedl tehdejší ministr školství, věd a umění Zdeněk Nejedlý zákonem č. 95/1948 Sb. Tehdy byla zavedena jednotná škola, která nahrazovala předchozí koncepcí diferencované školy. Rok 1953 přinesl i zavedení různých vyznamenání pro učitele, jako například Medaile Jana Ámose Komenského, Zasloužilý učitel nebo Vzorný učitel.⁵³

V souvislosti s přetvořením školského systému narostl poměrně výrazně počet středních škol. V publikaci Českého statistického úřadu (ČSÚ)⁵⁴ můžeme pozorovat v přehledných tabulkách počtů tříd v jednotlivých ročnících, že se ve školním roce 1953/1954 počet tříd velmi razantně zvýšil. Oproti školnímu roku 1948/1949 vzrostl počet středních škol všeobecně-vzdělávacího typu z 224 na 280 právě ve školním roce 1953/1954. Navýšil se i počet studentů – z 51 113 na 63 548. Výrazným trendem byla i rostoucí feminizace. Ve školním roce 1953/1954 bylo z celkového počtu studentů více než 50 % dívek. Důsledky tohoto vývoje brzy pocítily některé vysoké školy.⁵⁵

Co se týká úpravy vzdělávání pedagogických pracovníků, změnila se situace takto: Budoucím učitelům na nižších stupních JSS (tzn. 1.–8. ročník JSS) byly určeny pedagogické školy (zjednodušená a zkrácená obdoba dnešních pedagogických fakult navazující na JSS nebo na střední pedagogickou školu či středních pedagogických škol navazujících na druhý stupeň). Pro vyučující na tzv. národní škole (= 1.–5. ročník JSS či OSŠ) sloužily k přípravě čtyřleté (střední) pedagogické školy navazující na druhý stupeň. Na ty byli přijímáni absolventi osmileté střední školy nebo osmého postupného ročníku jedenáctiletky.⁵⁶ Učitelům druhého stupně (6.–8. ročník) byly určeny dvouleté vyšší pedagogické školy, do kterých byli přijímáni absolventi JSS, případně pedagogických škol nebo výběrových odborných škol.⁵⁷ Vysokoškolsky vzdělaní učitelé (na přírodovědných a filozofických fakultách a nově vzniklých Vysokých školách

---

⁵² D. Předotová, Historie školství.

⁵³ Tamtéž, str. 13.

⁵⁴ Kolektiv autorů (ČSÚ), Gymnázia.

⁵⁵ Kolektiv autorů, Dějiny školství.

⁵⁶ Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů č. 31/1953 Sb. ze dne 24. 4. 1953, in: Kolektiv autorů, Dějiny školství v Československu II. 1945–1975, Praha 1982, s. 39.

⁵⁷ Kolektiv autorů, Dějiny školství II., s. 40.

pedagogických – pedagogické fakulty byly zrušeny (zákonem č. 31/1953 Sb. bylo zrušeno nařízení o zřizování pedagogických fakult č. 100/1946 Sb.) – vyučovali na třetím stupni JŠŠ (9.–11. ročník).⁵⁸ Na vysokou školu se mohli hlásit absolventi JŠŠ, popřípadě pedagogických nebo výběrových odborných škol.⁵⁹ Později, v roce 1959, byly zřízeny pro vzdělávání učitelů na základní škole tzv. pedagogické instituty, které ovšem fungovaly pouze do roku 1966.

Reforma školství z roku 1953 se týkala rovněž i chodu ministerstva. V lednu bylo rozděleno na Ministerstvo školství a osvěty a na Ministerstvo vysokých škol. Tato změna trvala ovšem pouhých osm měsíců, v září byla tato dvě ministerstva opět sloučena. V roce 1953 vzniklo rovněž nové Ministerstvo kultury, které převzalo pod svou správu osvětu. A na konci této série změn v roce 1956 bylo zřízeno jednotné Ministerstvo školství a kultury.⁶⁰

Je třeba zde připomenout, že tyto rané socialistické reformy školství nepřinesly mnoho dobrého. Školství oproti předcházejícímu stavu prošlo silnou devastací v souvislosti s potřebou komunistické strany navázat na sovětský model školství a výrazně zjednodušit vstup na vysoké školy se záměrem zpřístupnit je dělnické třídě. Stejně jako studium na středních školách, podřizovalo se těmto trendům i vzdělávání pedagogických pracovníků, jichž nebyl dostatek kvůli zvyšujícímu se počtu středních škol. Jak již bylo řečeno, učitelé byli velmi mladí, když nastoupili do praxe. Na některé střední školy, jak se dozvíme v následující kapitole, nastupovali i mladí učitelé – dělníci, kterým bylo třeba i pouhých devatenáct let. Velkým problémem byl dále také nedostatek školních budov dostačujících velké jedenácti- a vícetřídní škole v souvislosti s příliš rychlým navýšením počtu studentů a škol a samozřejmě sjednocením třech stupňů. Dále šlo i o nedostatek učebnic, hlavně co se týká kvantity, ale samozřejmě i kvality.⁶¹ V dalších letech byla tedy vydávána některá další nařízení a školství procházelo dalšími úpravami.

Na JŠŠ se samozřejmě vyučovalo podle marxistických osnov, které kladly do popředí vědecké a hospodářské potřeby československé společnosti. Vůbec nebraly v potaz mentalitu, charakterové vlastnosti a individualitu žáků. Co se týká učebnic, byla situace ještě podstatně horší. Byly vytvářeny většinou kolektivně pod vedením zpravidla

---

⁵⁸ Petra Zajíčková, *Reformy školství v Československu (1918–1989)*, České Budějovice 2015, s. 37. (= závěrečná práce, Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta).

⁵⁹ Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů č. 31/1953 Sb. ze dne 24. 4. 1953, in: Kolektiv autorů, *Dějiny školství II*, s. 40.

⁶⁰ Kolektiv autorů, *Dějiny školství II*, s. 38.

⁶¹ Kolektiv autorů, *Dějiny školství I*, s. 78.

vysokoškolského pedagoga a jednotlivé části zpracovávali v drtivé většině mladí, byť vědecky zdatní, ale pedagogicky nezkušení autoři. Koncem školního roku 1953/1954 byly realizovány mnohé průzkumy osnov a učebnic a byly k nim psány kritické poznámky.⁶²

V této kapitole se musíme rovněž pozastavit nad maturitními zkouškami. Zde je nutné opět konstatovat, že reformy školství ať už v roce 1948, tak i v roce 1953 způsobily poměrně silný propad prestiže maturitních zkoušek. S tím souviselo i snížení jejich kvality a vypovídací hodnoty o získaném vzdělání. Tento trend měl několik příčin – v první řadě šlo o snahy prosadit vytvoření schůdné cesty pro dělníky ke vzdělání a získání maturitního vysvědčení. Maturitní vysvědčení totiž bylo chápáno jako „hranice“ mezi „inteligencí“ a „dělnickou třídou“. To mělo za následek značné snižování kvality vzdělání. Na žáky musely být logicky vzhledem k jejich schopnostem kladeny menší nároky. Možnost získat maturitní zkoušku se rozšiřovala a každý měl mít šanci na její složení. Bylo totiž potřeba dostat co nejrychleji co nejvíce mladých, perspektivních dělnických kádrů na vysoké školy. A podmínkou pro přijetí na VŠ byla samozřejmě úspěšně složená maturitní zkouška. Mezi povinné předměty u maturitní zkoušky na JSS patřily čeština a ruština (zkouška z těchto předmětů byla skládaná písemně a ústně – pro písemnou práci byly vyhrazeny čtyři hodiny), ústně se maturovalo z matematiky rovněž povinně a jeden předmět byl výběrový.⁶³ Úroveň maturitní zkoušky šla strmě dolů už v roce 1953 na začátku reformy školství, kdy maturoval kromě čtvrtého ročníku i třetí, stále ještě podle starého (gymnaziálního) modelu. Důvodem byla velmi rychlá změna koncepce středního školství. Nutností připravit studenty třetího ročníku na maturitní zkoušku během krátkého prázdninového kurzu, o němž je zmínka dále, odpovídala úroveň maturitních zkoušek v srpnu 1953, která byla velmi diskutabilní. Rovněž postoj učitelů nebyl kladný, většinou byli silně znechuceni.⁶⁴

Ve školním roce 1955/1956 vyšlo nové nařízení o průběhu maturitních zkoušek. Nově měl zkouškám předsedat ředitel jiné školy. Místopředsedou pak měl být ředitel té školy, kde se konaly maturitní zkoušky. Dosud ředitel kmenové školy předsedal, či byl předsedou jeho zástupce. Ředitelé cizích škol do té doby byli místopředsedy komisí.⁶⁵

---

⁶² SOkA Klatovy, Škola Sušice č. 1893, inv. č. 66, sign. ŠK 277. (= kronika jedenáctileté střední školy Sušice a ZDŠ Sušice, Husovo náměstí), dig. snímek 6.

⁶³ Soukromý archiv autora (dále SAA) Sušice, Vyprávění Zdeňky Brabcové ze dne 25. 5. 2019.

⁶⁴ František Morkes, Historický přehled postavení maturitní zkoušky a analýza jejích funkcí, Praha 2003, s. 37–41.

⁶⁵ SOkA Klatovy, Škola Sušice č. 1893, inv. č. 66, sign. ŠK 277, dig. snímek 9. a 14.

Výběr maturitních předmětů byl v roce 1953 (poslední ročník gymnázia) poměrně jednoduchý, povinně se skládala maturita z českého jazyka a matematiky, a kromě toho ze dvou výběrových předmětů, přičemž první se vybíral mezi fyzikou a deskriptivní geometrií a druhý mezi přírodopisem (biologií), zeměpisem a dějepisem.⁶⁶

4.2 Vznik a vývoj JSŠ z pohledu školních kronik sušické a klatovské střední školy

V souvislosti s rozsáhlou reformou školství se i sušické gymnázium, které mělo téměř padesátiletou tradici jako reálka, dále reálné gymnázium, reformní reálné gymnázium a po válce již jen gymnázium, do roku 1948 osmileté, následně do roku 1953 již jen čtyřleté, transformovalo jako všechna ostatní v jedenáctiletou střední školu (JSŠ). Kromě tohoto typu školy vznikla v Sušici i samostatná osmiletá střední škola, která sídlila v budově nynější Základní školy TGM Sušice. JSŠ byla umístěna v původní budově gymnázia, které zde sídlí i dnes. Předtím ovšem byla tato budova uvolněna pro potřeby armády, která zde byla od roku 1950 do roku 1952. Po návratu gymnázia do původního umístění byla budova školy zrenovována.

Pro školu v Sušici znamenala reforma v roce 1953 jako pro všechny školy tohoto typu podstatné změny. Dosavadní školní docházka byla zkrácena kvůli potřebě dřívějšího odcházení mladých lidí ze školy do pracovního procesu. Reforma přinesla poměrně velký problém. Kvůli tomu, jak rychle byla reforma zavedena, bylo nutné zredukovat jeden maturitní ročník. Vzhledem k tomu ve školním roce 1952/1953 maturoval kromě čtvrtého ročníku i třetí ročník končícího čtyřletého gymnázia. Musel být proto zřízen šestitýdenní letní prázdninový kurz, který měl suplovat a samozřejmě velmi stručně shrnout výukovou látku čtvrtého ročníku, aby mohl třetí ročník odmaturovat na konci školního roku, tzn. koncem prázdnin v srpnu.⁶⁷ Žáci se zde přirozeně věnovali především předmětům, ze kterých maturovali.⁶⁸ Pro zajímavost si zde můžeme uvést, že tato prázdninová výuka probíhala na množství škol již od šesti hodin ráno kvůli tehdejším velkým vedrům.⁶⁹ Projevily se zde i problémy ryze praktické, které se týkaly dojíždění žáků do školy. Výuka byla během prázdninového kurzu prodloužena, a tak její konec odpoledne nenavazoval

---

⁶⁶ SAA Sušice, Vyprávění Antonína Končala ze dne 15. 6. 2019.

⁶⁷ Vladimír Holý – Miloš Potužák, Šedesát pět let střední školy v Sušici, in: 65 let střední školy v Sušici 1906–1971. Jubilejní památník k 65. výročí založení střední školy v Sušici, Sušice 1971, s. 18–41.

⁶⁸ SAA Sušice, Vyprávění Antonína Končala ze dne 15. 6. 2019.

⁶⁹ F. Morkeš, Historický přehled, s. 41.

na spoje do okolních vesnic. Tehdejší maturanti měli studium vůbec velmi nesnadné, až dobrodružné. Někteří z nich, šlo zejména o ročníky narození 1935, 1936 a 1937, začínali totiž se studiem na osmiletém gymnáziu, které bylo zrušeno reformou z roku 1948, kdy byli tito přesunuti zpět na druhý stupeň ZŠ (tehdy šlo o měšťanskou školu, resp. střední školu). Jeden z tehdejších maturantů, pozdější sušický učitel a ředitel základní školy Antonín Končal (nar. 1935) tedy absolvoval primu a sekundu (tzn. první dva ročníky osmiletého gymnázia), následně byl přeložen zpět na tehdejší Masarykovu střední chlapeckou školu (po reformě přeměněna roku 1949 na základní školu Zdeňka Nejedlého), kde absolvoval její 3. a 4. ročník (= 8. a 9. třída ZŠ) a nakonec se vrátil zpět na čtyřleté gymnázium do prvního ročníku, který by před reformou odpovídal kvintě osmiletého gymnázia. Zde měl maturovat v roce 1954, ale kvůli již zmíněné reformě maturoval o rok dříve již na konci srpna po prázdninovém kurzu.⁷⁰

Jako na celém území ČSR i v Sušici se nově vzniklá JSŠ potýkala s nedostatkem prostor pro výuku. Budova bývalého gymnázia nedostačovala potřebám celkem 17 tříd JSŠ⁷¹ – tolik jich měla na začátku školního roku 1953/1954, přičemž třetí stupeň měl ve třech ročnících celkem 5 tříd. Ve školním roce 1955/1956 měla škola 638 žáků v 18 třídách, z toho 124 ve čtyřech výběrových třídách třetího stupně školy. Působilo zde celkem 25 učitelů. Důsledkem tohoto problému bylo rušení odborných učeben a kabinetů ve prospěch kmenových tříd.⁷² Jedinou odbornou učebnou, která nebyla trvale obsazena, byla kreslírna. Řešení ovšem i přes snahy rodičovského sdružení nebylo zatím vůbec možné. Učeben byl ve městě všeobecně nedostatek.⁷³ Ve školním roce 1957/1958 měla škola celkem 20 tříd a 726 žáků, přičemž třetí stupeň měl v třech ročnících tři třídy se 105 žáky.⁷⁴ Následující školní rok měla škola celkem 20 tříd, 713 žáků a na třetím stupni z toho tři třídy a 108 žáků.

Zde je třeba se ještě vyjádřit k avizovanému působení mladičkových učitelů na školách v padesátých letech. Ve školním roce 1951/1952 na sušickém gymnáziu působil teprve

---

⁷⁰ SAA Sušice, Vyprávění Antonína Končala ze dne 15. 6. 2019.

Studia Antonína Končala:

1946/1947–1947/1948 – prima a sekunda osmiletého Gymnázia v Sušici.

1948/1949–1949/1950 – třetí a čtvrtý ročník střední chlapecké školy, od r. 1949 ZŠ Zdeňka Nejedlého.

1950/1951–1952/1953 – čtyřleté Gymnázium v Sušici ukončené o rok dříve.

⁷¹ Budova byla původně určena pro 8–10 tříd osmiletého gymnázia.

⁷² V. Holý – M. Potužák, Šedesát pět let střední školy, str. 37.

⁷³ SOkA Klatovy, Škola Sušice č. 1893, inv. č. 66, sign. ŠK 277. (= kronika jedenáctileté střední školy Sušice a ZDS Sušice, Husovo náměstí).

⁷⁴ Tamtéž, dig snímek 20.

devatenáctiletý dělnický učitel Václav Kubát. Vyučoval zde filozofii a občanskou nauku.⁷⁵

Kronika jedenáctiletky uvádí, že učební osnovy všech typů škol byly v paralelních ročnících úplně stejné, proto nebyl problémem přestup mezi školami. V Sušici měla být podle původního plánu jedna JSŠ, jedna OSŠ a jedna národní škola. Po jednáních OV KSČ byl původní plán redukován a rovněž se změnilo personální obsazení ve vedení škol. Ředitelem JSŠ byl jmenován Josef Čech, dosavadní ředitel gymnázia a jeho zástupcem Josef Suchan oproti původnímu plánu, podle kterého měli být zástupci ředitele Irena Černá ze střední (tj. měšťanské) školy ve Velharticích a Jaroslav Jindra z národní školy v Čimicích. I samotný pedagogický sbor byl ustaven až koncem srpna a učitelé získali překládací dekrety až během září.⁷⁶

Žáci byli vychováni na všech školách v duchu socialismu. To dokládá i zpráva ředitele Josefa Čecha do sušického týdeníku Vpřed z 1. 5. 1955, která je vlepená do školní kroniky. Píše se v ní o velkém zájmu o přípravu prvomájových oslav ze strany jak učitelů, tak žáků. Je to velká změna oproti přístupu učitelů reálného gymnázia před válkou, kdy bylo studentům zakazováno se politicky projevovat, byť jen tím, že šli do májového průvodu – tehdejší prvorepublikový školní řád kladl důraz na výchovu studentů v politické nevědomosti, což se samozřejmě po únorovém převratu, a ještě více po reformě v roce 1953 změnilo.

Kromě toho si přes 40 žáků JSŠ dopisovalo se sovětskými komsomolci⁷⁷ v rámci upevňujících se vztahů se SSSR.⁷⁸

V druhé polovině padesátých let byli žáci soustavně informováni o světovém dění, například o situaci v Egyptě, kde probíhala Suezská krize a také o situaci v Maďarsku. Je otázkou, do jaké míry byly tyto informace zkreslené a tendenční. Např. v případě některých pedagogů, o nichž bude řeč dále, je tato diskuze na místě, poněvadž tito kantoři, jakožto nekomunisté, profesionální historici, výjimečně také sympatizanti tzv. KANu (Klubu angažovaných nestraníků), vykládali patrně tyto události méně tendenčně a bez zatížení ideologií, samozřejmě do jisté míry.⁷⁹ To, že byli žáci informováni o světovém dění, ovšem tvrdí kronika školy, pamětníci vzpomínali na tehdejší výuku jinak. Podle nich

---

⁷⁵ V. Holý – M. Potužák, Šedesát pět let střední školy, s. 36.

⁷⁶ SOkA Klatovy, Škola Sušice č. 1893, inv. č. 66, sign. ŠK 277. (= kronika jedenáctileté střední školy Sušice a ZDŠ Sušice, Husovo náměstí).

⁷⁷ Komsomolci – členové Komunistického svazu mládeže v SSSR.

⁷⁸ SOkA Klatovy, Škola Sušice č. 1893, inv. č. 66, sign. ŠK 277, dig. snímek 9.

⁷⁹ Tamtéž, dig. snímek 16.

se o tehdejší aktuální dění dozvídali při výuce stěží, vzpomněli si jen například na to, že se učili, že „*Mičurin*⁸⁰ vynalezl osmiklasou pšenici“. Učitelé se totiž báli vykládat cokoli jiného, než co bylo v učebnicích dějepisu.⁸¹ Zde se nám názorně ukazuje rozpor mezi vyprávěním pamětníků a oficiálními dobovými písemnými prameny související samozřejmě s tehdejší diskurzem.

Ve školním roce 1956/1957 byla na škole postupně zaváděna polytechnická výchova. Ta byla důležitá pro lepší rozvoj žáků v oblasti technických věd a řemeslné výroby.⁸²

Na tomto místě je třeba zmínit také tzv. Okresní pedagogický sbor složený ze všech učitelů v okrese, který zřizoval a zaštiťoval jednotlivé sekce (pracovní kabinety či kroužky) složené z učitelů stejného předmětu.⁸³ Ty byly jakýmsi předchůdcem dnešních předmětových komisí. Pravidelné schůzky jednotlivých sekcí měly zefektivnit a zlepšit výuku jednotlivých předmětů.

V roce 1959 vydalo 23. 1. Ministerstvo školství a kultury nařízení o přeměně dosavadních JŠŠ na dvanáctileté střední školy. Změna měla probíhat v jednotlivých etapách, ve školním roce 1958/1959 se mělo přeměnit 15 škol, o rok později dalších 55, ve školním roce 1960/1961 dalších 100 a následující rok zbylých 240.⁸⁴ K posledním dvěma vlnám změn už nedošlo v souvislosti s reformou školství roku 1960. V Sušici měla být dvanáctiletka zřízena k 1. 9. 1961.⁸⁵

4.3 Výuka dějepisu v letech 1953–1960 – vývoj obecně v Československu

S reformou školství roku 1953 došlo i k proměně koncepcí výuky dějepisu. Již od nástupu komunistické strany k moci roku 1948 se kladl na důraz na marxistickou koncepci historie i v procesu vyučování. Československý model se značně přizpůsoboval sovětské koncepci. Vzdělávání bylo využíváno, či dokonce zneužíváno ve prospěch zájmů strany a státu. Toto všechno způsobovalo četné neodborné zásahy do úrovně edukace. Dějepis jako školní předmět měl sloužit k formování socialistické školy a

---

⁸⁰ Ivan Vladimirovič Mičurin byl ruský šlechtitel a ovocnář.

⁸¹ SAA Sušice, Vyprávění Zdeňky Brabcové ze dne 25. 5. 2019.

⁸² SOkA Klatovy, Škola Sušice č. 1893, inv. č. 66, sign. ŠK 277, dig. snímek 16.

⁸³ Petr Fojtík, Postavení venkovského učitele na počátku komunistického režimu (1948–1953) na příkladu školy v Jestřabí na Valašskokloboucku, in: Studentské historické sešity 1. Pytlík historických zajímavostí, Olomouc 2009, s. 178–192.

⁸⁴ SOkA Klatovy, Škola Sušice č. 1893, inv. č. 66, sign. ŠK 277, dig. snímek 27.

⁸⁵ Tamtéž, dig. snímek 30.

společnosti, k výchově k socialistickému vlastenectví a v neposlední řadě také k proletářskému internacionalismu.⁸⁶ Dějepis se vyučoval od 5. do 11. ročníku JŠ s celkem 19, resp. 17 hodinovou dotací (10 a 9, resp. 7 hodin⁸⁷). Je ale třeba poznamenat, že dějepis v pátém ročníku byl spíše vlastivědou, kde se žáci měli dozvědět základní informace o národních dějinách.⁸⁸ Výuka byla koncipována tak, že národní dějiny Československa a světové dějiny byly vyučovány odděleně v jednotlivých vyučovacích hodinách (tj. národní a světové dějiny se střídaly po hodinách, či se vykládaly v blocích). Výběr učiva často neodpovídal věku žáků, mluví se dokonce o „*přemíře abstraktního zobečnění*“, které bylo pro žáky velmi náročné.⁸⁹ Stejně jako v ostatních předmětech došlo ke zhuštění, ba dokonce přeplnění učebnic a osnov. Žáci byli tímto přetěžováni a zvýšil se podíl propadajících. Navíc vlivem rychlosti, se kterou se učivo probíralo, si žáci poznatky osvojovali mechanicky, bez porozumění látce (uvedeme si ještě dále). Toto se týkalo samozřejmě především OSS, ovšem i na třetím stupni, byť výběrovém, se nesla výuky v podobném duchu.⁹⁰

Ve školním roce 1954/1955 vešly v platnost nové učební osnovy. Dějepis se stal velmi důležitým pomocníkem při výchově nového socialistického člověka a získal tak velice na významu.⁹¹ Podle osnov učivo dějepisu mělo tvořit na JŠ jednotný celek, ovšem bylo vyučováno ve dvou cyklech: první proběhl na druhém stupni JŠ (tzn. od 6. do 8. postupného ročníku⁹² – paralelně s tím i na OSS) a poté stejný prohlubující cyklus na výběrovém třetím stupni (9.–11. ročník). Na třetím stupni se navíc měly souběžně probírat světové a české dějiny, což mělo pomoci k lepšímu pochopení souvislostí mezi dějinami českých zemí a dějinami Evropy a světa.⁹³ Ovšem i přesto nebylo propojování dokonalé, jelikož se dějepis vyučoval v jednotlivých celcích, jak jsme si již uvedli výše.

Nejtěžším úkolem bylo rozdělit látku celého dějepisného cyklu do tří ročníků. Největší

---

⁸⁶ D. Labischová – B. Gracová, Příručka, s. 23.

⁸⁷ 10 hodin od 5. do 8. třídy a 9 hodin od 9. do 11. třídy, od roku 1959 pak v 9. a 10. třídě po dvou hodinách a v maturitním ročníku 3 hodiny. Na pokusných DŠ po dvou hodinách v posledních třech ročnících.

⁸⁸ M. Jireček, Vývoj, s. 182.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž, s. 178.

⁹¹ Marie Pravdová, Některé problémy nových učebních osnov dějepisu. Rozklad o základních problémech uvedených při instruktáži posluchačů prázdninového kursu v Opavě, Dějepis ve škole 1, 1954, s. 293–294, zde s. 293.

⁹² Pátý ročník neuvádím, dějepis zde byl spíše vlastivědného rázu, viz výše.

⁹³ Jirí Hánl, Vyučování dějepisu v 9.–11. postupném ročníku ve školním roce 1954/1955. Referát z instruktáže posluchačů prázdninového kursu v Opavě dne 3. července 1954, Dějepis ve škole 1, 1954, s. 305–320, zde s. 305.

důraz byl kladen na nejnovější dějiny, tzn. na 19. a první polovinu 20. století, zejména době po Velké říjnové socialistické revoluci. Ovšem moderními dějinami byl myšlen především vzestup dělnictva a komunistické strany. Z důvodu strachu učitelů vykládat soudobé dějiny, byl výklad ukončen drtivou většinou rokem 1945, kdy Československo bylo podle tehdejšího diskurzu osvobozeno Sovětským svazem.⁹⁴ Převaha výkladu moderních dějin znamenala v praxi omezení výkladu dějin starověku, které byly vykládány jen velmi přehledově, dále také dějin feudalismu a kapitalismu, kde byly nastíněny jen hlavní rysy a typické zvláštnosti zejména v souvislosti se zeměmi Evropy. Bylo tedy nutné probírat jen ty nejdůležitější události světové historie.⁹⁵ Záleželo do jisté míry samozřejmě i na samotných učitelích, ovšem vyučovat tak říkajíc „podle svého“ bylo tehdy velmi riskantní.

Učivo bylo rozděleno následovně: v 9. ročníku byly probírány dějiny otrokářského řádu (tedy orientálních despocií a starověkých států ve Středomoří). Na ně navazoval výklad dějin feudalismu až do 17. století. Z dnešního pohledu jde o široký záběr, ovšem je třeba mít na paměti, že bylo učivo probíráno v omezené míře. Je otázkou, zda se v dnešní době během jednoho ročníku probírá více látky či ne. V 10. třídě se navázalo s výkladem přechodu od feudalismu ke kapitalismu a vývojem kapitalismu, končilo se imperialismem. 11. třída patřila počátkům socialistického řádu a dále pak krizi kapitalismu, to znamená období od Říjnové revoluce v Rusku až do současnosti, ovšem většinou jen do roku 1945, jelikož aktuální dění se v podstatě nevykládalo. Výuka se nesla v duchu poznávání dějin třídního boje, který byl podle marxistů hybatelem dějin. Výklad národních a světových dějin měl být souběžný, jak již bylo řečeno, ovšem i přesto byl do jisté míry v obou případech samostatný, šlo de facto o dva předměty – národním dějinám byla věnována 1/3 výuky (hodina týdně) a světovým dějinám zbylé 2/3 výuky (dvě hodiny týdně), samozřejmě s jistými odchylkami podle potřeby výuky. Učivo dějepisu bylo v osnovách velmi důsledně periodizováno.⁹⁶

Dějepisů patřily po celé tři roky na JSŠ tři hodiny na ročník, od roku 1959 ovšem v prvních dvou ročnících třetího stupně již jen dvě. Tato poměrně vysoká hodinová dotace odpovídá funkci dějepisu pro socialistickou výchovu, která ovšem postupně začala klesat a v šedesátých letech ji postupně částečně převzala občanská nauka.

---

⁹⁴ SAA Sušice, Vyprávění Zdeňky Brabcové ze dne 25. 5. 2019.

⁹⁵ J. Hánl, Vyučování, s. 305.

⁹⁶ Tamtéž, s. 306.

Cílem výuky dějepisu na třetím stupni bylo osvojení si základů historického srovnávání, analogie a zvláštností historických jevů. To bylo ovšem pro žáky mnohdy velmi složité, protože často lpěli na izolovaných faktech. Je třeba zmínit, že stejný problém panuje v dějepisu do jisté míry dodnes. Učivo totiž bylo žákům předáváno poměrně nešťastným způsobem – buď v chronologicky nenavazujících výsecích dějin, nebo bezobsažným sdělením (název dějinného období), případně metaforickými názvy kapitol (např. Cesta ke ztrátě české samostatnosti). Velmi důležité bylo pro žáky pochopení souvislostí, osvojení a pochopení faktografie, dobré čtení historické mapy a také práce s obrazovým materiálem,⁹⁷ což bylo ovšem často možné jen v teoretické rovině, praxe byla jiná.

Důležitým faktem, který je třeba si uvědomit, byla návaznost vyučování dějepisu. Jak již bylo řečeno, dějiny se vykládaly ve dvou cyklech. Nejprve na druhém a pak znovu, hlouběji, na třetím stupni JSS. Pro výuku na třetím stupni tedy bylo velmi důležité, aby výklad byl veden pečlivě a kvalitně již na druhém stupni, aby učitelé na stupni třetím měli na čem stavět.

Do výuky dějepisu se nově v souvislosti se změnami ve školství a jeho orientací „technickým“ směrem promítla i nově zaváděná polytechnická výchova (to znamenalo, že se dějepis stal jakýmsi nástrojem polytechnické výchovy). Jednalo se o to, že se vykládaly v hodinách dějepisu dějiny výroby, výrobních prostředků a nástrojů, dějiny vědy a techniky a další podobná témata. Například při nástinu dějin kapitalistické výroby bylo nutné žákům vysvětlit, jak na její rozvoj působily například zámořské objevy či technické a vědecké vynálezy. Neméně podstatným byl i výklad dějin jednotlivých věd – například matematiky, chemie, biologie nebo fyziky. Nejdůležitější ale byly informace o technických vynálezech, které měly značný dopad na rozvoj socialistického hospodářství.⁹⁸

---

⁹⁷ Tamtéž, s. 307 a 308.

⁹⁸ V. Mejstřík, Polytechnické vyučování v dějepise, Dějepis ve škole 1, 1954, s. 73–79.

4.4 Dějepis jako vyučovací předmět – učebnice, pomůcky, proměny stylu výuky

Na začátku padesátých let minulého století trpěly zejména učebnice jakožto základní pomůcka při výuce dějepisu značně nízkou kvalitou. Dvě poměrně rychle po sobě jdoucí reformy měly za následek, že učebnice byly psány příliš narychlo, bez řádné korektury, revize, redakčních úprav a bez ověření metod v praxi. Kolektivy, které pracovaly na učebnicích, pracovaly nikoli kolektivně, nýbrž každý člen pracoval na své stati samostatně. Výsledkem byly velmi nekvalitní a nesourodé učebnice a náprava se realizovala jen velmi vlažně.⁹⁹ Text v učebnicích byl koncipován tak, že na vnějších okrajích jednotlivých stránek byl vždy vlevo, resp. vpravo vedle hlavního textu jakýsi shrnující odstavec či stručné shrnutí vedlejšího odstavce v podobě nadpisu. Byly psány značně vědeckým jazykem (spíše stylem „odborník pro odborníka“), který byl pro žáky většinou málo srozumitelný.¹⁰⁰

Základními, nejvíce upřednostňovanými tématy, byly husitské revoluční hnutí, dělnické hnutí a samozřejmě dějiny SSSR (s důrazem na Říjnovou revoluci). Obsah učebnic byl upraven důsledně podle marxistického pojetí dějin. Ovšem z didaktického hlediska neodpovídalo množství informací a faktografie v učebnicích tzv. zásadě přiměřenosti.¹⁰¹

Podle tehdejšího diskurzu byli husité hrdiny, revolucionáři, kteří bojovali proti „pánům“ a církvi, a tak to bylo také prezentováno studentům při výuce. Ovšem kromě toho, že to byli hrdinové, je třeba v jejich boji proti panstvu a církvi vidět i ničení, vraždění, rabování a všelijaké jiné násilí (viz rejsy za hranice), které na ně vrhá stín, jak podotýkali mnozí pamětníci. Husité zničili poměrně velké množství kulturních památek. Ovšem v době 50. let byli oslavováni, a to se projevilo i ve výuce dějepisu.¹⁰² Třídní boj byl v učebnicích vůbec uplatňován jako síla, která hýbe dějinami (na základě teorie marxismu-leninismu). V jednotlivých obdobích byl vždy vrcholem dějinného vývoje boj proti vládnoucí elitě.¹⁰³ Pohled na husity byl a je stále poměrně problematický a názory

---

⁹⁹ Tamtéž, s. 312.

¹⁰⁰ SAA Sušice, Vyprávění Zdeňky Brabcové ze dne 25. 5. 2019.

¹⁰¹ Tzn. množství látky neodpovídalo vývojovému stupni žáků a jejich schopnostem. F. Parkan, Didaktika, s. 23.

¹⁰² SAA Sušice, Vyprávění Zdeňky Brabcové ze dne 25. 5. 2019.

¹⁰³ Tamtéž, Vyprávění Jaroslava Hambergera ze dne 22. 6. 2019.

„Ve starověku šlo v tomto smyslu například o Spartakovo povstání, ve středověku o husitské revoluční hnutí, v novověku o nevolnická či selská povstání, za období kapitalismu o různé stávkové dělnické hnutí, vznik

odborníků i laiků na problematiku husitské revoluce se někdy až diametrálně odlišují. V průběhu dvacátého století se tyto názory často proměňovaly.

Ve školním roce 1954/1955 bylo ve školách užíváno v 9. ročníku dotisku staré učebnice, která ovšem neobsahovala učivo o starověkých státech a otrokářství. Tuto látku musela doplnit stylisticky pro žáky velmi obtížná brožurka prof. Varcla.¹⁰⁴ Ve světových dějinách v učebnici chybělo téma raného feudalismu, takže období něco kolem 500 let historického vývoje. Zcela chyběly dějiny západní Evropy do 9. století, vznik islámu a arabské říše atd. Nedostatků tedy bylo mnoho.¹⁰⁵ Pro 10. ročník byla zpracována nová učebnice nazvaná *Dějiny novověku pro 10. postupný ročník*.¹⁰⁶ Šlo o upravený a doplněný sovětský materiál (*Dějiny novověku a Dějiny SSSR*), který adaptovala Marie Pravdová.¹⁰⁷ Učivo zde zahrnuje období od anglické revoluce až do VŘSR.¹⁰⁸ V 11. třídě se vyučovalo rovněž podle zcela nové učebnice. Vytvořil ji kolektiv autorů pod vedením dr. Vladimíra Sojáka.¹⁰⁹ Obsahovala učivo od VŘSR do současnosti. Tato učebnice, velmi moderně pojatá, zcela odpovídala tehdejšímu stadiu vývoje historické vědy a podávala látku takřka jako souvislé odborné pojednání, šlo spíše o popularizační historickou práci. Podporovala tak samostatné studium žáků, jelikož bylo nutné s ní pracovat jako s knihou, tj. dělat si výpisky či konspektovat. Toto lze ve výuce u žáků posledního ročníku považovat za přednost.¹¹⁰ Ovšem je zde třeba vidět i problém, že ne všichni žáci byli efektivně schopni této úrovně samostatného studia.

V průběhu druhé poloviny padesátých let byly vydávány i další nové učebnice, např. pro 10. ročník.¹¹¹

Z učebnic československých dějin můžeme jmenovat dvoudílné *Československé*

---

socialismu a dělnických stran a konečně ve 20. století o tzv. Velkou říjnovou socialistickou revoluci či vznik KSČ. “

¹⁰⁴ Ladislav Varcl, *Přehled a zhodnocení otrokářských řádů*, Praha 1954.; PhDr. Ladislav Varcl, DrSc. se narodil roku 1909 v Budapešti (Maďarsko) a zemřel v roce 1980 v Praze. Byl vedoucím Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská Československé akademie věd v Praze. Byl rovněž autorem učebnic starověkých dějin.

¹⁰⁵ J. Hánl, *Vyučování dějepisu*, s. 313.

¹⁰⁶ M. Pravdová, *Dějiny novověku pro 10. postupný ročník*, Praha 1955. (překlad Anna Šourková). Tato učebnice obsahovala období od pol. 17. století (anglická revoluce) do roku 1914.

¹⁰⁷ PhDr. Marie Pravdová byla historička, asistentka katedry dějepisu na UK a v 70. letech ředitelka archivu UK.

¹⁰⁸ J. Hánl, *Vyučování dějepisu*, s. 317.

¹⁰⁹ Vladimír Soják a kol., *Dějiny doby nejnovější. Pro 11. postupný ročník*, Praha 1954. (1914–1945)

¹¹⁰ J. Hánl, *Vyučování dějepisu*, s. 319 a 320.

¹¹¹ Jaroslav Charvát – V. Soják – M. Pravdová, *Dějepis pro desátý ročník: pokusná učebnice pro všeobecně vzdělávací školy*, Praha 1959²; recenze: Jirí Kořalka (rec.), J. Charvát – M. Pravdová – V. Soják, *Dějepis pro desátý ročník*, *Československý časopis historický* 8, 1960, s. 864–866.

dějiny vytvořené kolektivem autorů pod vedením Václava Husy,¹¹² případně třídílné *Dějiny ČSR* pro všeobecně vzdělávací a pedagogické školy, publikované v průběhu padesátých let v několika vydáních.¹¹³

4.5 Proměny výuky dějepisu na JSŠ z pohledu kroniky, vzpomínek absolventů a profesorů a dalších pramenů

Na úvod je potřeba zmínit, že vzhledem k dobové ideologii a kladení důrazu spíše na technické předměty i přesto, že dějepis byl pro socialistickou výchovu velmi důležitý, neuvádí kronika příliš mnoho informací k výuce dějepisu. Popravdě řečeno se zápisy o výuce dějepisu zmiňují pouze jednou, a to v případě schůzek dějepisné sekce OPS,¹¹⁴ které prý byly kladným přínosem pro vyučování a měly velmi hodnotný a podnětný obsah.¹¹⁵ Budeme se tedy zde muset více soustředit na vyprávění pamětníků, případně využít jiné prameny, jako jsou například maturitní protokoly nebo výroční zprávy školy. Samozřejmě je zde třeba se zmínit o učitelích dějepisu.

Mezi vyučující dějepisu na sušické JSŠ patřil významný sušický historik a středoškolský profesor Vladimír Holý (1921–1982). Tento vynikající odborník na historii Šumavy a Sušicka vyučoval předtím již na gymnáziu ve Strakonících, pak od roku 1949 na Gymnáziu v Sušici, které se roku 1953 přeměnilo na „jedenáctiletku“, kde prof. Holý působil až do roku 1958. Před nástupem na „jedenáctiletku“ sice působil na pedagogické škole v Sušici, kam byl na jeden rok přeložen ve školním roce 1953/1954, ale již v září 1954 nastoupil na JSŠ. Později, na začátku 60. let, vypomáhal ve škole za zemřelého učitele Františka Tittla,¹¹⁶ který zde působil necelý jeden školní rok (nastoupil 1959/1960 a zemřel na jaře 1960, pravděpodobně na epilepsii v důsledku nešťastné nehody).¹¹⁷

---

¹¹² Václav Husa a kol., *Československé dějiny. Pokusná učebnice pro 11. ročník všeobecně vzdělávacích škol*. I. díl do r. 1848, Praha 1959; II. díl do r. 1918, Praha 1961.

¹¹³ V. Husa a kol., *Dějiny ČSR. Učební text pro školy všeobecně vzdělávací a školy pedagogické*. Díl I, Praha 1953³. (od pravěku do r. 1781); srov.: V. Husa, *Dějiny ČSR. Učební text pro 9. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol a školy pedagogické*. I. díl, Praha 1957⁶.

Arnošt Klíma a kol., *Dějiny ČSR. Učební text pro 10. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol a školy pedagogické*. II. díl, Praha 1956⁵. (od r. 1781 do 1918).

Zdeněk Urban, *Dějiny ČSR. Učební text pro 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol a školy pedagogické*. Díl 3, Praha 1955⁴. (od r. 1918 do 1948).

¹¹⁴ Okresní pedagogický sbor.

¹¹⁵ SOKA Klatovy, Škola Sušice č. 1893, inv. č. 66, sign. ŠK 277, dig. snímek 24. (= kronika jedenáctileté střední školy Sušice a ZDŠ Sušice, Husovo náměstí).

¹¹⁶ František Tittel byl podle vzpomínek pamětníků hodný a mírný učitel, pravděpodobně přišel na gymnázium učit hned po studiu na vysoké škole.

¹¹⁷ SAA Sušice, Vyprávění Zdeňky Brabcové ze dne 25. 5. 2019.

František Tittl měl v aprobaci kromě dějepisu ještě zeměpis.

Prof. Holý vystudoval dějepis a zeměpis na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Jako ročník 1921 mohl nastoupit kvůli druhé světové válce na fakultu až v roce 1945.¹¹⁸ V roce 1947 vykonáním druhé státní zkoušky získal způsobilost k vyučování dějepisu a zeměpisu na střední škole.¹¹⁹ Studoval zde mimo jiné i se svým kamarádem Milošem Potužákem, který na něj vzpomíná jako na vynikajícího historika ve svém nepublikovaném článku do školního almanachu. Prof. Holý byl podle něj velmi houževnatý i přes obtíže, které mu způsobil komunistický režim – musel totiž za normalizace pracovat jako topič v nemocnici. Ale ani tehdy se nevzdal lásky k historii a do kotelny si nosil historické prameny, které zde studoval a zpracovával za velmi obtížných podmínek (jezdil dokonce o volných dnech¹²⁰ do Prahy do archivů, kde studoval prameny). Pro učitele na Sušicku sepsal dosud oficiálně nevydané Dějiny Sušicka,¹²¹ které využívali učitelé při výuce dějepisu při výkladu regionálních dějin.¹²² Byl vynikajícím odborníkem na dějiny středověku a raného novověku zejména oblasti Sušicka, ovládal latinu a středověkou němčinu. Kromě toho byl i dobrý cyklista a hrál na klavír.¹²³ Přispěl i ke zpracování dějin sušického gymnázia. K padesátému výročí školy roku 1956 sepsal příspěvek¹²⁴ k dějinám od jejího vzniku až do současnosti. Ovšem vzhledem k jeho názoru na poválečný vývoj tento příspěvek nemohl vyjít a ve zkrácené podobě byl pod názvem Šedesát pět let střední školy v Sušici zařazen do výročního almanachu školy v roce 1971. Tento článek zpracoval spolu s Milošem Potužákem.¹²⁵ Svému oboru byl velmi oddán, výrazně rozšířil i sušické muzejní sbírky a zasloužil se o rozvoj tohoto muzea, leč režim mu později neumožnil jeho práci publikovat, což se dnes snaží napravit dr. Jan Lhoták, který zpřístupňuje některé Holého texty. Prof. Holý zemřel předčasně v roce 1982 po těžké nemoci a je pochován na sušickém hřbitově.

Podle vzpomínek jeho studentů byl prof. Holý velmi mírný a hodný, ovšem i přísný

---

¹¹⁸ Jan Lhoták, Vladimír Holý a jeho přínos regionálnímu historickému bádání jihozápadních Čech, Domažlice 2007, in: Vladimír Holý – Jan Lhoták (redd.), Královský hvozď na Šumavě před třicetiletou válkou, Domažlice 2007. (upraveno, doplněno a vydáno dr. Lhotákem).

¹¹⁹ Zdeněk Papeš, Pravda a poctivost v díle Vladimíra Holého, Sušické noviny 13, 2002, č. 21, s. 5.

¹²⁰ *Měl vždy dva dny volna mezi směnami, které využíval pro studium pramenů v archivech.* – SAA Sušice, Vyprávění Jaroslava Hambergera ze dne 22. 6. 2019.

¹²¹ V. Holý, Dějiny Sušicka. Vlastivědný materiál pro učitele sušického okresu, Sušice 1958. (cyklostyl)

¹²² SAA Sušice, Miloš Potužák, Moji kolegové z gymnázia, Sušice s. d., s. 2 strojopisu.

¹²³ Tamtéž, Vyprávění Jaroslava Hambergera ze dne 22. 6. 2019.

¹²⁴ Muzeum Šumavy Sušice, Osobní pozůstalost Vladimíra Holého, Padesát let střední školy v Sušici, s. d. (strojopis).

¹²⁵ V. Holý – M. Potužák, Šedesát pět let střední školy.

učitel, dějepis byl jeho velkým koníčkem. Ovšem stejně jako většina kantorů musel kvůli době, ve které vyučoval, vykládat dějepis přesně podle učebnice ze strachu, aby neřekl něco, co se „nehodilo“. Ovšem snažil se i o výklad regionálních dějin, ovšem jaksí „mimo zápis“, studenti si z tohoto výkladu nemuseli dělat poznámky a ani z této látky nebyli zkoušeni. Soudobé dějiny se samozřejmě nevykládaly.¹²⁶ Jakožto nestraníkovi mu studenti, kteří znali jeho názory a chtěli jej tak oslovovat, říkali pane profesore, ačkoli bylo nařízeno oslovovat učitele soudruhu profesore, resp. učiteli. Prof. Holý totiž oslovení „soudruhu“ nevyžadoval. Svým studentům důsledně vykal, což ovšem tehdy bylo zcela normální.¹²⁷

Samozřejmě jako většina učitelů dějepisu kladl i prof. Holý důraz zejména na témata tehdy protežovaná, jako například husitské revoluční hnutí, vývoj dělnického hnutí v Československu a ve světě, vznik a dějiny KSČ a dějiny Sovětského svazu. Všichni museli dodržovat dané osnovy, nikdo se neodvážil odchylovat. Často se tedy stávalo, že prof. Holý vykládal něco, co se neslučovalo s jeho názorem ani s názorem většiny studentů. To se týkalo i odděleného výkladu národních a světových dějin, ovšem v případě prof. Holého docházelo mnohdy k prolínání a uvádění souvislostí, pokud to bylo možné.¹²⁸ Prof. Holý studentům vykládal i historii Šumavy, ovšem jen ze svého zájmu.

Zkoušení probíhalo u profesora Holého následovně: na začátku hodiny opakoval látku z minulé hodiny a dával otázky, přičemž vyvolával žáky. Kdo odpověděl, získal plus, kdo ne, dostal mínus. A z těchto znamínek se poté tvořily známky. Navíc se zkoušelo pouze ústně, testy se z dějepisu nepsaly. Po zkoušení, které samozřejmě probíhalo i u tabule z větších tematických celků, následoval výklad nové látky, na závěr poté shrnutí hodiny.¹²⁹

Exkurzí se tehdy příliš k obohacení výuky nevyužívalo, většinou šlo o návštěvy sušického muzea, případně třeba i výlet na kolech podél řeky Otavy po stopách středověkého rýžování zlata. Dále to byly návštěvy památek v okolí Sušice, např. kostelů – Albrechtice (jde o románskou stavbu s gotickým prvkem okénka, zde prof. Holý

---

¹²⁶ SAA Sušice, Vyprávění Zdeňky Brabcové ze dne 25. 5. 2019.

¹²⁷ Tamtéž, Vyprávění Antonína Končala ze dne 15. 6. 2019.

„Měli jsme nařízeno soudruhu profesore, ale když jsme věděli a znali jsme dobře názory profesora, kterej nebyl soudruh, tak jsme použili i to pane, co jsme byli zvyklí. Aspoň já ano. A profesor Holý byl jedním z nich.“

¹²⁸ Tamtéž, Vyprávění Jaroslava Hambergera ze dne 22. 6. 2019.

¹²⁹ Tamtéž, Vyprávění Antonína Končala ze dne 15. 6. 2019.; srov.: Tamtéž, Vyprávění Jaroslava Hambergera ze dne 22. 6. 2019.

ukazoval studentům vliv rodu Bogenů z Bavorska, který oblast Sušicka ovládal v průběhu 12. a 13. století) nebo kostelík Zdouň nedaleko Hrádku u Sušice.¹³⁰

Maturitní zkouška z dějepisu, který byl výběrovým předmětem, probíhala následovně: student si vylosoval otázku, která měla dvě části – první část se týkala českých a slovenských dějin a druhá dějin světových. Následovala příprava na „potítku“ dlouhá přibližně patnáct minut a pak samotné zkoušení, rovněž patnáctiminutové. Před maturitou psal student „kvalifikační“ maturitní práci na vybrané téma.¹³¹

Kromě prof. Holého vypomáhal s výukou dějepisu za zesnulého Fr. Tittla i učitel OSŠ Jan Jáša, mj. také sušický básník a kronikář.¹³²

Jan Jáša se narodil v Berouně roku 1904. Byl to básník, publicista, kronikář, bibliofil a učitel českého jazyka a dějepisu. Po maturitě na gymnáziu v Berouně absolvoval pedagogický kurs na učitelském ústavu v Praze. Poté nastoupil profesní dráhu učitele. Nejprve působil ve Staších a Petrovicích v jižních Čechách. Od roku 1928 nastoupil na místo učitele na nové měšťanské škole v Sušici. Zde vyučoval až do roku 1945. Po válce byl šest let okresním knihovnickým inspektorem v Sušici a poté až do roku 1972 učitelem nejprve na OSŠ, pak na ZDŠ v Sušici. V Sušici pracoval rovněž jako knihovník a kronikář. Jako básník se vyznačoval přírodními a milostnými verši protkanými láskou k Šumavě. Je pochován v Bavorově.¹³³

I Jan Jáša, přestože byl dobrý učitel, vykládal jen podle učebnice. Studentům vždy zdůrazňoval, co si mají v učebnici podtrhnout a pak se naučit. Měl strach vykládat cokoli jiného, hrozilo by mu v tom případě propuštění z práce a jiné problémy.

Dalším, kdo suploval dějepis po Tittlově smrti, byl dokonce i ředitel školy Josef Čech s aprobací český jazyk – francouzština. Ten podle pamětníků ovšem dějepis vykládal silně poplatně tehdejší době, striktně podle učebnic, žáci museli leccos umět slovo od slova, v učebnici si podtrhávali pasáže, které se měli naučit. Výklad končil rokem 1945, kdy Československo podle tehdejšího diskurzu osvobodila Rudá armáda.¹³⁴

---

¹³⁰ Tamtéž, Vyprávění Jaroslava Hambergera ze dne 22. 6. 2019.

¹³¹ Tamtéž, Vyprávění Jaroslava Hambergera ze dne 22. 6. 2019.

¹³² SOKA Klatovy, Škola Sušice č. 1893, inv. č. 66, sign. ŠK 277, dig. snímek 28. (= kronika jedenáctileté střední školy Sušice a ZDŠ Sušice, Husovo náměstí).

¹³³ Vladimír Forst a kol. (redd.), Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce, svazek 2/I (H–J), Praha 1993, s. 475.

¹³⁴ SAA Sušice, Vyprávění Zdeňky Brabcové ze dne 25. 5. 2019.

Studenti byli tehdy dokonce přesvědčováni o tom, že Sušicko osvobodili sovětsí vojáci převlečení za Američany. O osvobození západní části území americkou armádou se nesmělo mluvit, jedním z prvních učitelů, kdo o tom veřejně promluvil, byl Antonín Končal, který o americkém osvobození Sušicka mluvil při příležitosti výročí do školního rozhlasu jako ředitel ZDŠ Zdeňka

Kromě výše uvedených učitelů na JSŠ dějepis vyučoval na třetím stupni Vladimír Vávra v aprobaci s ruštinou (jako suplent za Vl. Holého ve školním roce 1953/1954) – ten zde ovšem působil pouze necelé tři měsíce do prosince 1953.¹³⁵ Jeden školní rok jako suplent za Fr. Tittla učil na JSŠ i Miroslav Kalčic s aprobací dějepis a zeměpis (školní rok 1960/1961).

Na mnohých středních školách nebyly vůbec k dispozici učebnice dějepisu. Ani sušické gymnázium a zpočátku i jedenáctiletka nebyly výjimkou. Podle vzpomínek Antonína Končala se učebnice nemohly používat ze dvou důvodů. Zaprvé, pro gymnázium tehdy ještě nebyly zcela rozšířené nové učebnice a za druhé se nemohly používat učebnice staré. Dějepis tak, jak byl pojímán před únorovým převratem, již tehdy totiž neplatil.¹³⁶ (Zde jen pro ilustraci zabíháme mimo časový rámeček práce, ale vzhledem k tomu, že se tyto údaje týkají maturantů z roku 1953, je třeba zde i tyto informace uvést pro dokreslení dobového vývoje).

Z dalších pomůcek používaných později na JSŠ můžeme jmenovat například nástěnné obrazy dějin např. od Mikoláše Alše týkající se středověku či obrazy z dějin pravěku od Zdeňka Buriana nebo Josefa Augusty. V omezené míře byly dostupné i mapy vývoje českého státu či makety některých historických artefaktů.¹³⁷

Zde je třeba popsat i některé mezipředmětové vztahy, např. dějepisu a češtiny. Při hodinách českého jazyka se totiž probírala i staročeština (s prof. Františkem Procházkou), kde se objevoval diskurz do českých středověkých dějin.¹³⁸

Nejedlého v Sušici.

¹³⁵ SOKA Klatovy, Škola Sušice č. 1893, inv. č. 66, sign. ŠK 277, dig. snímek 28. (= kronika jedenáctileté střední školy Sušice a ZDŠ Sušice, Husovo náměstí).

¹³⁶ SAA Sušice, Vyprávění Antonína Končala ze dne 15. 6. 2019.

¹³⁷ Tamtéž, Vyprávění Jaroslava Hambergera ze dne 22. 6. 2019.

¹³⁸ Tamtéž, Vyprávění Zdeňky Brabcové ze dne 25. 5. 2019.

5 Období 1960–1968

5.1 Podoba výuky na středních školách v ČSSR v letech 1960–1968

V prosinci roku 1960 byl Národním shromážděním schválen nový zákon o soustavě výchovy a vzdělání, který navazoval na stranická usnesení z let 1955 a 1959. Jednotlivá vzdělávací zařízení měla na sebe v duchu tohoto zákona navazovat a umožnit přípravu i na nejvyšší stupně vzdělání. Na povinné základní vzdělání trvající devět let (tzv. základní devítiletá škola – ZDŠ) navazovaly různé druhy středních škol (učiliště, učňovské školy, střední odborné školy, střední všeobecně vzdělávací školy atd.).¹³⁹

Vzniknuvší střední všeobecně vzdělávací školy (SVVŠ) nahradily poslední tři ročníky jedenáctileté, resp. dvanáctileté střední školy, a navazovaly jako výběrové školy na základní devítiletou školu. SVVŠ měly být přípravou pro studium na vysokých školách. Studenti na nich maturovali o rok dříve, než je tomu v současné době. Tlak na změnu byl velký, vysokoškolská profesora silně kritizovali koncepci vzdělávání na jednotných školách, která podle nich nepřipravovala mládež dostatečně na budoucí vysokoškolské studium.¹⁴⁰

Roku 1962 proběhl jedenáctý sjezd KSČ. Na něm bylo přijato usnesení, které mělo zvýšit úroveň komunistické výchovy a propagandy na školách nižších stupňů. Cílem bylo politické ovlivňování žáků již od nejtělejšího věku. V rámci sjednocení stylu výuky byly vydávány metodické příručky pro výuku jednotlivých předmětů. Nejdůležitějším předmětem se stala občanská nauka, jejíž význam byl velmi nadsazován, a kantoři, kteří měli v aprobaci tento předmět, museli mít velmi dobré kádrové profily a být loajální socialistickému zřízení, nejlépe rovněž členy KSČ.

V roce 1964 došlo na kritiku vzdělávacího programu SVVŠ. Problémem byla výrobní praxe, která probíhala na úkor jiných vyučovacích předmětů. Školy se poté navrátily k původnímu konceptu všeobecného vzdělávání a snížily se počty hodin výrobní praxe.¹⁴¹

Důležitým krokem ve vývoji SVVŠ byla úprava učebního plánu z roku 1965. Ta rozdělila výuku na těchto školách na dvě větve – přírodovědnou a humanitní (ta poskytovala rozšířenou výuku jazyků). Již od začátku existence SVVŠ byly pokusně

---

¹³⁹ K. Bauerová, Vývoj.

¹⁴⁰ Stanislav Mařan, Problémy poslání a obsahu střední všeobecně vzdělávací školy, *Pedagogika* 10, č. 3, 1960, s. 281–296.

¹⁴¹ K. Bauerová, Vývoj.

zaváděny matematicko-fyzikální a biologicko-chemická větev kromě stávající všeobecně vzdělávací, ovšem jen na větších středních školách z důvodu potřeby dostatečného počtu žáků. Docházelo zde ovšem ke kontradikci, jelikož do matematicko-fyzikální větve byli umisťováni žáci s nejlepším prospěchem a jejich rozmístění v rámci jednotlivých sekcí bylo nerovnoměrné.¹⁴² Tyto větve byly nahrazeny v roce 1965, jak je uvedeno výše. Ovšem i přes toto zlepšení a zkvalitnění výuky byl tento typ škol dlouhodobě neudržitelný, zejména v souvislosti s nedostatečnou délkou studia. V roce 1968 tedy došlo pod tlakem veřejnosti na přeměnu většiny SVVŠ (celkem cca 70 %)¹⁴³ na gymnázia a k prodloužení délky studia ze tří na čtyři roky, aby byla zkvalitněna příprava na studium na vysokých školách.¹⁴⁴

5.2 Vznik a vývoj SVVŠ z pohledu školních kronik sušické a klatovské střední školy

Pro srovnání s rozvojem středního školství v Československu v 60. letech z pohledu legislativy a objektivnějšího historického vývoje popsaného výše bychom si měli uvést i pohled „zdola“, z pera kronikářů Jedenáctileté střední školy Sušice, Střední všeobecně vzdělávací školy Sušice, ZDŠ Sušice a Pedagogické školy Sušice a samozřejmě i pamětníků z řad studentů a učitelů.

Vzhledem k faktu, že kronika SVVŠ v Sušici neposkytuje údaje o vzniku této školy, bylo třeba se obrátit v rámci srovnání a doplnění faktů ke kronice SVVŠ Klatovy. Jde samozřejmě jen o obecné popsání vzniku školy, který je v kronice zaznamenán na základě tehdejší legislativy a jistě by byl velmi podobně zachycen i v kronice SVVŠ v Sušici. Problémy a nedostatky této kroniky jako historického pramene jsou popsány výše a samozřejmě i v dalších kapitolách, zvláště v těch, které se týkají popisu výuky dějepisu na střední škole v Sušici.

Autentický pohled na vznik klatovské SVVŠ, který proběhl ve velmi podobném duchu jako vznik sušické školy, se pokusíme si popsat zde. Několik rozdílů mezi Sušicí a Klatovy zde ovšem najdeme. SVVŠ Klatovy vznikla rozdělením dvanáctileté střední školy (dále DSS) a ZDŠ až v září roku 1963. V Klatovech totiž na rozdíl od Sušice byla zavedena i dvanáctiletá střední škola, která nahradila původní jedenáctiletou školu.

---

¹⁴² Kolektiv autorů, Dějiny školství I, s. 80.

¹⁴³ Ostatní školy byly přeměny v gymnázia později.

¹⁴⁴ K. Bauerová, Vývoj.

Ovšem postupným rušením jednotných škol¹⁴⁵ došlo k jejich nahrazení právě SVVŠ. Ty měly navazovat na tradici původních reálných gymnázií.¹⁴⁶ V Sušici měla být DSS zavedena také, ale nakonec místo JSŠ vznikla rovnou střední všeobecně vzdělávací škola, jak vyplývá ze zápisů v kronice JSŠ Sušice.¹⁴⁷ Pro zřetelnost je dobré připomenout, že délka studia na DSS odpovídala délce docházky na ZDŠ a na ni navazující SVVŠ, z toho důvodu se právě v Sušici přešlo z JSŠ přímo k SVVŠ.

SVVŠ v Sušici vznikla z jedenáctileté střední školy v roce 1960.¹⁴⁸ Škola sídlila v secesní budově původního reálného gymnázia spolu se ZDŠ. Rok po svém vzniku byla ovšem SVVŠ spojena pod jedno vedení s pedagogickou školou, která sídlila v budově u kostela sv. Václava. Obě školy měly tedy od té doby společného nejen ředitele, ale i sídlo, a dokonce i kroniku – SVVŠ se totiž přestěhovala do sídla pedagogické školy (PŠ). Ředitelem školy byl po jejím spojení s PŠ jmenován bývalý okresní školní inspektor Otto Novák, dosavadní ředitel pedagogické školy, nahradil tak ve funkci Josefa Suchana, který byl posledním ředitelem JSŠ od roku 1960 do roku 1961 a později se stal ředitelem ZDŠ Husovo náměstí. Před ním jedenáctiletku vedl původně ředitel gymnázia Josef Čech (ten byl propuštěn koncem roku 1960 kvůli svému nevhodnému chování)¹⁴⁹ v letech 1953–1960 a jako jeho zástupce zde působil právě Josef Suchan.¹⁵⁰ Zástupcem ředitele na SVVŠ byl zpočátku Emanuel Uher, po něm od školního roku 1961/1962 Ladislav Novák. PŠ sídlila v původním sídle národní školy, která se přesunula roku 1953 jako nově vzniklá JSŠ do již zmíněné secesní budovy bývalého gymnázia. V klatovském okrese¹⁵¹ byly celkem tři SVVŠ – v Sušici, Klatovech a Horažďovicích. Roku 1965 byla horažďovická škola zrušena a žáci i učitelé přesunuti na školu sušickou. Jak již bylo zmíněno, do roku 1965 v Sušici fungovala rovněž střední pedagogická škola (dříve vyšší sociální škola vzniklá roku 1953). Když v Sušici tato škola zanikla, byla přesunuta do Karlových Varů.

---

¹⁴⁵ Jednotné školy = JSŠ (jedenáctiletá) a DSS (dvanáctiletá).

¹⁴⁶ SOKA Klatovy, Škola Klatovy č. 1327, sign. ŠK 365. (= kronika SVVŠ Klatovy).

¹⁴⁷ Tamtéž, Škola Sušice č. 1893, inv. č. 66, sign. ŠK 277. (= kronika jedenáctileté střední školy Sušice a ZDŠ Sušice, Husovo náměstí).

¹⁴⁸ Studenti, kteří nastoupili do prvního ročníku JSŠ ve školním roce 1959/1960 maturovali již podle regulí pro SVVŠ. První maturitní ročník SVVŠ tedy maturoval v roce 1962 na jaře. Poslední ročník JSŠ maturoval na jaře roku 1961.

¹⁴⁹ SOKA Klatovy, Škola Sušice č. 1893, inv. č. 66, sign. ŠK 277. (= kronika jedenáctileté střední školy Sušice a ZDŠ Sušice, Husovo náměstí), dig. snímek č. 33.

¹⁵⁰ František Procházka (red.), Šedesát pět let střední školy v Sušici 1906–1971. Jubilejní památník k 65. výročí založení střední školy v Sušici, Sušice 1971.

¹⁵¹ Do roku 1960 existovaly v rámci současného okresu Klatovy celkem tři okresy – sušický, horažďovický a klatovský. Od roku 1960 došlo ke zrušení sušického a horažďovického okresu a jejich připojení k okresu Klatovy.

Někteří učitelé, kteří na ní působili, učili zároveň i na SVVŠ, a to ještě předtím, než se školy spojily pod jedno ředitelství.¹⁵²

Hned na počátku své existence, přesněji řečeno rok po svém vzniku (po přestěhování do nové budovy), se škola potýkala s palčivým problémem nedostatku vyučovacích prostor. Učeben bylo málo, s malou kapacitou, rovněž chyběla tělocvična.¹⁵³ Ovšem tohle nebyl první problém s prostorem. Již i ve staré budově, kde SVVŠ sídlila společně se základní devítiletou školou, byl prostor pro vyučování nevyhovující, stejně jako tomu bylo předtím na JSŠ.

Ve školním roce 1960/1961 je škola jednoduše zmíněna v souvislosti s konáním maturitních zkoušek v kronice ZDŠ (v její budově¹⁵⁴ SVVŠ rok sídlila), navazující na kroniku JSŠ, která zanikla roku 1960. Je velmi zajímavé, že poznámka o vzniku SVVŠ v kronice chybí. Problém tkví v tom, že kronika této školy byla od školního roku 1961/1962 spojena s kronikou pedagogické školy. A předtím, po zrušení jedenáctileté střední školy, byla SVVŠ zmiňována v kronice ZDŠ Sušice – Husovo náměstí, se kterou byla původně spojena. První léta existence SVVŠ jsou tedy spojena zejména s pedagogickou školou, která hraje v zápisech v kronice vůdčí roli, přičemž informací o chodu SVVŠ je poskrovnu a většinou jde o údaje, které se týkají obou škol současně, ať jsou to maturity, údaje o zaměstnancích či další významné události týkající se chodu obou škol.

K vývoji školy také moc informací nenalezneme, ovšem v rámci kroniky PŠ lze přeci jen některé údaje najít. Školní kronika SVVŠ a Pedagogické školy byla řádně vedena až od školního roku 1963/1964, pro předešlá léta byla pravděpodobně dopsána zpětně (roky 1953–1964).¹⁵⁵ Například již ve školním roce 1963/1964 měla SVVŠ celkem čtyři třídy ve třech ročnících. Druhý ročník byl totiž v tomto školním roce rozdělen na matematicko-fyzikální a na základní třídu. Zaměření matematicko-fyzikální třídy vychází z názvu – bylo přírodovědné. Základní třída zůstala všeobecně vzdělávací. I v následujícím školním roce se otevřela v prvním ročníku kromě základní třídy i třída matematicko-fyzikální a počet tříd SVVŠ se zvýšil na pět. Škola tehdy měla 174 studentů. Školní rok 1964/1965 přinesl i další změnu – místo přijímacích ústních pohovorů se poprvé konaly přijímací

---

¹⁵² V. Holý – M. Potužák, Šedesát pět let střední školy.

¹⁵³ SOKA Klatovy, MěstNV Sušice č. 293, sign. OK 241. (= kronika města r. 1961).

¹⁵⁴ V současné době se v této budově nachází gymnázium.

¹⁵⁵ Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice. (kronika dočasně uložena ve školním archivu).

zkoušky na střední školu ve formě písemných testů z matematiky a českého jazyka. Školní rok 1965/1966 znamenal rozšíření řad studentů i učitelů o nové členy ze zrušené SVVŠ v Horažďovicích.¹⁵⁶ Škola v Sušici tedy měla celkem sedm tříd, v prvním ročníku dvě – přírodovědnou a humanitní, ve druhém ročníku tři – dvě základní a jednu matematicko-fyzikální a ve třetím ročníku dvě základní. Přírodovědná a humanitní větev byly zaváděny na základě změny v koncepci středního školství. Celkem zde studovalo 247 žáků. Ve školním roce 1966/1967 se stal ředitelem školy dosavadní zástupce ředitele Ladislav Novák a zástupcem ředitele Miloš Potužák. V tomto školním roce měla škola ve třech ročnících celkem osm tříd – v prvním ročníku tři – dvě třídy přírodovědné a jednu humanitní, ve druhém ročníku dvě-humanitní a přírodovědnou a ve třetím tři – dvě základní a jednu matematicko-fyzikální. Ve školním roce 1967/1968 bylo na škole stále osm tříd, v prvním ročníku opět dvě třídy přírodovědné a jedna humanitní.¹⁵⁷

Od školního roku 1968/1969 začalo v Sušici fungovat čtyřleté gymnázium,¹⁵⁸ přičemž ale do roku 1970, kdy maturoval poslední ročník SVVŠ, dobíhala paralelně s ním střední všeobecně vzdělávací škola. Nedošlo k okamžitému zrušení školy a vzniku nové jako tomu bylo v roce 1953, resp. 1960. Roku 1971 nikdo nematuroval, studenti čtyřletého gymnázia maturovali poprvé až v roce 1972.¹⁵⁹ Ve školním roce 1968/1969 měla SVVŠ celkem devět tříd ve třech ročnících, ve všech ročnících po dvou třídách přírodovědných a jedné humanitní. V následujícím školním roce zůstal počet tříd ve škole i nadále na devíti.

5.3 Výuka dějepisu v letech 1960–1968 – vývoj obecně v ČSSR

V souvislosti s přeměnou konceptu výuky v Československu samozřejmě probíhaly změny i v oblasti výuky dějepisu. Již v roce 1959 byla rozpoutána diskuze o novém způsobu vyučování dějepisu na školách nižších stupňů. Ministerstvo školství a kultury pověřilo Výzkumný ústav pedagogický (VÚP), který měl vytvořit několik návrhů, které pak měly být využity pro tuto diskuzi. VÚP vypracoval dvě koncepce výuky dějepisu pro

---

¹⁵⁶ SVVŠ Horažďovice byla zrušena (i přes protesty rodičů studentů) z důvodu snížení kvót pro vysoké školy, kdy byly menší střední všeobecně vzdělávací školy rušeny z důvodu snižování počtu studentů. SOKA Klatovy, Škola Horažďovice č. 1504, sign. ŠK 368. (= kronika Základní devítileté školy Horažďovice, Blatenská ul.).

¹⁵⁷ Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice. (kronika dočasně uložena ve školním archivu).

¹⁵⁸ Zde je třeba podotknout, že kronika o vzniku čtyřletého gymnázia nehovoří.

¹⁵⁹ Edita Krouská – Ivan Kratochvíl (redd.), Gymnázium Sušice, Sušice 2016.

ZDŠ,¹⁶⁰ které byly později diskutovány v časopise *Dějepis a zeměpis ve škole*.¹⁶¹ Je důležité zmínit, že dějepis spolu se zeměpisem byly zařazeny mezi společenské vědy. Později k nim přibyla ještě občanská nauka, která byla do učebních plánů zařazena během šedesátých let v rámci posilování komunistické výchovy. Takto byl dějepis vřazen do učebního plánu již v pokusné dvanáctileté střední škole. V rámci výuky dějepisu se objevovalo i poučení o dějinách umění a archeologii, samozřejmě kromě samotné historie.¹⁶²

Hlavními cíli nejen předmětu dějepis, nýbrž i celé koncepce školství, byly všestranný rozvoj dětí, propojení vyučování s praktickým životem a hlavně výrobou a možnost pro děti získat úplné všeobecné střední vzdělání. V neposlední řadě měla být mládež připravována pro budování komunismu a socialismu, k čemuž napomáhaly právě společenské vědy. Jak výchova, tak i vzdělávání měly mít základ v ideologii vědeckého světového názoru a samozřejmě marxismu-leninismu. Výuka dějepisu měla za cíl podporovat komunistickou výchovu, rozvíjet národní hrdost a rozvinout orientaci žáků v důležitých historických událostech, jak národních, tak internacionálních.¹⁶³ Zde je třeba připomenout fakt, že dějepis měli v nejlepším případě vyučovat téměř výlučně režimu věrní kantoři. Ve zkoumaném období ovšem docházelo k uvolňování osnov a výuka tak získala punc volnosti od ideologických „oprátí“. To znamenalo částečné upuštění od socialistického způsobu výuky.

Dějepis byl, stejně, jako je tomu i v současnosti, vnímán jako důležitý vyučovací předmět pro osvojení všeobecného vzdělání. Hlavním aspektem všeobecného vzdělání je, že vede k uchopení progresivity vývoje lidstva a lidské společnosti. Odborníci na výuku dějepisu spatřovali přínos marxistické historie v tom, že vývoj lidstva viděla jako jednotný proces protknutý určitými zákonitostmi. Dokázala rovněž, že lze z historie čerpat poučení.¹⁶⁴ Zde si ovšem musíme připomenout známý výrok Ciceronův, totiž „*Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis*“ – „*Dějiny jsou svědky časů, světlem pravdy, živou pamětí, učitelkou života a poslem minulosti.*“ Z něho vyplývá, že názor na tento význam marxistické historie je nutno brát s rezervou, jelikož pojetí dějin jako poučujícího prvku už bylo známo ve

---

¹⁶⁰ M. Jireček se ve své práci věnuje primárně vývoji vyučování dějepisu na ZDŠ.

¹⁶¹ M. Jireček, Vývoj.

¹⁶² S. Mařan, Problémy, s. 288.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Jan Jersák, K základním otázkám výuky dějepisu na školách druhého cyklu, *Pedagogika* 14, č. 5, 1964, s. 582–599.

starověku. Marxistická historiografie tudíž v tomto případě objevila již objevené. Ovšem není mým cílem jakkoli zpochybňovat nemalý přínos marxistické historiografie historické vědě.¹⁶⁵

Na dějepis jako na předmět na střední škole byly v šedesátých letech kladeny vysoké požadavky, co se týká výchovných aspektů. Příliš široký záběr vykládaného učiva (dějiny věd, dějiny techniky, dějiny umění, k tomu dále navíc potřeba zachování jednotící ideje ve výkladu dějin lidské společnosti a potřeba oddělení národních a světových dějin) způsobil rozpad středoškolského dějepisu na řadu dílčích poznatků a výsledkem byla ztráta poslání dějepisu jako předmětu s výchovnými úkoly.¹⁶⁶ Dr. Jan Jersák ve svém článku uvádí tři základní úkoly pro výuku dějepisu na střední škole: 1. Vyložit samostatně světové dějiny bez diskurzu do dějin národních. 2. Zdůraznit význam politického dějepisu nad dějinami ekonomiky, což znamená, že je třeba klást význam politických dějin nad význam dějin ekonomiky, výroby atd. Politika je totiž hlavním činitelem progresivního vývoje společnosti – tento fakt neodporuje ani marxistickému pojetí dějin. 3. Dát při výkladu dějin důraz na kauzalitu historického vývoje čili brát v zřetel příčinnost a následnost dějinných událostí.¹⁶⁷

Mezi výukou dějepisu na ZDŠ a SVVŠ byl značný rozdíl. Zatímco na základní škole byl dáván důraz na národní dějiny, na střední škole se vyučovalo více světovým dějinám než na ZDŠ. Důvodem byla snaha o lepší pochopení progresivity historického vývoje

---

¹⁶⁵ Zde si uvedeme marxistickou periodizaci dějiny založenou na společensko-ekonomických vztazích obyvatelstva (podle *Kolektiv autorů, Heslo marxismus, s. l. 2019., on-line na https://cs.wikipedia.org/wiki/Marxismus#Marxistick%C3%A1_historiografie, cit. 3.6.2019).*

„Prvobytně pospolná společnost (označovaná též jako „prvotní komunismus“ (do 3000 př. n. l.) ~ pravěk

Asijský výrobní způsob (od 3000 př. n. l. do 753 př. n. l.)

Antický výrobní způsob (od 753 př. n. l. do 378 n. l.)

Feudalismus (od 378 do 1648, v českých zemích do 1848) ~ středověk (a raný novověk, v případě českých zemí i počátek moderních dějin – pozn. autora)

Kapitalismus* (od 1648 do 1917, v českých zemích od 1848 do 1948) ~ novověk (a moderní dějiny – pozn. autora)

Komunismus (socialismus od 1917, v Československu od 1948)“

„Lenin spojil asijský výrobní způsob a antický výrobní způsob v otrokářský řád ~ starověk. Zároveň ztotožnil první fázi komunismu se socialismem. Zavedl nový pojem imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu.“

* „Zároveň z historického hlediska je významné, že Lenin podává i novou periodizaci kapitalismu. Rozděluje ho na období buržoazie na vzestupu (1789–1870), epochu vyvinutého kapitalismu a svobodné konkurence (1870–1900) a na epochu imperialismu (1900–1917). Podotkli bychom pak ještě, že i potom Lenin na některých místech hovoří o kapitalistickém imperialismu a připouští možnost i nekapitalistického imperialismu.“ (Jaroslav Kudrna, Ke kritice pozitivismu v současné buržoazní německé, francouzské a italské historiografii 19. a 20. století, Brno 1983, s. 137.)

¹⁶⁶ J. Jersák, K základním otázkám.

¹⁶⁷ Tamtéž.

středoškoláky. Hlavní vývojovou tendencí výuky dějepisu byl důraz na moderní dějiny, což ovšem vyvolávalo řadu problémů – rozpor mezi kvantitou a kvalitou učiva, psychickými možnostmi žáka, kvalitou a kvantitou historické faktografie atd. Překotný vývoj v dějinách dvacátého století totiž působil již v tehdejší době problémy s obsahem učiva moderních dějin a vyvolával otázku nad důležitostí množství vyložených faktů v jednotlivých dějinných obdobích.

Výuka na SVVŠ byla rozdělena následovně. V prvním ročníku a v první polovině druhého se vyučovaly světové dějiny a v druhé polovině druhého ročníku a ve třetím ročníku se probíraly národní dějiny ČSSR. Výuka světových dějin zahrnovala učivo zabírající pravěk až první světovou válku v prvním ročníku a v první polovině druhého meziválečný vývoj, druhou světovou válku a částečně poválečný vývoj s důrazem na rozvoj socialistického východního bloku.¹⁶⁸ Národní dějiny byly probírány od nejstarších dob do roku 1848 v druhé polovině druhého ročníku a ve třetím ročníku se vyučovalo vývoji národů (Čechů a Slováků) od kapitalismu k vítězství socialismu.¹⁶⁹ Zde si můžeme všimnout, jak velký důraz byl kladen na rozvoj socialismu. Je zajímavé, že ve výkladu národních dějin byl větší důraz kladen na dějiny české než na slovenské, byť cílem tvůrců osnov bylo vykládat dějiny obou států se stejným důrazem.¹⁷⁰

V rámci této kapitoly je samozřejmě rovněž třeba popsat, jak výuka probíhala, co k ní bylo třeba, či jak byla ovlivněna různými podmínkami jako vzděláním učitelů nebo kvalitou učebních pomůcek. Nejprve je třeba se věnovat hodinové časové dotaci ve výuce dějepisu. Při srovnání se situací v současné době zjišťujeme, že se časová dotace na středních školách poskytujících všeobecné vzdělání téměř nezměnila. Na SVVŠ byl dějepis zastoupen ve všech třech ročnících dvěma hodinami týdně. Na rozdíl například od zeměpisu, který v maturitním ročníku nebyl vyučován. Tento fakt byl způsoben tím, že dějepis jako jedna ze společenských věd napomáhal komunistické výchově mládeže. V roce 1965, po změně učebního plánu, kdy se na SVVŠ vytvořily dvě větve – přírodovědná a humanitní, byl dějepis zastoupen v maturitním ročníku humanitní větve dokonce třemi hodinami týdně. V přírodovědné větvi zůstala hodinová dotace na dvou hodinách týdně v každém ze tří ročníků.¹⁷¹ Oproti pozdějšímu gymnáziu se ale neobjevovala možnost výběru dějepisného semináře v maturitním ročníku. Ovšem tuto

---

¹⁶⁸ Samozřejmě v teoretické rovině osnov, praxe byla při výuce v mnohém jiná.

¹⁶⁹ O. Stojka, *Metodika*, s. 78–79.

¹⁷⁰ SAA Sušice, *Vyprávění Vladimíra Horpeniaka* ze dne 12. 6. 2019.

¹⁷¹ E. Walterová, *Projektování*.

absenci nahradila právě vyšší časová dotace v posledním ročníku humanitní větve SVVŠ.

Dále je třeba se věnovat krátce učebním pomůckám, tedy především učebnicím, případně mapám, audiovizuálním pomůckám či kupříkladu atlasům dějin. Samozřejmě je třeba se věnovat (velmi stručně) i metodice výuky dějepisu, té bude ovšem poskytnut prostor v následující kapitole. K učebnicím zde ovšem jen ve stručnosti – jejich kritice a zhodnocení je věnována samostatná kapitola. Zde si pouze uvedeme, jaké učebnice se na střední všeobecně vzdělávací škole používaly. Popíšeme si rovněž, jaké požadavky byly kladeny na jejich kvalitu. Na SVVŠ se vyučovalo především podle učebnice *Světové dějiny* od Jaroslava Charváta¹⁷² a *Československé dějiny do roku 1918* od Václava Husy.¹⁷³ Předtím, než byly vydány, se užívalo většinou učebnic pro bývalé JSS. Učebnice dějepisu musely vyhovět nejen vědecké správnosti, didaktickým a metodickým požadavkům, ale také tehdejšímu politickému smýšlení a dostát cíli vychovat mládež v socialistickém duchu. Dalším nemálo významným úkolem učebnice jako pomůcky bylo správné estetické působení na žáky. Vhodná skladba textu, doplnění informací ilustracemi a fotografiemi byly a stále jsou velmi důležité pro vyšší názornost výuky. Takováto učebnice má nabídnout žákovi k dalšímu studiu a prohloubení znalostí nabytých ve škole.¹⁷⁴

Požadavky na vzdělání učitelů jsou krátce popsány v medailoncích vyučujících ze sušické SVVŠ, resp. spíše gymnázia. Je zřejmé, že z hlediska funkcí vyučovacího předmětu dějepis, který měl pomáhat při socialistické výchově mládeže, bylo nutné, aby měli učitelé dějepisu odpovídající vysokoškolské vzdělání. Toto vzdělání zajišťovaly tehdy filozofické fakulty, zejména FF UK v Praze. Pedagogické fakulty nebyly tehdy etablovány, od roku 1964 však vznikaly z tehdy postupně rušených pedagogických institutů.¹⁷⁵ Ovšem učitelé, kteří vyučovali v šedesátých letech, se vzdělávali většinou mnohem dříve. Zde se věnujeme výuce na SVVŠ, proto není třeba tolik popisovat vzdělávání učitelů v šedesátých letech. Zde je rovněž nutno zmínit, že příprava pedagogů

---

¹⁷² J. Charvát, *Světové dějiny*, Praha 1967¹, 1968².

Prof. PhDr. Jaroslav Charvát, DrSc. byl český historik, archivář, vysokoškolský pedagog a autor učebnic dějepisu. Narodil se roku 1904 a zemřel roku 1988.

¹⁷³ V. Husa, *Československé dějiny do roku 1918*. Učebnice pro třetí ročník střední všeobecně vzdělávací školy, Praha 1963.

Prof. PhDr. Václav Husa, DrSc. byl český marxistický historik, pedagog, autor učebnic a archivář. Narodil se roku 1906. Na FF UK vystudoval obor dějepis a zeměpis. Poté studoval na Státní archivní škole. Později vyučoval na FF UK a byl členem ČSAV. Více viz Kolektiv autorů, Václav Husa, Praha 1989. (= Velké osobnosti filozofické fakulty Univerzity Karlovy 4).

¹⁷⁴ O. Stojka, *Metodika*.

¹⁷⁵ J. Zounek – M. Šimáně – D. Knotová, *Cesta k učitelství v socialistickém Československu pohledem pamětníků*, *Studia paedagogica* 21, 2016, č. 3, s. 131–158.

dějepis na filozofických fakultách je v současné době jistým problémem. Pro řádné vzdělání učitele dějepisu je nutné vytvořit řádné podmínky, tzn. fungující katedry dějepisu na pedagogických fakultách, kde se budoucím učitelům dostává lepší úroveň pedagogického vzdělání.

Od školního roku 1964/1965 se začaly pravidelně otevírat humanitní a přírodovědné třídy. Pro nás je důležitý vznik humanitních tříd, které, jak je uvedeno výše, měly jinou (= vyšší) časovou dotaci dějepisu. Oproti přírodovědné třídě měla tato větev v maturitním ročníku místo dvou hodin dějepisu týdně hodiny tři. Ve školním roce 1967/1968 došlo k proměně maturitních zkoušek v humanitní větvi studia na SVVŠ. Změna se týkala zkoušek z dějepisu. Studenti humanitních tříd měli od tohoto roku povinnou maturitní zkoušku z dějepisu.

Politické změny roku 1968 souvisí i s výukou dějepisu, a to velmi úzce. Uvolnění v politickém i veřejném životě znamenalo mnohé pozitivní důsledky vývoje v roce Pražského jara. Učitelé v tomto roce dostali možnost nevyhýbat se určitým kapitolám z našich dějin a dávat tak žákům povědomí o tom, jak se některé historické události fakticky udály, a mohli tak žákům konečně (ovšem ne nadlouho, jak ukázal pozdější vývoj) přestat do jisté míry lhát o skutečném vývoji dějin.

5.4 Dějepis jako vyučovací předmět – učebnice, pomůcky, proměny stylu výuky

V této kapitole je třeba podrobněji popsat dějepis jako vyučovací předmět. To znamená zhodnotit učebnice, stručně popsat tehdejší metodiku, jak bylo avizováno. Vzhledem k rozsahu práce bude proveden při popisu učebnic pouze výběr, to znamená, že si představíme jednu učebnici světových dějin a jednu učebnici československých dějin. Volba učebnic je cílená, je podle mého názoru vhodné vybrat jednu učebnici světových dějin a jednu českých, abychom je případně měli možnost i porovnat. Navíc v šedesátých letech byly používány na všech školách jen jedna učebnice světových a jedna československých dějin.

Metodika pro výuku dějepisu na SVVŠ a ZDŠ byla zpracována slovenským odborníkem na tuto tematiku Ondřejem Stojkou¹⁷⁶ na počátku 60. let. Tato velmi fundovaně zpracovaná metodika se stala základním kamenem výuky dějepisu

---

¹⁷⁶ Tamtéž.

v šedesátých letech jak na středních, tak i na základních školách. Z českých odborníků se metodice výuky dějepisu věnoval Václav Mejstřík,¹⁷⁷ který svou práci vydal ještě v padesátých letech. Mejstříkem sepsaná metodika výuky dějepisu se týkala zejména jedenáctileté, případně i dvanáctileté střední školy. Ondrej Stojka vydal svoji práci již v době existence SVVŠ. Věnovat se tedy velmi krátce budeme metodice O. Stojky. V úvodu jeho práce je popsáno v obecné rovině vše, co se týká metodiky vyučování dějepisu v rámci pedagogiky. V další části nalezneme výchovně-vzdělávací cíle vyučování dějepisu, dále obsah výuky dějepisu (tzn. osnovy a učebnice). Následuje popis zvláštností ve výuce dějepisu, a nakonec metody vyučování dějepisu a práce se žáky, a k tomu ještě formy dějepisebního vyučování (možnosti vedení výuky, souslednost obsahu vyučovacích hodin atd.). Stojka se věnuje samozřejmě i problémům ve výuce dějepisu.¹⁷⁸

Význam výuky dějepisu lze spatřit zejména v následujícím studiu na vysokých školách, pro které byli žáci SVVŠ připravováni. Dějepis byl ještě spolu s češtinou a matematikou základním pilířem přijímacích zkoušek na vysoké školy ekonomické a již jen v kombinaci s češtinou na filozofické a právnické fakulty a rovněž umělecké školy.¹⁷⁹ Zajímavé je, že na pedagogické instituty případně na pedagogické fakulty nebyl dějepis při přijímacích pohovorech podmínkou pro přijetí.

Učebnice byly v této době nedílnou součástí výuky dějepisu a předpokládalo se, že tomu tak zůstane i do budoucna. Současná situace tuto vizi potvrzuje, i když ne zcela. Zvolna se přechází k audiovizuálním pomůckám. Ovšem učebnice i přesto hrají stále výraznou roli. Jak v šedesátých letech, tak i v dnešní době učebnicím nahrává fakt, že dějepis je jako předmět velmi specifický a díky jeho povaze jakožto vyučovacího předmětu je nezbytné, aby se žáci při studiu opírali o naučné texty. Charakter dobré středoškolské učebnice dějepisu je výstižně podchycen v následujícím odstavci:

„Kritériem dobré středoškolské učebnice dějepisu je řazení učební látky z hlediska prostorového, časového a kauzálního. Pro dosažení hlavního výchovného cíle, tj. pro pochopení progresivity dějinného vývoje, by měla být koncipována jako kombinace systému lineárního a strukturálního. Systém lineární má charakter horizontální, řadící jednotlivá témata v návazné a vzestupné formě (jako tomu je dnes), avšak ve výběru látky nutno respektovat i systém strukturální, monografický, záležející ve výběru takových

---

¹⁷⁷ V. Mejstřík, Stati.

¹⁷⁸ O. Stojka, Metodika.

¹⁷⁹ S. Mařan, Problémy.

*problémů, které předpokládají hlubší (vertikální) uchopení učební látky, ale přesto tvoří zásadní celek. Toto hledisko odpovídá výchovnému cíli i objektivní skutečnosti, dané šíří a hloubkou dějepisné materie, již učebnice v celé složitosti a bohatosti obsáhnout nemůže.*¹⁸⁰

Obsah učebnice dějepisu, stejně, jako je tomu dnes, nesměl být konspektivní (čili příliš stručný), nýbrž musel obsahovat tolik učiva, aby byli žáci s to samostatně řešit vytyčené problémy. To znamená, že učebnice měla obsahovat v harmonickém sledu prvky vědecké a didaktické. Z tohoto vyplývá hlavní funkce dějepisné učebnice, totiž, že má upevňovat a zkvalitnit historické vědomosti žáků, a při tom jim zároveň toto všechno usnadnit. Učebnice má dát rovněž žákům možnost naučit se pracovat s vědeckou knihou, kterou učebnice bezesporu do jisté míry je.¹⁸¹ Bohužel, i v současné době se význam učebnic velmi často podceňuje.

Zde se krátce pozastavíme nad výše zmíněnými učebnicemi dějepisu. Na začátek lze říci, že obě postrádají odpovídající množství obrazové přílohy. V případě Charvátových *Světových dějin* jde o několik černobílých obrázků přímo v textové části a k tomu na konci učebnice několik barevných obrázků v rámci příloh. Textová část ovšem výrazně dominuje. Překvapí též rozsah učebnice – téměř 600 stránek. Učebnice byla určena pro I., II. i III. ročník SVVŠ, je v ní tedy kompletní učební látka světových dějin pro celé studium na střední škole. Jaroslav Charvát vydal v roce 1968 ještě jednu učebnici *Světových dějin*, ta byla ovšem určena pouze I. a II. ročníku SVVŠ. Šlo o druhé vydání učebnice z roku 1967.¹⁸² Učebnice je rovněž sestavena jako její předchůdkyně pro JŠŠ, vedle hlavního textu jsou vždy ke každému jeho odstavci přiřazené nadpisy. Prof. Charvát upřednostňoval oddělenou výuku světových a národních dějin, s tímto náhledem se zapojil do diskuzí, které probíhaly v souvislosti s přípravou nových osnov výuky dějepisu na konci padesátých let, nejen na stránkách časopisu *Dějepis a zeměpis ve škole*,¹⁸³ ale i na sjezdech československých historiků. Je ale pravdou, že později, přesněji v roce 1967, připouštěl, že rozdělení dějin na národní a světové je problematické.¹⁸⁴

Problémem Charvátovy učebnice byl neúměrný rozsah. Učebnice je opravdu velmi obsáhlá a žáci kvůli tomu měli v brašnách opravdu co nosit. Charvát šel tímto naprosto

---

¹⁸⁰ J. Jersák, K základním otázkám, s. 592 a 593.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 594.

¹⁸² J. Charvát, Světové dějiny, Praha 1967².

¹⁸³ Týž, K návrhu o pojetí a obsahu vyučování dějepisu, *Dějepis a zeměpis ve škole* 1, 1959, s. 300. Více viz Bohumil Jiroušek, *Historik Jaroslav Charvát v systému vědy a moci*, Praha 2011.

¹⁸⁴ B. Jiroušek, *Historik*, s. 172.

proti trendu „ztenčování“ učebnice, které byly tehdy většinou vydávány jako brožované, na rozdíl od té Charvátovy.

Učebnice Václava Husy se dočkala několika vydání – naposled byla vydána roku 1980 ve 13. vydání. Pojednává o dějinách českých zemí od prvních zárodků lidské společnosti až do vzniku samostatného Československa. Rozsah učebnice se pohyboval ve všech vydáních kolem 260 stránek, byla tedy o poznání tenčí na *Světové dějiny* prof. Charváta, ovšem i přesto poměrně rozsáhlá a objemná. První vydání, připravené pro třetí ročník SVVŠ, mělo dokonce téměř 300 stran. Učebnice již obsahuje více obrazového materiálu a je koncipována podobně jako učebnice pro JSŠ, pro každý odstavec učiva je vždy na vnějším okraji přiřazen stručný popis. Pozdější vydání byla upravována pro potřeby čtyřletého gymnázia, které mělo oproti SVVŠ pozměněné osnovy. Ovšem jednalo se pouze o změny v koncepci výuky, nemuselo tudíž dojít k přílišným změnám, co se učebnic a jejich podoby týká. Doložit to můžeme na příkladu třináctého vydání Husovy učebnice z roku 1980.¹⁸⁵

Husa s Charvátem v podstatě vytvořili z dějepisu dva předměty se dvěma učebnicemi, což nebyl zcela krok zpět oproti padesátým létům, ovšem tehdy alespoň vycházely tenké lehké učebnice v brožovaných vydáních.¹⁸⁶ V případě Husovy a Charvátovy učebnice šlo ovšem o základní učebnice užívané na všech všeobecně vzdělávacích středních školách i na školách středních odborných.¹⁸⁷

Mezi jiné pomůcky, které měly oživit výuku a napomoci žákům lépe si zapamatovat vyučovanou látku a tím doplnit nemalou měrou základní funkce učebnice, patřily v první řadě historické mapy, které jsou při výuce dějepisu důležité dodnes. Tato spojitost dějepisu se zeměpisem se projevuje zejména v oblasti historické geografie, která je v současné době již plně etablovanou vědní disciplínou. Proto je velmi důležité používat ve výuce kromě učebnic i historické mapy, v dnešní době stejně tak, jako tomu bylo i v šedesátých letech minulého století. V již omezenější míře bylo při výuce používáno historických atlasů, obrazů, naučných filmů, nahrávek, diapozitivů s fotografiemi, historických dokumentů, pramenů atd. Ovšem učitel se vzhledem k tehdejší nepříznivé situaci, co se dostupnosti těchto pomůcek týče, musel většinou spíše spoléhat především

---

¹⁸⁵ V. Husa, *Československé dějiny do roku 1918. Učebnice pro gymnasia a střední odborné školy*, Praha 1980.

¹⁸⁶ Josef Polišenský, *Historik v měnícím se světě*, Praha 2001, s. 234–235, citováno in: B. Jiroušek, *Historik*, s. 171–172.

¹⁸⁷ B. Jiroušek, *Historik*, s. 177.

na svůj výklad, křídou a tabuli.¹⁸⁸

5.5 Proměny výuky dějepisu na SVVŠ z pohledu kroniky, vzpomínek absolventů a profesorů a dalších pramenů

Jak je uvedeno výše, bude potřeba se v rámci této práce zabývat i ústními výpověďmi pamětníků, takže se zde nemusíme spokojit jen s písemnými vzpomínkami příspěvatelů výročních almanachů školy, které byly vydány při příležitosti významných výročí založení této instituce. Jedná se o celkem tři almanachy.¹⁸⁹ Kromě toho samozřejmě bude v rámci většího rozsahu informací využita i kronika školy.

Již na podzim roku 1968 (po vzniku gymnázia) proběhla ve škole stávk studentů, první od založení gymnázia, jejíž příčina tkvěla v tehdejších nepříznivém politickém a společenském vývoji. Ta se projevila diskuzí o stávajících poměrech v Československu. Učitelé museli svým žákům vysvětlit příčiny a možné důsledky nového směru politického vývoje.¹⁹⁰ Mnozí z nich nechápali, možná ani nechtěli chápat tendence vývoje opačným směrem, než tomu bylo ještě v nedávné době. Tato dějinná událost znamenala zejména pro vyučující dějepisu nutnost jejího vysvětlení studentům, samozřejmě způsobem přijatelným pro všechny.

Profily učitelů dějepisu jsou velmi podobné. Vzhledem k důrazu na vysokou kvalifikaci učitelů tzv. 3. stupně (= SVVŠ), museli mít všichni pedagogičtí pracovníci působící na tomto stupni školy odpovídající, tedy vysokoškolské, vzdělání. Na škole působili za dobu její existence celkem tři vyučující dějepisu. První byla Alena Vyčichlová s aprobací český jazyk a dějepis, která působila na pedagogické škole i na SVVŠ od roku 1961 do roku 1965, kdy po zrušení pedagogické školy přešla na pedagogický institut v Karlových Varech. Dalším vyučujícím byl Miloš Potužák, který nastoupil po ní. Na škole působil do její přeměny v gymnázium i jako zástupce ředitele a kronikář školy (ve školním roce 1965/1966 kroniku vedl ještě ředitel Otto Novák), a po zrušení SVVŠ ve stejných funkcích i na gymnáziu. Na SVVŠ nastoupil v roce 1965 po zániku střední školy v Horažďovicích. Vystudoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze – obor

---

¹⁸⁸ O. Stojka, Metodika.

¹⁸⁹ I. E. Krouská – I. Kratochvíl (redd.), Gymnázium Sušice.

II. F. Procházka (red.), Šedesát pět let.

III. Pavel Princ (red.), Almanach – Gymnázium Sušice 1906–1996, Sušice 1996.

¹⁹⁰ Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice. (kronika dočasně uložena ve školním archivu Gymnázia Sušice).

dějepis – tělesná výchova, a kromě dějepisu a tělocviku vyučoval ještě občanskou nauku, latinu a němčinu, a to i přesto, že nebyl členem strany. Vzhledem k tomu, že působil ve funkci zástupce ředitele a vyučoval občanskou výchovu, byl samozřejmě sledován tajnou bezpečností. Třetím vyučujícím dějepisu byl Josef Šmíd, který zde působil jeden školní rok 1967/1968 a poté působil i na gymnáziu. Kromě dějepisu měl v aprobaci ještě český jazyk. Ten rovněž absolvoval Filozofickou fakultu UK v Praze. Medailonky učitelů Šmída a Potužáka si uvedeme až v následujících kapitolách, jelikož větší část jejich učitelského působení probíhala na gymnáziu. K učitelům, nejen dějepisu, je zde třeba poznamenat, že navzdory době mnozí z nich rádi slyšeli oslovení pane profesore místo soudruhu.¹⁹¹

Hodina dějepisu s prof. Potužákem probíhala v podstatě jako každá jiná hodina. Zde si uvedeme vzpomínku jednoho z tehdejších studentů: „*V úvodní části hodiny opakování předchozí látky, zkoušení, pak výklad s přepisem základních tezí (poznámek) do sešitu. Poznámky k probírané látce psané do sešitů byly dosti důležité, neboť tenkrát většinou chyběly aktuálně vyhovující učebnice. Příležitostně byla možnost použít starší (vyřazené a do sběru papíru určené) učebnice ovšem s informací, že tyto učebnice jsou „zastaralé“.* Jednalo se o učebnice ještě značně prostoupené překonaným stalinistickým duchem padesátých let.“¹⁹² Československé (tj. národní) a světové dějiny se probíraly odděleně, ovšem prof. Potužák neopomínal uvádět souvislosti mezi československými a světovými (resp. často jen evropskými) dějinami. I přesto se ovšem musel držet předepsaných osnov, ovšem to se mu poměrně často dařilo jaksi „obcházet“ tím, že se vyhýbal tehdy „ožehavým“ tématům, jako byly například české dějiny po druhé světové válce a dějiny studené války.¹⁹³ Byl ovšem i přesto jedním ze schopných a fundovaných učitelů.¹⁹⁴

---

¹⁹¹ SAA Sušice, Vyprávění Vladimíra Horpeniaka ze dne 12. 6. 2019.

„*Oficiálně ve škole vyžadováno oslovení „Soudruhu učiteli!“ Příležitostně „Soudruhu profesore! – ale připomínalo se ale někdy při tom, že „profesoři“ jsou na VŠ. Někteří pedagogové shovívavě snášeli příležitostné oslovení „pane“ – „paní“ jakoby nedopatřením od studentů vyslovené...“ –* taková byla situace zejména v polovině šedesátých let. Později, zejména od roku 1968 v souvislosti s návratem k tradičním gymnáziím, se začalo oslovovat opět pane profesore. Ovšem i tehdy vznikaly někdy až humorné chvílky: „*Za nás se oslovovalo pane profesore, ale když nám náš třídní řekl, že nejsme žádní studenti, ale žáci, řekli jsme mu, že on tedy tudíž není žádný profesor.*“ (SAA Sušice, Vyprávění Leopolda Baleje ze dne 3. 7. 2019.).

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž, Vyprávění Leopolda Baleje ze dne 3. 7. 2019.

¹⁹⁴ Tamtéž, Vyprávění Vladimíra Horpeniaka ze dne 12. 6. 2019.: „*V rámci vyučování byl prostor k dotazům, diskusi i sdělování vlastních poznatků k probíraným tématům i mimo ně (například v návaznosti na aktuální události politického či kulturního života). V době mého studia naprosto chyběly aktuální učebnice, k novodobým dějinám pak zvláště. Proto hlavní tíže vyučovacího procesu spočívala na vyučujícím, jeho znalostech a rozhledu. Uznání patří prof. Potužákovi, že v té nelehké době se*

Studenti také vytvářeli z vlastní iniciativy tematické nástěnky k různým historickým výročím. Šlo například o vzpomnutí květnových svátků práce a osvobození Rudou armádou, které ovšem někdy studenti pojali po svém.¹⁹⁵

Z pomůcek, které se používaly při výuce, si uvedeme hlavně černobílé diapozitivy, které poměrně hojně promítal prof. Potužák, ovšem žáci z nich nebyli příliš nadšeni, stejně jako je tomu dnes, když učitel promítne dokumentární film.¹⁹⁶ Výuku oživovaly i poznávací zájezdy – např. do Drážďan, kde studenti navštívili Drážďanskou galerii, Zwinger a historické jádro s troskami kostela Frauenkirche. Dále to byla exkurze do Míšeň,¹⁹⁷ kde viděli Míšeňský dóm. Nechyběly samozřejmě zájezdy do českých měst – např. do západočeských lázní, Prahy, Liberce, Kutné Hory nebo na hrad Karlštejn ani na nedalekou Šumavu.¹⁹⁸ Dalšími pomůckami byly různé historické mapy a atlasy dějin, dále i trojrozměrné modely artefaktů (např. slavná kamenná keltská hlava ze Mšeckých Žehrovic) nebo obrazy z historie (např. Burianovy malby pravěkých lovců) nebo fotografie (Věstonická Venuše).¹⁹⁹

---

nesnažil svůj výklad předepsaně politicky ideologizovat, spíše předkládal množství historických faktů tak, aby si student mohl na určitou věc vytvořit svůj vlastní názor.“

¹⁹⁵ Tamtéž: „S úsměvem si vzpomínám na to, jak mne paní prof. třídni (Jarmila Přibyllová-Šístková – pozn. autora) požádala o realizaci nástěnky „k máji“...myslela tím, že připravím něco k májovým oslavám svátku práce a osvobození Československa Rudou armádou... ale já tu nástěnku připravil (šibalsky jinak) pod heslem „Máj lásky čas!“ – dal tam citáty z K.H. Máchy, české milostné poesie, biblické Písň písní „Má milá podobá se palmě a její prsy hroznům...“ atd. atd., přidal k tomu různé obrázky včetně obrázků ze „zamilovaných“ filmů české „nové vlny“. Bylo veselé, když mi bylo paní třídni vysvětlováno, že se mělo jednat o nástěnku politickou... Tu pak někdo udělal v sousední třídě, ta moje ale kralovala svobodně po celý máj!“

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Míšeň je okresní město ve Spolkové zemi Sasko, nachází se nedaleko Drážďan.

¹⁹⁸ SAA Sušice, Vyprávění Vladimíra Horpeniaka ze dne 12. 6. 2019.

¹⁹⁹ Tamtéž, Vyprávění Leopolda Baleje ze dne 3. 7. 2019.

6 Období 1968–1971

6.1 Podoba výuky na středních školách v ČSSR v letech 1968–1971

19. prosince 1968 vyšel nový zákon zřizující gymnázia č. 168/1968 Sb. Ministrem školství ve vládě Oldřicha Černíka byl tehdy Vladimír Kadlec.²⁰⁰

Vydání nového zákona o gymnáziích a přetvoření SVVŠ předcházela silná kritika konceptu středních škol. Ovšem návrat gymnázií byl spíše překvapením, jelikož v předchozích letech se pracovalo spíše na vylepšení stávající koncepce středních všeobecně vzdělávacích škol. Nově vydaný zákon byl tedy v rozporu s původními plány vzniklými z usnesení KSČ z let 1964 a 1966. V souvislosti s politickou krizí a jakýmsi „uvolněním poměrů“ v roce 1968 totiž zesílil tlak na návrat gymnázií. Tříletý cyklus studia, který byl reprezentován SVVŠ, přestal být dostačující pro potřeby středního všeobecného vzdělávání. Délka docházky tedy měla být zvýšena na čtyři roky a koncepce středního školství měla vést k návratu ke gymnáziím, která mají v Česku hlubokou tradici. Na některých školách bylo před zahájením školního roku 1968 odhlasováno rodiči nastupujících studentů, zda bude cyklus tříletý nebo čtyřletý – pravděpodobně v souvislosti s tím, že nebyl stále v platnosti zákon o gymnáziích a nové pojetí školství ještě nebylo zcela zřejmé. Změny v pojetí středního všeobecného vzdělávání totiž přišly poměrně rychle a náhle, byly velmi překotné. To znamenalo, že k přeměně SVVŠ na gymnázia docházelo ještě předtím, než vyšel nový zákon (např. v Praze se ve školním roce 1968/1969 přeměnilo hned 70 % škol).²⁰¹ Souběžně s gymnáziem ovšem samozřejmě dobíhal ještě cyklus SVVŠ. Poslední ročníky maturovaly v roce 1970, což často přineslo problém „lichého maturitního ročníku v roce 1971, kdy nikdo nematuroval. První maturanti čtyřletého gymnázia maturovali až v roce 1972. To také dokazuje příliš rychlou změnu v koncepci středního školství.

Problémem byla ne zcela ujasněná koncepce gymnázií (zákon vyšel až v prosinci 1968, kdy byla většina škol již transformována). To se projevilo zejména u menších středních škol, kde nebyly jako doposud dostatečné podmínky pro zavádění specializovaných větví, kterými gymnázium navazovalo na SVVŠ. V souvislosti s proměnou SVVŠ na gymnázia došlo rovněž k poklesu počtu středních škol (přibližně o

---

²⁰⁰ D. Předotová, *Historie školství*, s. 49.

²⁰¹ K. Bauerová, *Vývoj*, s. 29.

30).²⁰²

Gymnázium mělo připravovat na studium na vysoké škole a poskytovat úplné střední všeobecné vzdělání. Funkcí gymnázia ovšem nebyla jen příprava ke studiu na vysokých školách, nýbrž i pro práci např. ve státní správě, v oblasti služeb, kultury či výroby. Žáci gymnázií měli tedy hned dvě možnosti – buď po maturitě pokračovat ve studiu na VŠ, nebo hned vstoupit do praxe. Oproti stávajícímu modelu střední všeobecně vzdělávací školy, která byla tříletá, mělo být gymnázium prodlouženo na čtyři roky studia. Bylo rovněž navrženo diferencování gymnázia na dvě větve – humanitní a přírodovědnou. Mezi návrhy bylo i zavádění speciálních studijních směrů (např. matematicko-fyzikální, chemicko-biologický, moderních jazyků, klasických jazyků, tělovýchovný, programátorský).²⁰³

Došlo i ke změnám v koncepci výuky. Byla nově zavedena estetická výchova (volitelně hudební nebo výtvarná výchova). Dále byla značně rozšířena nabídka i jiných volitelných a nepovinných předmětů. Mezi volitelné předměty patřily například latina, řečtina, deskriptivní geometrie, praktická cvičení z přírodovědných předmětů zmíněná dále, níže rovněž zmiňované základy administrativy, případně základy ekonomiky a organizace nebo technické kreslení, na některých školách např. i francouzština nebo psaní na stroji.²⁰⁴ K nepovinným předmětům patřily kromě výše uvedených volitelných předmětů ještě těsnopis, hygiena rodiny, řízení motorových vozidel nebo níže zmiňované poměrně oblíbené sportovní hry.²⁰⁵ Nový učební plán byl do praxe uveden ve školním roce 1969/1970.²⁰⁶ Vítanou změnou byl i fakt, že již nebyl kladen důraz na funkci tohoto typu střední školy jako přípravy pro budování socialistického hospodářství. Gymnázia

²⁰² E. Walterová, Projektování, s. 10.

Počtu škol gymnaziálního typu se zde musíme věnovat konkrétněji. Důvodem k tomuto konstatování je fakt, že Walterová uvádí počet těchto škol v celém Československu (ve školním roce 1964/1965 370 a v roce 1968/1969 343) a publikace Českého statistického úřadu uvádí počty pouze pro území dnešní České republiky (pro srovnání ve školním roce 1964/1965 247 a 217 v roce 1968/1969).²⁰² Od školního roku 1969/1970 již byla proměna SVVŠ na gymnázia provedena na všech školách.

Přehledná tabulka počtu škol v uvedených školních letech (zdroj: ČSÚ, E. Walterová, Projektování).

1964/1965		1968/1969	
Česko	Československo	Česko	Československo
247	370	217	343

(Kolektiv autorů (ČSÚ), Gymnázia, tab. 54.; srov.: E. Walterová, Projektování, s. 10).

²⁰³ E. Walterová, Projektování, s. 9 a 10.

Tyto návrhy nebylo ovšem možné v drtivé většině případů realizovat z důvodů nedostatečných kapacit jednotlivých škol.

²⁰⁴ SAA Sušice, Vyprávění Boženy Bůžkové ze dne 22. 6. 2019.

²⁰⁵ E. Walterová, Projektování s. 72–74.

²⁰⁶ K. Bauerová, Vývoj, s. 30.

byla zřizována krajskými národními výbory a vztahovaly se na ně stejné právní předpisy jako na SVVŠ.²⁰⁷

Výrazným pokrokem byly kromě prodloužení studia o jeden rok i změny v obsahu studia oproti stávajícímu pojetí na SVVŠ. Změnila se i koncepce maturitních zkoušek, byly vydány nové směrnice o maturitních zkouškách. Povinně se maturovalo z českého a ruského jazyka (ústně i písemně), zbylé předměty byly volitelné (resp. povinné podle větví – humanitní a přírodovědná). Ovšem zařazení do dané sekce nebylo u maturity směrodatné, např. žáci z přírodovědné větve mohli maturovat volitelně např. z dějepisu, a naopak humanitně zaměřeni studenti si mohli vybrat některou z přírodních věd (se souhlasem vedení školy). Ovšem zvykem bylo, že na humanitní větvi se maturovalo buď z dalšího cizího jazyka, nebo latiny či z dějepisu. Maturitní zkouška trvala čtvrt hodiny a příprava na zkoušení rovněž čtvrt hodiny, jako je tomu i v současné době.²⁰⁸

Došlo rovněž k zavádění volných sobot, které bylo naprosto unikátní v celém východním bloku,²⁰⁹ což mělo mimo jiné za následek, že se studenti mohli více věnovat samostatným pracím například z češtiny, dějepisu, zeměpisu nebo přírodovědných předmětů (to byl přirozeně ideální případ, studenti se samozřejmě spíše věnovali svým zálibám). Práce pojednávaly většinou o regionální tematice a některé z nich, které byly opřeny o práci s prameny, dosahovaly velmi dobré úrovně.²¹⁰ Zmínit zde mohu za všechny velmi kvalitní práci studentky SVVŠ Květoslavy Polaufové, která maturovala v roce 1969, kdy již existovalo gymnázium, ale stále ještě paralelně s ním fungovala SVVŠ v posledních dvou ročnících. K. Polaufová se v práci věnovala sušickým kostelům. Na 22 stranách shrnula nejen historii, ale i architektonický popis děkanského kostela sv. Václava, hřbitovního kostela Panny Marie, kostela sv. Felixe a přilehlého kapucínského kláštera a kaple Anděla Strážce v Sušici.²¹¹

Rok 1969 přinesl i do školství (do jisté míry) normalizaci poměrů. Velkého množství politicky nepohodlných a nespolehlivých učitelů se dotýkalo propouštění a znemožnění dalšího působení ve školství. Šlo o kantory, kteří v roce 1968 vystoupili proti režimu, případně nechtěli po nástupu normalizace vstoupit do strany.²¹² Připomenu zde jako

---

²⁰⁷ Zákon o gymnasiích č. 168/1968 Sb. z 19. 12. 1968.

²⁰⁸ F. Morkes, Historický přehled, s. 43–46.; srov.: SAA Sušice, Vyprávění Jaromíra Potužáka st. ze dne 18. 11. 2018.

²⁰⁹ SAA Sušice, Vyprávění Miloše Potužáka ze dne 15. 4. 2019.

²¹⁰ V. Holý – M. Potužák, Šedesát pět let střední školy, s. 40.

²¹¹ Květoslava Polaufová, Sušické kostely, Sušice 1969. (= studentská seminární práce).

²¹² K. Bauerová, Vývoj, s. 29.

příklad „normalizačních čistek“ prof. Vladimíra Holého, který sice již v té době neučil, nýbrž působil jako ředitel muzea v Sušici. V roce 1971 byl odvolán z místa ředitele a v muzeu dále pracoval jako řadový pracovník. O dva roky později přišel i o toto místo a až do odchodu do důchodu se živil jako topič v nemocnici.²¹³ Ovšem normalizace se dotýkala samozřejmě i stávajících učitelů, jako příklad zde uvedu učitele výtvarné výchovy Miloslava Buriana, který byl v roce 1970/1971 nově umístěn na základní školu v Kašperských Horách.²¹⁴ Na místa vyloučených kantorů se hledali noví, mladí, většinou politicky angažovaní a spolehliví „kádři“. Ovšem ne vždy šlo o kantory zaměřené ideologicky. Přesto se normalizace školství nedotýkala tolik jako jiných odvětví a často přicházela později, např. až v polovině 70. let.²¹⁵

Ve velkém se opět začala uplatňovat cenzura, která se dotýkala nejen učebnic, ale i literatury a výukových pomůcek. S normalizací souvisela i proměna přijímacích zkoušek na gymnázia. Zde nerozhodovaly jen schopnosti a vědomosti žáků, ale i kádrové posudky ze základních škol a třídní původ. Kritéria byla celkově přizpůsobena dětem z dělnické třídy.²¹⁶ Ovšem tento systém byl „pozitivně narušován“ některými učiteli na základních školách, kteří byli s to napsat velmi dobré kádrové posudky i žákům, kteří by se jinak neměli šanci dostat na gymnázium. Následující úryvek nám má připomenout silně ideologicky zaměřenou dobu normalizace, která působila negativně i na školství, zejména to střední a vyšší.

*„Snaha nepřátelských protisocialistických sil v krizovém období let 1968 až 1969 směřovala v oblasti školství k narušení principu jednotné školy. Progresivisté zdůrazňovali zvýšení úrovně naší školy předstíranou péčí o vývoj talentů vnější diferenciací a nevidaným úsilím o obnovení starých gymnázií. Šlo jim tedy o postupný návrat k buržoaznímu školskému systému.“*²¹⁷

Samozřejmě je třeba říct, že podoba školství hodně závisela na samotných učitelích a jejich přístupu, takže netřeba soudit socialistické školství jako špatné, poněvadž dobrý učitel vyučoval korektně i za socialismu, byť s mnohými omezeními.²¹⁸ Pohled tehdejších studentů na socialistické školství byl velmi pragmatický. Byli jednoduše smíření s tím, že

---

²¹³ Jiří Novák – Michael Švec, Redaktoři Vlastivědného sborníku Muzea Šumavy – Vladimír Holý, Sušice s. d., [<http://sbornikmuzeasumavy.cz/private/redaktori.html>], cit. 10. 4. 2019.

²¹⁴ SAA Sušice, Vyprávění Miloše Potužáka ze dne 15. 4. 2019.

²¹⁵ Tamtéž, Vyprávění Boženy Bůžkové ze dne 22. 6. 2019.

²¹⁶ K. Bauerová, Vývoj, s. 30.

²¹⁷ Kolektiv autorů, Dějiny školství v Československu I. 1945–1975, Praha 1982, s. 81.

²¹⁸ SAA Sušice, Vyprávění Boženy Bůžkové ze dne 22. 6. 2019.

se látka musí vykládat právě tak, jak to předepisuje strana a vláda.²¹⁹

6.2 Opětný vznik a vývoj gymnázia z pohledu školní kroniky sušické střední školy

Gymnázium v Sušici bylo ze SVVŠ přeměněno již na začátku školního roku 1968/1969, stejně jako mnoho jiných takových škol.²²⁰ Rodiče, jejichž děti měly od září 1968 nastoupit na gymnázium, hlasovali o délce studia. Jednalo se o možnostech buď zachování tříletého cyklu, či zavedení čtyřletého. Bylo to ještě předtím, než bylo zcela jasné, jak bude gymnázium koncipováno. Většina rodičů se vyslovila pro čtyřleté studium, které tedy bylo od roku 1968 na sušickém gymnáziu zavedeno.²²¹

V souvislosti s přeměnou SVVŠ na tradiční gymnázium se objevily ze strany vedení školy a učitelského sboru žádosti o navrácení školy do původní budovy na Husově náměstí. Stejně jako SVVŠ totiž gymnázium mělo i nadále sídlit v nevyhovující budově u kostela sv. Václava. V původní budově gymnázia sídlila dál ZDŠ. Padaly návrhy o možné výstavbě nové ZDŠ, ovšem k té došlo nakonec až na počátku 80. let. Žádosti nebyly tedy příslušnými orgány ani vyslyšeny, natož podpořeny nebo zrealizovány.²²² Již od roku 1965 totiž byla stávající budova školy ve značně havarijním stavu. Bylo potřeba vyměnit ústřední topení, ve zdivu budovy se navíc začaly objevovat trhliny (budova stojí na bývalém městském hradebním příkopu).

Ve školním roce 1968/1969 působilo na gymnáziu celkem 18 pedagogů, byl otevřen první ročník gymnázia se třemi třídami (2 přírodovědné a 1 humanitní), v nichž bylo 88 žáků. Na konci školního roku zde bylo 85 žáků, jelikož tři během roku přestoupili. Počty žáků v ostatních třídách si uvedeme v přehledných tabulkách. Na začátku školního roku ve škole (včetně SVVŠ) bylo 236 žáků, do konce školního roku jich 7 odešlo.²²³ Ve školním roce 1970/1971 měla škola celkem osm tříd ve třech ročnících. V prvním ročníku dvě třídy, ve druhém tři a ve třetím rovněž tři s celkem 207 žáky, které vyučovalo celkem 13 kantorů. Kolem 2/3 žáků tvořily dívky a většina žáků byla přespolních, protože byli

---

²¹⁹ Tamtéž, Vyprávění Leopolda Baleje ze dne 3. 7. 2019.

²²⁰ Božena Bůžková, Před katedrou za katedrou, in: Pavel Princ (red.), Almanach – Gymnázium Sušice 1906–1996, Sušice 1996, s. 70.

²²¹ SAA Sušice, Vyprávění Boženy Bůžkové z roku 2014.

²²² Ladislav Novák, Putování a proměny devadesátiletého jubilanta, in: Pavel Princ (red.), Almanach – Gymnázium Sušice 1906–1996, Sušice 1996, s. 7.

²²³ Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice, šk. rok 1968/1969 – bez paginace. (kronika dočasně uložena ve školním archivu).

nuceni každý den dojíždět z důvodu absence internátu.²²⁴ Roku 1970 maturoval na gymnáziu poslední ročník bývalé SVVŠ (a s ním ještě účastníci vojenského kurzu, kteří maturitu skládali externě), což znamenalo v následujícím školním roce úplnou absenci maturitního ročníku. Již bylo řečeno, že roku 1971 nikdo nematuroval, gymnazisté skládali maturitu až o rok později.²²⁵

V roce 1971 vyvrcholily problémy s vytápěním školy způsobené havarijním stavem ústředního topení. Po návratu z vánočních prázdnin ukazovaly teploměry v některých třídách dokonce 0°C. Byly provizorně vyčištěny trubky radiátorů a následně v březnu byla zahájena celková rekonstrukce topného systému, která místy značně narušovala výuku, zejména vlivem hluku nástrojů.²²⁶ Nedostatečná teplota ve třídách po příchodu do školy po Vánocích měla ovšem podle vzpomínek tehdejších studentů i prozaičtější důvod, vedle existujícího problému zastaralosti topných rozvodů. Tehdy se ještě topilo v kamnech a školník musel včas zatopit, což tehdy neudělal. Třída 3.C měla tehdy ve své kmenové místnosti 12 °C, studenti se tedy vypravili za ředitelem školy, aby mu oznámili, že ve třídě, kde není dostatečná teplota, nebudou. Ředitel Novák jim odpověděl: „*Studenti, vás hřejí mladá srdce.*“ Žáci opáčili, že i ve vězení musí být vyšší teplota a následně školu bez dovolení opustili. Samozřejmě předtím nezapomněli topení „přidusit“, aby tolik nesálalo. Kromě 3.C školu opustila i 3.B. A zatímco „céčko“ ze všeho vyšlo beztréstně,²²⁷ ve 3.B dostali všichni uprchlíci ředitelské důtky.²²⁸

Co se týká ideologie ve výuce, mělo sušické gymnázium poměrně hodně nekomunistických pedagogů, kteří se snažili látku vykládat po svém, samozřejmě v rámci možností tehdejších osnov. Šlo o schopné a zkušené učitele, jako byli např. František Procházka, Jan Hubl, Jan Střeleček, Emanuel Uher, Oldřich Bradáč, Josef Dítě či Miloš Potužák.²²⁹ Tím ovšem nezpochybňuji kvality ostatních učitelů.

Pro studenty, kteří nechtěli pokračovat po maturitě ve studiu na vysoké škole, byl na Gymnáziu v Sušici nabízen volitelný předmět Základy administrativy. Velká část studentů se rovněž účastnila praktických cvičení z přírodovědných předmětů (chemie, fyzika,

---

²²⁴ V. Holý – M. Potužák, Šedesát pět let střední školy, s. 40.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice, šk. rok 1970/1971, bez paginace. (kronika dočasně uložena ve školním archivu).

²²⁷ Tehdejší studentka Božena Bůžková vzpomíná, že den potom přišla do školy v půl osmé (tehdy se začínalo v 8:00) a třídní učitel 3.C Josef Šmíd již čekal na stupínku ve třídě. Když pí Bůžková vešla, pronesl pateticky: „*Bůžková, vy, premiantka, jak jste mohla dopustit, aby třída prchla?!*“

²²⁸ SAA Sušice, Vyprávění Boženy Bůžkové ze dne 22. 6. 2019.

²²⁹ Tamtéž.

biologie) nebo sportovních cvičení, která byla organizována ráno nebo odpoledne, před zahájením, respektive po skončení výuky.²³⁰

6.3 Výuka dějepisu v letech 1968–1971 – Vývoj obecně v ČSSR

Prodloužení studia ze tří na čtyři roky v roce 1968 přineslo i rozšíření výuky dějepisu. Shodně se SVVŠ zůstalo i na gymnáziu rozdělení tříd na přírodovědnou a humanitní sekci. Zatímco na SVVŠ byl v humanitní sekci dějepis posílen v maturitním ročníku o jednu vyučovací hodinu týdně (učební plán platný od školního roku 1965/1966, předtím byla hodinová dotace na obou větvích shodná),²³¹ na gymnáziu byl maturitní ročník humanitní větve posílen oproti druhé sekci hned o dvě hodiny dějepisu týdně. Přírodovědná větev totiž v posledním ročníku měla dějepis jen jako volitelný předmět.²³²

V souvislosti se změnami, které přinesl rok 1968 (jednak proměna středního školství, jednak politické události srpna 1968, jednak nedořešená koncepce základního školství), se dostalo vyučování dějepisu do krize. V postavení dějepisu v učebním plánu nastalo tak jisté provizorium. Největšími problémy byl příliš velký rozsah látky, a dále také nízká hodinová dotace, která neodpovídala rozsahu látky. V *Souboru instrukcí k práci škol a výchovných zařízení II. cyklu* ve školním roce 1968/1969,²³³ vydaném ministerstvem školství bylo doporučeno sladit výuku dějin světových a národních z důvodu zachování jednotnosti historického vývoje. Bylo nutné rovněž přehodnotit některá historická fakta a jevy, aby byly poplatné tehdejšímu stavu historického vědění.²³⁴

6.4 Dějepis jako vyučovací předmět – učebnice, pomůcky, proměny stylu výuky

Podobně jako zůstala pro gymnázia víceméně stejná legislativa jako pro SVVŠ, nezměnily se nijak podstatně ani pomůcky, samozřejmě až na několik výjimek (spíše ale až v průběhu 70. let). Zejména v případě učebnic nedošlo k vytvoření nových učebnic ani

---

²³⁰ V. Holý – M. Potužák, *Šedesát pět let střední školy*, s. 39.

²³¹ E. Walterová, *Projektování* s. 71, 72.

²³² *Tamtéž*, s. 72–75.

Humanitní větev měla dějepis v každém ročníku dvě hodiny týdně, což znamená osm týdenních vyučovacích hodin za celé studium. Přírodovědná větev měla dějepis ve shodné hodinové dotaci (tzn. dvě hodiny týdně na ročník), ovšem pouze do třetího ročníku. Studenti přírodovědných tříd, kteří si nevybrali dějepis jako volitelný předmět, tedy měli za celé studium pouze šest týdenních hodin dějepisu.

²³³ *Soubor instrukcí k práci škol a výchovných zařízení II. cyklu* ve školním roce 1968/1969, Praha 1968.

²³⁴ Josef Dvořák, *K vyučování dějepisu na SVVŠ, Dějepis ve škole* 16, 1968–1969, s. 156.

světových ani českých dějin, resp. se vyučovalo podle stávajících učebnic Jaroslava Charváta a Václava Husy. V souvislosti s výše zmíněnou změnou v koncepci výuky, kdy se měly sladit dějiny světové a české, byla přepracována a znovu vydána učebnice V. Husy *Československé dějiny*²³⁵ dovedená do roku 1918, původně určená pro SVVŠ.²³⁶ Světové dějiny se vyučovaly podle Charvátovy učebnice,²³⁷ která byla rovněž znovu vydána v roce 1968. Problémem byly učebnice nejnovějších dějin (tzn. po roce 1918), hlavně ve vztahu k národní historii. Prvního vydání učebnic pro období 1918–1939,²³⁸ resp. 1948,²³⁹ se české školství dočkalo až v roce 1973 díky Jaroslavu Pátkovi. Z jiných pomůcek si zde zmíníme například relativně nově vydaný *Školní atlas československých dějin*²⁴⁰ z roku 1964 (již několikáté vydání, poprvé byl vydán roku 1959), který se používal i na gymnáziu. Publikován byl i *Školní atlas světových dějin*, poprvé v roce 1962.²⁴¹ Oba tyto atlasy se dočkaly několika vydání v 60. i 70. letech a byly na svou dobu poměrně velmi dobře zpracované (hlavně díky erudovanému kolektivu autorů).

Výuka dějepisu v souvislosti s nastupující normalizací byla stále více rizikovou záležitostí. Byli vyučující, kteří se snažili o objektivní hodnocení tehdejšího dění a jeho zasazení do „historických kulis“ – tedy skloubit své vlastní přesvědčení s tehdejší diskurzem, ovšem ve velmi nepřímých nuancích, aby se nedostali do problémů. Přemýšlivý student si ovšem dokázal „dát dvě a dvě dohromady“. Tito učitelé si tak zachovali do jisté míry tvář, ovšem museli se mít na pozoru. Jiní učitelé, byť byli před tragickým koncem období Pražského jara výrazně proreformní, jednoduše „převlékli kabát“, tak říkajíc otočili kormidlo o 180 stupňů a přizpůsobili se normalizaci. Jak politicky, tak při výkladu látky v hodinách (nejen) dějepisu.²⁴²

Styl výkladu se proměňoval spolu s probíranou látkou. U nejstarších dějin, tzn. pravěk a starověk, se politika téměř vůbec neobjevovala (oproti pozdějším historickým obdobím). S postupem času, kdy se výklad blížil novějším dějinám, se již politice a ideologii vyhnout takřka nedalo. Čím víc se blížily nejnovější dějiny, tím více bylo nutné

---

²³⁵ V. Husa, *Československé dějiny do roku 1918*. (vydání z roku 1967, 1970, 1971 a 1972).

²³⁶ H. Mandelová, *Dějepis*, s. 50.

²³⁷ J. Charvát, *Světové dějiny*, Praha 1968².

²³⁸ Jaroslav Pátek, *Československé dějiny (1918–1939)*, Praha 1973.

²³⁹ Týž, *Československé dějiny (1939–1948)*, Praha 1973.

²⁴⁰ Kolektiv autorů, *Školní atlas československých dějin*, Praha 1964².

²⁴¹ H. Mandelová, *Dějepis*, s. 29.

²⁴² SAA Sušice, Vyprávění Jaromíra Potužáka st. ze dne 18. 11. 2018.; srov.: Tamtéž, Vyprávění Miloše Potužáka ze dne 15. 4. 2019.

přizpůsobovat výklad oficiálnímu diskurzu, který diktovala KSČ.²⁴³

Podle mnohých pamětníků chyběly ve výuce dějepisu nejen na gymnáziu poznatky z dějin každodennosti. Učebnice byly zaměřeny na politické dějiny. Dějiny „obyčejného člověka“ v nich chyběly, např. to, jak se lidé bavili, co jedli, pili, jak se oblékali, živil, jaké používali nástroje, jakými trpěli nemocemi, jaké bylo počasí atd., v učebnicích, a hlavně ve výkladu, chybělo.²⁴⁴ Je pravdou, že přemírou politických dějin trpí výuka dějepisu dodnes. Ale musíme si přiznat, že jistě ne všichni studenti na výuku pohlíželi takto a také, že se do učebnice nedá zakomponovat všechno. Zde by bylo třeba najít mnohem více pamětníků, ale na to není v rámci rozsahu této práce dost prostoru.

6.5 Proměny výuky dějepisu na gymnáziu z pohledu kroniky, vzpomínek absolventů a profesorů a dalších pramenů

Na úvod je nutné poznamenat, že kronika školy neposkytuje téměř žádné, případně pouze omezené informace k výuce dějepisu, stejně jako pro předchozí kapitoly, je tedy nutné využít především vzpomínky pamětníků.

Průběh hodin dějepisu byl většinou následující: krátký referát na začátku související s probíranou látkou, poté krátké ústní zkoušení, následoval vlastní výklad látky a na konci zopakování probrané látky.²⁴⁵

První ročníky gymnázia neměly vůbec dějepisné učebnice. Byli to zejména studenti, kteří nastoupili v roce 1968.²⁴⁶ Důvodem byla absence učebnic, které by zcela odpovídaly osnovám. Později se začaly používat učebnice původně určené pro SVVŠ, které byly do jisté míry adaptovány pro gymnázia.

Vyučujícími s aprobací dějepis na gymnáziu byli Miloš Potužák, Josef Šmíd, Marie Štojdlová-Homerová, Jarmila Příbylová-Šístková a jako suplent i František Procházka.²⁴⁷ Zajímavé je, že žáci mohli vyučující oslovovat pane profesore²⁴⁸ s výjimkou tehdejšího ředitele, kterému říkali soudruhu,²⁴⁹ ačkoli v té době probíhala normalizační vlna a samozřejmě i ve školství bylo pravidlem oslovovat všechny vyučující soudruhu.

Prof. Miloš Potužák, který měl vystudovaný dějepis, tělocvik a jeden semestr

---

²⁴³ Tamtéž, Vyprávění Miloše Potužáka ze dne 15. 4. 2019.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ SAA Sušice, Vyprávění Jaromíra Potužáka st. ze dne 18. 11. 2018.

²⁴⁶ Tamtéž, Vyprávění Boženy Bůžkové ze dne 22. 6. 2019.

²⁴⁷ Tamtéž, Vyprávění Miloše Potužáka ze dne 15. 4. 2019.

²⁴⁸ Tamtéž, Vyprávění M. H. ze dne 4. 6. 2019.

²⁴⁹ Tamtéž, Vyprávění Jaromíra Potužáka st. ze dne 18. 11. 2018.

německého jazyka na FF UK (v letech 1946–1950), se narodil v roce 1924 a zemřel roku 1999. Učitelství měl takřikajíc „v krvi“, jeho otec působil jako učitel na malotřídních školách v sušickém okresu.²⁵⁰ Ke studentům měl přátelský a vřelý přístup, jeho výklad byl zajímavý.²⁵¹ Své přípravy na výuku měl pečlivě písemně vedené a průběžně je doplňoval, studenty nepřetěžoval neúměrným množstvím látky.²⁵² Na výklad byl tudíž připraven velmi dobře, používal fotografie, mapy, atlasy československých a světových dějin, někdy i diapositivy (ty byly promítány pomocí tzv. epidiaskopu), skrz které se promítaly fotografie. Výuku doplňoval i promítáním filmových kotoučů např. o druhé světové válce.²⁵³ Byl dobrý vypravěč a dějiny, jak světové, tak domácí, byly jeho oblíbeným koníčkem. Při výkladu dějin Československa dokázal plně zužitkovat své osobní návštěvy českých historických památek a velmi často využíval informací o regionálních dějinných událostech na Sušicku (měl k dispozici kopii *Dějiny Sušicka*, kterou mu daroval prof. Holý). Výklad světových dějin doplňoval i tím, co se zrovna v dané době dělo na našem území. Např. na otázku studenta „*Kdo žil v Sušici, když vzkvétalo Řecko?*“ dokázal velmi rychle odpovědět: „*Keltové*“.²⁵⁴ Jakožto zkušený pedagog vykládal klidně a moudře,²⁵⁵ co nejvíce bez zaujetí marxistickou ideologií, jelikož byl nekomunista.²⁵⁶ Ve výkladu se snažil v nenápadných nuancích ukázat souvislosti dějů minulých s těmi aktuálními.²⁵⁷ Historii studoval v poválečných, stále ještě relativně demokratických letech, a navíc měl vlastní trpké zkušenosti s totalitními režimy (za druhé světové války byl totálně nasazen ve Stuttgartu) a uměl se tedy

---

²⁵⁰ Tamtéž, Miloš Potužák, Profesionální životopis.

²⁵¹ Tamtéž, Vyprávění Jaromíra Potužáka st. ze dne 18. 11. 2018.

²⁵² Tamtéž, Vyprávění M.H. ze dne 4. 6. 2019.

²⁵³ Tamtéž, Vyprávění Jaromíra Potužáka st. ze dne 18. 11. 2018.

²⁵⁴ Tamtéž, Vyprávění Miloše Potužáka ze dne 15. 4. 2019.

²⁵⁵ Jiří Wagner, Z konce let šedesátých, in: Pavel Princ (red.), Almanach – Gymnázium Sušice 1906–1996, Sušice 1996, s. 52.

²⁵⁶ SAA Sušice, Vyprávění Vladimíra Horpeniaka ze dne 12. 6. 2019. „*U vyučujícího dějepisu prof. Potužáka jsem oceňoval jeho přirozené, k studentům „otcovsky“ přátelské chování, obdivuhodně dokázal vést výklad, aniž by pod tlakem tehdejších poměrů upadal do nějakého politického ideologizování... Oceňoval zájem a iniciativu studentů, bylo vidět, že ho vždy potěší jejich zájem o obor, znalosti i vyjadřovací schopnosti. (Reagoval nenápadným sympatickým úsměvem).*“ Zde je důležité zmínit také to, že prof. Potužák vyučoval dějepis stejně před rokem 1968 i poté, neovlivněn duchem doby, což neplatilo ani zdaleka pro všechny učitele nejen dějepisu, ale i jiných humanitních předmětů. Jen přírodovědné předměty se do jisté míry vyučovaly stále stejně bez ohledu na dobu a převládající ideologii. (SAA Sušice, Vyprávění Miloše Potužáka ze dne 15. 4. 2019.; srov.: Tamtéž, Vyprávění Leopolda Baleje ze dne 3. 7. 2019).

²⁵⁷ Tamtéž, Vyprávění Jaromíra Potužáka st. ze dne 18. 11. 2018.

„*Jednou řekl památnou větu, že Hitler byl původně čalouník a potom samozřejmě, že se mu nechtělo sedět někde u verpánku no, a tak se dal na politiku.*“ Souvislost tohoto citátu s původem některých komunistických funkcionářů je více než zřejmá.

k výkladu postavit tak, že látku vyložil bez ideologického podtextu jak jen to bylo možné.²⁵⁸

Jako učitel začínal ve školním roce 1945/1946 ve Slapech nad Vltavou (měl tehdy vystudované osmileté gymnázium v Sušici – zde studoval v letech 1935–1943), při čemž nastoupil dálkové studium na pedagogické fakultě. Později se ale rozhodl pro učitelství na střední škole, pročež přešel na FF do Prahy. Po ročním působení na národní škole ve Slapech a studiu na FF absolvoval prezenční vojenskou službu (1950–1952), po níž nastoupil do praxe na Odborné učiliště státních pracovních záloh ve Strakonících (OÚSPZ Strakonice), kde v letech 1952–1958 vyučoval tělesnou výchovu, matematiku a český jazyk. Poté byl na vlastní žádost přeložen na JSŠ v Horažďovicích, na které působil i po její přeměně na SVVŠ až do roku 1965, kdy byla zrušena a sloučena se sušickou školou. Zde vyučoval tělocvik, dějepis a německý jazyk. Na SVVŠ, resp. Gymnáziu v Sušici, poté vyučoval dějepis, občanskou nauku, tělocvik, němčinu a latinu a působil zde až do školního roku 1984/1985 jako zástupce ředitele školy Ladislava Nováka (od šk. roku 1966/1967) a rovněž kronikář.²⁵⁹

K doplnění výuky pořádal prof. Potužák i různé exkurze, např. do Dolních Věstonic pro dějiny pravěku nebo k Sudoměři, kde se odehrála jedna z bitev husitských válek. Zkoušení bylo jak ústní, tak i písemné, testy měly vždy otevřenou odpověď.²⁶⁰

Hodina u prof. Potužáka byla vždy do jisté míry oddychovou, jak vzpomínají někteří jeho studenti. Na začátku většinou, ovšem ne vždy, vyzkoušel dva žáky (což bylo prý jediné nepříjemné z celé vyučovací hodiny) a poté následoval výklad, který byl klidný a zajímavý. Žáci si ve svém vlastním zájmu vedli poznámky do sešitu, které byly výchozí pro učení se na zkoušení.²⁶¹ Učebnice sice na gymnáziu, resp. SVVŠ byly k dispozici, ale příliš se jich neužívalo.²⁶²

Prof. Marie Štojdlová, provd. Homerová, patřila k mladým pedagogům, což se odrazilo v jejím vstřícném přístupu k žákům – měla k nim přátelský vztah. Kromě

---

²⁵⁸ Tamtéž.

²⁵⁹ Tamtéž, Miloš Potužák – profesní životopis.

²⁶⁰ Tamtéž, Vyprávění Jaromíra Potužáka st. ze dne 18. 11. 2018.

„Co se týče různých výletů, co jsme [na ně] jezdili, tak většinou se to odehrávalo tak, že to bylo takový zeměpisně-dějepisný, dalo by se říct poznávací výlety, že se navštěvovaly nejenom hrady a zámky, ale třeba se potom chodilo i po horách [...], že se dalo poznat jak z přírody, tak i zase na druhé straně i z té historie.“

²⁶¹ Písemné zkoušení spočívalo na třech až čtyřech otevřených otázkách, na které žáci museli písemně odpovědět.

²⁶² SAA Sušice, Vyprávění Leopolda Baleje ze dne 3. 7. 2019.

dějepis učila ještě angličtinu. Na gymnázium nastoupila ihned po studiu a vyučovala tam jen krátce – od roku 1970 do roku 1972.²⁶³ Narodila se roku 1947 v obci Jehličná a po studiu na FF UK v Praze, obor angličtina – historie, byla ustanovena na sušické gymnázium jako na své první učitelské místo. Dále působila jako středoškolská profesorka na různých školách. Později získala titul PhDr. a v současnosti vyučuje na CIEE (Center of International Education Exchange) na FF UK v Praze. Pro vysokoškolské studenty ze Spojených států amerických zde přednáší dějiny, umění a architekturu, samozřejmě v anglickém jazyce. Ve své publikační a odborné činnosti se věnuje didaktice a metodice společenskovědních předmětů a tvorbě učebnic.²⁶⁴ Mezi její publikace patří například *Kapitoly z dějin evropského města*²⁶⁵ nebo příručka k maturitě z dějepisu.²⁶⁶

Prof. Josef Šmíd se narodil roku 1945. Studoval na JSS, resp. SVVŠ v Klatovech. Jako učitel začínal po studiích na FF UK (obor český jazyk – dějepis) na SVVŠ, resp. později Gymnázium v Sušici, kde vyučoval od roku 1967/1968 do roku 1974/1975. Posléze působil jako učitel a ředitel na klatovském gymnáziu. O svém učitelském působení sepsal autobiografickou úvahovou knihu.²⁶⁷ Většinou vykládal podle učebnice, kterou ovšem studenti zpočátku neměli k dispozici.²⁶⁸ Každá jeho hodina probíhala vždy víceméně stejně. Na začátku zapsal do třídní knihy, případně ve své třídě řešil „třídnické záležitosti“, následně vyvolal dva žáky, kterým položil otázky, které v učební látce sahaly maximálně tři vyučovací hodiny zpět, a nechal zkoušené mluvit.²⁶⁹ Písemně se nezkoušelo, žáci tedy získali za pololetí přibližně 2–3 známky. Když bylo při zkoušení potřeba, doptával se a snažil se spíše pomoci, nebyl příliš přísný. Ve svém výkladu používal nadměrné množství cizích slov, což žáci přijímali různě, jeden recesista si dokonce přinesl do vyučování slovník cizích slov. Výklad prof. Šmída měl formu přednášky, neexistovala diskuze, byl nabitý faktografií, ovšem postrádal hlubší souvislosti, hodnocení či úvahy, ovšem nikdy nebyl nudný, prof. Šmíd byl totiž dobrý

---

²⁶³ Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice, šk. rok 1970/1971 a 1971/1972 – bez paginace. (kronika dočasně uložena ve školním archivu).; srov.: Konzultováno s Jaromírem Potužákem st.

²⁶⁴ Marie Homerová, *Kapitoly z dějin evropského města*, Praha 2012.

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ M. Homerová – F. Parkan, *Dějepis. Sbírká úloh pro společnou část maturitní zkoušky*, Praha 2002.

²⁶⁷ Josef Šmíd, *Mezi dvěma gymnázii s odskokem na rodinku a zdrávkou. Vzpomínkové ohlédnutí na dobu strávenou ve škole*, Klatovy 2011.

²⁶⁸ SAA Sušice, *Vyprávění Miloše Potužáka ze dne 15. 4. 2019*.

²⁶⁹ Některé nadprůměrné žáky prý dokonce ani neposlouchal, nebylo to třeba.

řečník, jeho způsob výkladu byl až „*bombastický*“. Šlo ovšem vesměs o údaje o bitvách, velké množství letopočtů a politické dějiny.²⁷⁰ Chyběl diskurz do každodenních dějin, do osudů obyčejného člověka a také náboženský kontext dějin. Dějiny národní a světové se vykládaly odděleně po tematických blocích bez historických souvislostí. Šlo o sled historických dat lineárně za sebou. Díky tomu ani nebylo poznat, na co byl kladen důraz a co bylo zamlčováno, ovšem dle některých pamětníků probíral prof. Šmíd podrobněji starověké a pravěké dějiny a tehdy protežované dějiny husitství.²⁷¹ Výklad dějin končil únorem roku 1948, což ovšem byl problém u většiny učitelů. Soudobé dějiny bylo totiž poměrně ošidné vykládat. Občas prof. Šmíd uspořádal i exkurzi, např. do sušického kapucínského kláštera, kde si měli studenti prohlédnout barokní architektonické prvky. Ve výuce ovšem nebylo používáno žádných doprovodných materiálů (= obrazy, filmy, nahrávky).²⁷²

Prof. Jarmila Šístková, roz. Příbylová učila především český jazyk a ruštinu, ovšem i dějepis (podle vyprávění pamětníků). Náhle zemřela v roce 1970.

František Procházka byl v době, kdy byl jmenován suplentem za zemřelou prof. Šístkovou, již v důchodovém věku. Většinou suploval češtinu, ale učil i pár hodin dějepis. I tam se promítala jeho láska k dílu K. H. Máchy – při výkladu i v dějepisů vždycky skončil u tohoto básníka. Byl známý svým svérázným přístupem ke studentům, ale i ke kolegům, nadřízeným či inspektorům.²⁷³

Stejně jako v ostatních předmětech, i v dějepisě se věnovala pozornost zájmům žáků o tento předmět. Dějepis sice nebyl na gymnáziu tolik perspektivním předmětem jako přírodní vědy (chemie, matematika nebo fyzika, ze kterých se pravidelně pořádaly olympiády), ale i v tomto předmětu se vyučující snažili dělat více než jen vykládat dějiny. Vznikaly různé studentské práce z historie (zejména místní), u kterých byla nutná pomoc učitelů (pořádání exkurzí do muzeí, knihoven či navštěvování významných památek v okolí). Shánění a shromažďování materiálů pro historické práce bylo v tehdejší velmi složité a studenti museli vyvinout při této činnosti značné úsilí.²⁷⁴ V tehdejší době nebylo

---

²⁷⁰ Výklad byl tak hutný, že studenty od dělání poznámek až bolely ruce.

²⁷¹ To, že nebylo poznat, na jaká období či témata kladl důraz je značně individuální, záleželo na náhledu jednotlivých studentů.

²⁷² SAA Sušice, Vyprávění Boženy Bůžkové ze dne 22. 6. 2019.; srov.: Tamtéž, Vyprávění Miloše Potužáka ze dne 15. 4. 2019.

²⁷³ Tamtéž, Vyprávění Leopolda Baleje ze dne 3. 7. 2019.

²⁷⁴ J. Šmíd, Naše práce s nadanými studenty, in: František Procházka (red.), Šedesát pět let střední školy v Sušici 1906–1971. Jubilejní památník k 65. výročí založení střední školy v Sušici, Sušice 1971, s. 83.

vůbec jednoduché sehnat prameny, jako je tomu dnes. Neexistovalo ani příliš mnoho literatury k mnohým tématům případně byla literatura zastaralá či nekvalitní. Jelikož neexistovala digitalizace, bylo nutné se v rámci bádání vypravit do příslušných institucí (do muzeí, archivů, knihoven atd.). Při zpracovávání témat pro samostatné práce tedy žáci museli být opravdu pečliví a vytrvalí.

Ve školním roce 1968/1969 měli žáci prvního ročníku vzácnou příležitost navštívit v rámci školního výletu a dějepisně-zeměpisné exkurze na Šumavu zakázané území tzv. hraničního pásma v oblasti Březníku a Podroklaní nedaleko obce Modrava.²⁷⁵

Roku 1970, v listopadu, byla na gymnáziu založena mládežnická organizace SSM (Socialistický svaz mládeže). Žáci se v jejím rámci věnovali přípravám oslav vzniku KSČ – připravili různé besedy, literární pásmo a také navštívili výstavu 50. let KSČ v Praze.²⁷⁶

V roce 1971 probíhaly i na gymnáziu oslavy 50. výročí založení KSČ. Kromě výzdoby školy a třídních nástěnek, které byly věnované tomuto výročí, byli studenti seznamováni s vývojem dělnické třídy a komunistické strany i při hodinách dějepisu. Dověděli se informace o rozkolu v rámci sociální demokracie ve 20. letech a vzniku komunistické strany v Československu. Na gymnáziu proběhla také beseda o činnosti KSČ a dělnictva v meziválečném období s Marií Hájkovou, vdovou po sušickém odbojáři, členovi KSČ Františku Hájkovi,²⁷⁷ která k příležitosti 50. výročí vzniku KSČ obdržela Řád práce.²⁷⁸ Konala se i celoškolská exkurze do Prahy na výstavu k výročí vzniku KSČ.²⁷⁹

V rámci výuky dějepisu žáci také zhlédli dva sovětské filmy, které jim přiblížily atmosféru druhé světové války.²⁸⁰

Maturity z dějepisu probíhaly stejně jako dnes. Byl přítomen zkoušející, přisedící a předseda komise. Dosavadní vyučující dějepisu v konkrétní třídě zkoušel. Na začátku se vylosovala otázka, pak měl student 15 minut na přípravu, následně mluvil na téma otázky. Pokud vyčerpал svou přípravu, byl tázán.²⁸¹

---

²⁷⁵ V. Holý – M. Potužák, Šedesát pět let střední školy, s. 40.

²⁷⁶ Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice, šk. rok 1970/1971, bez paginace. (kronika dočasně uložena ve školním archivu).

²⁷⁷ Václav Halla (ed.), Sušicko za okupace 1939–1945, Sušice 1947.

²⁷⁸ Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice, šk. rok 1970/1971, bez paginace. (kronika dočasně uložena ve školním archivu).; Archiv KPR, fond KPR, Evidenční knihy k udělování státních vyznamenání, inv. č. 45–47, knihy č. 9–11, bez paginace, č. 4269, Hájková Marie.

²⁷⁹ SAA Sušice, Vyprávění M. H. ze dne 4. 6. 2019.

²⁸⁰ Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice, šk. rok 1970/1971, bez paginace. (kronika dočasně uložena ve školním archivu).

²⁸¹ SAA Sušice, Vyprávění Boženy Bůžkové ze dne 22. 6. 2019.

7 Závěr

Po prostudování dostupných materiálů je třeba říci, že téma, kterým se zabývá tato práce, je poměrně málo prozkoumané a pramenná základna nevyčerpaná. Jedním z přínosů této práce má být i pokus o nástin literatury a pramenů, ze kterých je možno čerpat při výzkumu tohoto tématu. Jaroslav Pánek v úvodu *Akademické encyklopedie českých dějin* vyzdvihuje přínos Heleny Mandelové k výzkumu tématu školního dějepisu. Dlužno dodat, že dr. Mandelová se zabývá spíše dějepisem na základních školách; středním a vysokým školám se ve své stati věnuje méně. Výuka na středních školách a konkrétně výuka dějepisu zde je jedno z vůbec nejméně prozkoumaných témat socialistického školství. Doposud nebyla zcela zkompletována ani bibliografie učebnic dějepisu pro střední školy ze zkoumaného období. Do budoucna je toto téma tedy využitelné ze všech možných úhlů pohledu. Pramenná základna je velmi bohatá a cesty výzkumu mohou vést jak ke konkrétním tématům, jako je vývoj na jedné vybrané škole, tak ke zobecnění a výzkumu v rámci územního celku, či dokonce celé republiky. Výuka dějepisu byla a je stále zajímavým tématem plným proměn. Různé přístupy k výuce v různých obdobích mohou být velmi zajímavým námětem k bezpočtu vědeckých prací, a to nejen z historie, ale i v rámci pedagogiky a didaktiky či metodiky dějepisu, případě výzkumu učebních pomůcek. Velmi zajímavým výzkumným tématem jsou jistě i maturitní zkoušky. Humanitní větev SVVŠ měla totiž několik let povinnou maturitu z dějepisu, stejně jako i později gymnázium. Z maturitních protokolů lze zjistit vyčerpávající množství informací a zpracovat je různými metodami do různě pojatých statí a prací. A pravděpodobně nejlepším pramenem pro výzkum jsou ústní výpovědi pamětníků z řad tehdejších studentů, popřípadě i kantorů. Metoda oral history je dle mého názoru nejzajímavější metodou s ohledem na obsah výpovědí pamětníků, kteří do zkoumaného tématu vnesou velkou míru subjektivity, která skvěle oživí obraz minulosti. Je velmi důležité vzpomínky pamětníků zaznamenávat a zpracovávat, dokud existuje ta možnost. A to i přesto, že mnozí tvrdí, že ke zkoumání dějin je třeba časového odstupu, ba dokonce zrazují od výzkumu tak „mladých“ dějin nadšené badatele. Je pravda, že do takovýchto prací jde badatel s rizikem zveřejnění nepříjemných údajů, ale přesto je třeba i tyto nedávné dějiny zkoumat. Do budoucna se totiž budeme muset stále více spoléhat pouze na neživé prameny a ty poskytují jen omezené a úzké možnosti pohledu na historickou skutečnost. Všichni historici zkoumající starší období dějin by dali cokoli za

to, kdyby se mohli setkat tváří v tvář se samotnými aktéry dějin, kteří historii tvořili. Dobrý historik se s tímto problémem sice musí umět vypořádat, ovšem písemné a jiné neživé prameny nejsou zcela dostatečným zdrojem pro co nejobsáhlejší a nejpřesnější pohled na dějinný vývoj.

Výzkum výuky dějepisu nám také poskytuje vhled do dějinných událostí, které se odrážely ve výuce. Například rok 1968, který se ve výuce odrazil tím, že došlo k uvolnění poměrů. Toto je dalším zajímavým námětem pro výzkum – rok 1968 ve světle výuky dějepisu je zcela jistě okruhem, který stojí za povšimnutí. Neméně důležitým a zajímavým tématem je i normalizace a její vliv na školství a výuku, který byl rovněž nezanedbatelný.

Metoda komparace se dá při tomto výzkumu také velmi dobře využít, lze porovnávat styl výuky například na dvou školách nebo srovnat teorii s praxí čili dostupné metodiky a osnovy s reálnými vzpomínkami na výuku dějepisu v praxi. A v neposlední řadě, v rámci výzkumu vyučování se dá pracovat i s ostatními vyučovacími předměty, což otevírá dveře dalším pracím na toto téma.

Velmi zajímavým pramenem jsou časopisy zmíněné výše a také věstníky ministerstva školství. Časopisy tehdy vydávané se věnovaly obšírně výuce dějepisu, jejím problémům, výzkumu atd. Věstníky ministerstva přinášejí rovněž mnoho možností ke studiu, ačkoli jde o studium velmi náročné. Ovšem je třeba se těmto pramenům rovněž věnovat. Jde o „neprobádanou půdu“. Hlavně v případě výuky dějepisu. Téma se totiž dosud nedočkalo monografického zpracování, ačkoli spousta dílčích prací existuje.

Je třeba se také pozastavit nad jedním faktem, který dokáže překvapit nejspíše každého. Týká se problémů školství v padesátých, šedesátých a sedmdesátých letech ve srovnání s problémy školství současného. Studium metodik výuky dějepisu využívaných v tehdejší době a samozřejmě článků v pedagogických časopisech a rovněž poznatky z vyprávění pamětníků docházíme k závěru, že problémy tehdejšího školství a zejména výuky dějepisu de facto přetrvávají dodnes. Výuka dějepisu se již tehdy potýkala například s problémy nedostatečného prostoru k výkladu nejnovějších dějin. To ovšem bylo způsobeno i nedostatečnou základnou v podobě učebnic a samozřejmě i tehdejší ideologií a strachem pedagogů z výkladu soudobých dějin – tyto problémy v současné době již neexistují.²⁸²

---

²⁸² Tamtéž, Vyprávění Zdeňky Brabcové ze dne 25. 5. 2019.

8 Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny nevydané:

Archiv KPR Praha:

fond KPR, Evidenční knihy k udělování státních vyznamenání, inv. č. 45–47, knihy č. 9–11, bez paginace, č. 4269, Hájková Marie.

Muzeum Šumavy Sušice, Osobní pozůstalost Vladimíra Holého, Padesát let střední školy v Sušici, s. d. (strojopis).

SOkA Klatovy:

MěstNV Sušice (č. 293), sign. OK 241. (= kronika města r. 1961).

Škola Horažďovice č. 1504, sign. ŠK 368. (= kronika Základní devítileté školy Horažďovice, Blatenská ul.).

Škola Klatovy (č. 1327), sign. ŠK 365. (= kronika SVVŠ Klatovy).

Škola Sušice (č. 1893), inv. č. 66, sign. ŠK 277. (= kronika jedenáctileté střední školy Sušice a ZDŠ Sušice, Husovo náměstí).

Soukromý archiv autora Sušice:

POTUŽÁK, Miloš, Moji kolegové z gymnázia, Sušice s. d., s. 2 strojopisu.

POTUŽÁK, Miloš, Profesní životopis.

Vyprávění Antonína Končala ze dne 15. 6. 2019.

Vyprávění Boženy Bůžkové ze dne 22. 6. 2019.

Vyprávění Boženy Bůžkové z roku 2014.

Vyprávění Jaromíra Potužáka st. ze dne 18. 11. 2018.

Vyprávění Jaroslava Hambergera ze dne 22. 6. 2019.

Vyprávění Leopolda Baleje ze dne 3. 7. 2019.

Vyprávění M. H. ze dne 4. 6. 2019.

Vyprávění Miloše Potužáka ze dne 15. 4. 2019.

Vyprávění Vladimíra Horpeniaka ze dne 12. 6. 2019.

Vyprávění Zdeňky Brabcové ze dne 25. 5. 2019.

Školní archiv Gymnázia Sušice:

Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice. (kronika dočasně uložena ve školním archivu gymnázia).

Prameny vydané:

DVOŘÁK, Josef, K vyučování dějepisu na SVVŠ, Dějepis ve škole 16, 1968–1969, s. 156.

HALLA, Václav (ed.), Sušicko za okupace 1939–1945, Sušice 1947.

HÁNL, Jiří, Vyučování dějepisu v 9.–11. postupném ročníku ve školním roce 1954/1955. Referát z instruktáže posluchačů prázdninového kursu v Opavě dne 3. července 1954, Dějepis ve škole 1, 1954, s. 305–320.

HOLÝ, Vladimír, Dějiny Sušicka. Vlastivědný materiál pro učitele sušického okresu, Sušice 1958. (cyklostyl).

KOLEKTIV AUTORŮ, Školní atlas československých dějin, Praha 1964².

KOŘALKA, Jiří (rec.), J. Charvát – M. Pravdová – V. Soják, Dějepis pro desátý ročník, Československý časopis historický 8, 1960, s. 864–866.

MEJSTŘÍK, Václav, Metodika dějepisu, Praha 1955. (= učební text Vysoké školy pedagogické v Praze).

MEJSTŘÍK, Václav, Metodika dějepisu jako učebního předmětu, Praha 1964.

MEJSTŘÍK, Václav, Polytechnické vyučování v dějepise, Dějepis ve škole 1, 1954, s. 73–79.

MEJSTŘÍK, Václav, Stati z metodiky vyučování dějepisu, Praha 1958.

PRAVDOVÁ, Marie, Některé problémy nových učebních osnov dějepisu. Rozklad o základních problémech uvedených při instruktáži posluchačů prázdninového kursu v Opavě, Dějepis ve škole 1, 1954, s. 293–294.

POLAUFOVÁ, Květoslava, Sušické kostely, Sušice 1969. (= studentská seminární práce).

Soubor instrukcí k práci škol a výchovných zařízení II. cyklu ve školním roce 1968/1969, Praha 1968.

STOJKA, Ondrej, Metodika vyučovania dejepisu, Bratislava 1961¹, 1963².

Zákon o gymnasiích č. 168/1968 Sb. z 19. 12. 1968.

Dobové učebnice (výběr):

- HUSA, Václav, Československé dějiny do roku 1918, Praha 1962¹, 1980¹³.
- HUSA, Václav a kol., Československé dějiny. Pokusná učebnice pro 11. ročník všeobecně vzdělávacích škol. I. díl do r. 1848, Praha 1959; II. díl do r. 1918, Praha 1961.
- HUSA, Václav a kol., Dějiny ČSR. Učební text pro školy všeobecně vzdělávací a školy pedagogické. Díl I, Praha 1953³.
- CHARVÁT, Jaroslav – SOJÁK, Vladimír – PRAVDOVÁ, Marie, Dějepis pro desátý ročník: pokusná učebnice pro všeobecně vzdělávací školy, Praha 1959².
- CHARVÁT, Jaroslav, Světové dějiny, Praha 1967¹, 1968².
- KLÍMA, Arnošt a kol., Dějiny ČSR. Učební text pro 10. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol a školy pedagogické. II. díl, Praha 1956⁵.
- PRAVDOVÁ, Marie, Dějiny novověku pro 10. postupný ročník, Praha 1955.
(překlad Anna Šourková).
- PÁTEK, Jaroslav, Československé dějiny (1918–1939), Praha 1973.
- PÁTEK, Jaroslav, Československé dějiny (1939–1948), Praha 1973.
- SOJÁK, Vladimír a kol., Dějiny doby nejnovější. Pro 11. postupný ročník, Praha 1954.
- URBAN, Zdeněk, Dějiny ČSR. Učební text pro 11. postupný ročník všeobecně vzdělávacích škol a školy pedagogické. Díl 3, Praha 1955⁴.
- VARCL, Ladislav, Přehled a zhodnocení otrokářských řádů, 1954.

Literatura:

- BARTEČKOVÁ, Ivana, Obraz dějin v učebnicích dějepisu z 19. a 20. století, Olomouc 2010. (= bakalářská práce, UPOL, Filozofická fakulta, katedra historie).
- BAUEROVÁ, Kateřina, Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství v Československé republice po II. světové válce v letech 1945–1989, Praha 2008. (= diplomová práce UK, Filozofická fakulta).
- BÍČOVÁ, Lenka, Učebnice dějepisu padesátých a šedesátých let dvacátého století, Praha 2013. (= diplomová práce UK, Pedagogická fakulta).
- BIMKOVÁ, Dana, Pedagogické časopisy pro výuku dějepisu v první polovině 50. let 20. století, in: Šustová, Magdaléna – Pánková, Markéta (redd.), Dějiny ve škole – Škola v dějinách, Praha 2010, s. 117–121. (= Historia scholastica 1).

- BŮŽKOVÁ, Božena, Před katedrou za katedrou, in: Princ, Pavel (red.), Almanach – Gymnázium Sušice 1906–1996, Sušice 1996, s. 70.
- ČAPEK, Vratislav, Didaktika dějepisu 1., Praha 1985.
- FOJTÍK, Petr, Postavení venkovského učitele na počátku komunistického režimu (1948–1953) na příkladu školy v Jestřabí na Valašskokloboucku, in: Studentské historické sešity 1. Pytlík historických zajímavostí, Olomouc 2009, s. 178–192.
- FORST, Vladimír a kol. (redd.), Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce, svazek 2/I (H–J), Praha 1993.
- HAVLŮJOVÁ, Hana – NAJBERT, Jaroslav a kol., Paměť a projektové vyučování v dějepise, Praha 2014.
- HOLÝ, Vladimír – LHOTÁK, Jan, Královský hvozd na Šumavě před třicetiletou válkou, Domažlice 2007. (upraveno, doplněno a vydáno dr. Lhotákem).
- HOLÝ, Vladimír – POTUŽÁK, Miloš, Šedesát pět let střední školy v Sušici, in: Procházka, František (red.), 65 let střední školy v Sušici 1906–1971. Jubilejní památník k 65. výročí založení střední školy v Sušici, Sušice 1971, s. 18–41.
- HOMEROVÁ, Marie, Kapitoly z dějin evropského města, Praha 2012.
- HOMEROVÁ, Marie – Parkan, František, Dějepis. Sbírká úloh pro společnou část maturitní zkoušky, Praha 2002.
- CHMELÍK, Luboš, Vývoj školské správy na našem území, Brno 2010. (= bakalářská práce, MU v Brně, Právnická fakulta).
- JANOVSKÝ, Julius a kol., Základy didaktiky dějepisu, Praha 1984.
- JERSÁK, Jan, K základním otázkám výuky dějepisu na školách druhého cyklu, Pedagogika 14, č. 5, 1964, s. 582–599.
- JIREČEK, Miroslav, Vývoj vyučovacího předmětu dějepis v letech 1918–2013, Brno 2014. (= disertační práce MU, Pedagogická fakulta).
- JIROUŠEK, Bohumil, Historik Jaroslav Charvát v systému vědy a moci, Praha 2011.
- KOLEKTIV AUTORŮ, Dějiny školství v Československu I. 1945–1975, Praha 1982.
- KOLEKTIV AUTORŮ, Dějiny školství v Československu II. 1945–1975, Praha 1982.
- KOLEKTIV AUTORŮ (ČSÚ), Gymnázia a školy gymnaziálního typu. Retrospektiva let 1788–1990, Praha 1992.
- KOLEKTIV AUTORŮ, Marxismus, s. 1. 2019., on-line na [https://cs.wikipedia.org/wiki/Marxismus#Marxistick%C3%A1_historiografie], cit. 3.6.2019).

- KOLEKTIV AUTORŮ, Václav Husa, Praha 1989. (= Velké osobnosti filozofické fakulty Univerzity Karlovy 4).
- KRÁTKÁ, Lenka, Nejsou mezi námi jen slova. O některých úskalích využívání metody orální historie, in: Vaněk, Miroslav – Hrouda, Přemysl – Mücke, Pavel (edd.), Deset let na cestě. Orální historie na Sovinci (2002–2011), Praha 2011.
- KROUSKÁ, Edita – KRATOCHVÍL, Ivan (redd.), Gymnázium Sušice, Sušice 2016.
- KUDRNA, Jaroslav, Ke kritice pozitivismu v současné buržoazní německé, francouzské a italské historiografii 19. a 20. století, Brno 1983.
- LABISCHOVÁ, Denisa – GRACOVÁ, Blažena, Příručka ke studiu dějepisu, Ostrava 2010. (= studijní text).
- MALÝ, Ivan, Učebnice dějepisu jako nástroj ideologického boje, in: Jiroušek, Bohumil a kol. (edd.), Proměny diskursu české marxistické historiografie, České Budějovice 2008, s. 301–318, zde s. 303. = *Historia Culturae XV Studia* 10.
- MANDELOVÁ, Helena, Dějepis (školní), in: Akademická encyklopedie českých dějin. Sv. 4, D–G (dadaismus gymnázium), Praha 2015, s. 23–52. (= encyklopedické heslo).
- MAŘAN, Stanislav, Problémy poslání a obsahu střední všeobecně vzdělávací školy, *Pedagogika* 10, č. 3, 1960, s. 281–296.
- MIŠURCOVÁ, Věra a kol. (edd.), Dějiny socialistické školy a pedagogiky ČSSR, BLR, MLR, NDR, SSSR I, II. Mezinárodní výběrová bibliografie 1945–1983, Praha 1985.
- NOVÁK, Jiří – ŠVEC, Michael, Redaktoři Vlastivědného sborníku Muzea Šumavy – Vladimír Holý, Sušice s. d., [<http://sbornikmuzeasumavy.cz/private/redaktori.html>], cit. 10. 4. 2019.
- NOVÁK, Ladislav, Putování a proměny devadesátiletého jubilanta, in: Princ, Pavel (red.), *Almanach – Gymnázium Sušice 1906–1996*, Sušice 1996, s. 7.
- PAPeŠ, Zdeněk, Pravda a poctivost v díle Vladimíra Holého, *Sušické noviny* 13, 2002, č. 21, s. 5.
- PARKAN, František, *Didaktika dějepisu*, Praha 2013¹, 2014². (= studijní text).
- PEŠTA, Vladimír, *Školství za totality – orální historie a literatura*, Praha 2015. (= diplomová práce UK, PedF, katedra pedagogiky).
- POLIŠENSKÝ, Josef, *Historik v měnícím se světě*, Praha 2001, s. 234–235, citováno in: Jiroušek, Bohumil, *Historik Jaroslav Charvát v systému vědy a moci*, Praha 2011, s. 171–172.

- POTUŽÁK, Jaromír, Historie sušického gymnázia, Sušice 2014. (= článek pro webové stránky školy www.gymsusice.cz).
- PRINC, Pavel (red.), Almanach – Gymnázium Sušice 1906–1996, Sušice 1996.
- PROCHÁZKA, František (red.), Šedesát pět let střední školy v Sušici 1906–1971. Jubilejní památník k 65. výročí založení střední školy v Sušici, Sušice 1971.
- PŘEDOTOVÁ, Dana, Historie školství od roku 1945 do současnosti, Olomouc 2014. (= diplomová práce, UPOL, Filozofická fakulta).
- ŠMÍD, Josef, Mezi dvěma gymnázii s odskokem na rodinku a zdrávku. Vzpomínkové ohlédnutí na dobu strávenou ve škole, Klatovy 2011.
- ŠMÍD, Josef, Naše práce s nadanými studenty, in: Procházka, František (red.), Šedesát pět let střední školy v Sušici 1906–1971. Jubilejní památník k 65. výročí založení střední školy v Sušici, Sušice 1971, s. 83.
- ŠUSTOVÁ, Magdaléna, Stalo se v zemi české. Jak se učil dějepis, Praha 2009.
- THOMPSON, Paul, The Voice of the Past: Oral History, New York 1978.
- VANĚK, Miroslav, Sběrači, lovci a „vědecký“ antikomunismus...aneb o některých problémech orální historie při výzkumu naší nedávné historie, in: Petráš, Jiří a kol. (edd.), Příběh je základ...a lidé příběhy potřebují...aneb Teoretické a praktické aspekty orální historie. Sborník příspěvků z konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 2009, České Budějovice 2009. (= Jihočeský sborník historický – Supplementum 3).
- VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel, Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie, Praha 2015².
- VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana, Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie, Praha 2007.
- WAGNER, Jiří, Z konce let šedesátých, in: Princ, Pavel (red.), Almanach – Gymnázium Sušice 1906–1996, Sušice 1996, s. 52.
- WALTEROVÁ, Eliška, Projektování střední všeobecně vzdělávací školy, Praha 1990.
- ZAJÍČKOVÁ, Petra, Reformy školství v Československu (1918–1989), České Budějovice 2015. (= závěrečná práce, Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta).
- ZOUNEK, Jiří – ŠIMÁNĚ, Michal, Úvod do studia dějin pedagogiky a školství. Kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu, Brno 2014.
- ZOUNEK, Jiří – ŠIMÁNĚ, Michal – KNOTOVÁ, Dana, Cesta k učitelství v socialistickém Československu pohledem pamětníků, Studia paedagogica 21, 2016,

č. 3, s. 131–158.

ZOUNEK, Jiří – ŠIMÁNEŠ, Michal – KNOTOVÁ, Dana, Dějiny socialistického školství: terra inkognita historicko-pedagogického výzkumu? K problematice zdrojů poznání minulosti, *Pedagogická orientace* 25, 2015, č. 3, s. 319–344.

ZOUNEK, Jiří – KNOTOVÁ, Dana – ŠIMÁNEŠ, Michal, Každodenní život základní školy v období normalizace pohledem učitelů. Využití orální historie při studiu soudobých dějin školství. Informace o projektu, Masarykova univerzita v Brně 2014–2016. [dostupné online: <https://www.muni.cz/vyzkum/projekty/26624>]; cit. 7.5.2019.

ZOUNEK, Jiří – ŠIMÁNEŠ, Michal – KNOTOVÁ, Dana, Normální život v nenormální době. Základní školy a jejich učitelé nejen v období normalizace, Praha 2017.

ZOUNEK, Jiří – ŠIMÁNEŠ, Michal – KNOTOVÁ, Dana, O vstupování na tenký led. Orální historie ve výzkumu soudobých dějin školství, in: *Mnoho tváří orální historie. Od teorie a metodologie k výzkumné praxi, výuce i popularizaci*, Brno 2017.

9 Seznam zkratek

- AV ČR – Akademie věd České republiky
CIEE – Center of International Education Exchange
COH – Centrum orální historie
COHA – Czech Oral History Association
ČSAV – Československá akademie věd
ČSSR – Československá socialistická republika
ČSÚ – Český statistický úřad
DSS – dvanáctiletá střední škola
ĐaS – Dějiny a současnost
FF – filozofická fakulta
FHS – Fakulta humanitních studií
GDPR – General Data Protection Regulation
IOHA – International Oral History Association
JSŠ – jedenáctiletá střední škola
KAN – Klub angažovaných nestraníků
KPR – Kancelář prezidenta republiky
KSČ – Komunistická strana Československa
MU – Masarykova univerzita
OPS – Okresní pedagogický sbor
OSŠ – osmiletá střední škola
OÚSPZ – Odborné učiliště státních pracovních záloh
OV KSČ – Okresní výbor Komunistické strany Československa
PedF – pedagogická fakulta
PŠ – Pedagogická škola
Sb. – Sbírký zákonů
SAA – soukromý archiv autora
SOkA – Státní okresní archiv
SSM – Socialistický svaz mládeže
SVVŠ – střední všeobecně vzdělávací škola
UK – Univerzita Karlova
UPOL – Univerzita Palackého v Olomouci
VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce

VŠ – vysoká škola

VÚP – Výzkumný ústav pedagogický

ZDŠ – základní devítiletá škola

ZŠ – základní škola

10 Přílohy

Seznam příloh:

- Příloha č. 1. Fotografie pedagogického sboru gymnázia z roku 1971. (Soukromý archiv autora Sušice).
- Příloha č. 2. Dnešní podoba secesní budovy Jedenáctileté střední školy v Sušici. (Soukromý archiv autora Sušice).
- Příloha č. 3. Dnešní podoba budovy Střední všeobecně vzdělávací školy a Gymnázia v Sušici. (Soukromý archiv autora Sušice).
- Příloha č. 4. Podoba učebnic dějepisu pro JSŠ. (Soukromý archiv autora Sušice).
- Příloha č. 5. Černobílé obrazové přílohy v učebnicích (ukázka z Husových Československých dějin). (Soukromý archiv autora Sušice).
- Příloha č. 6. Barevné obrazové přílohy v učebnicích (ukázka z Charvátových Světových dějin). (Soukromý archiv autora Sušice).
- Příloha č. 7. Ukázka „podtrhávání“ důležitých údajů v učebnicích. (Soukromý archiv autora Sušice).
- Příloha č. 8. Ukázka příloh na konci učebnic (výslovnost jmen, chronologické tabulky). (Soukromý archiv autora Sušice).
- Příloha č. 9. Ukázka textové části v učebnici světových dějin. (Soukromý archiv autora Sušice).
- Příloha č. 10. Ukázka textové části v učebnici českých dějin. (Soukromý archiv autora Sušice).
- Příloha č. 11. Ukázka příliš abstraktních názvů kapitol v učebnicích. (Soukromý archiv autora Sušice).
- Příloha č. 12. Charvátova učebnice světových dějin. (Soukromý archiv autora Sušice).
- Příloha č. 13. Přehledná tabulka přeměn středního školství v průběhu let 1953–1971. (vlastní zpracování).
- Příloha č. 14. Přehledná tabulka s počty tříd a žáků na JSŠ v Sušici. (SOkA Klatovy Škola Sušice (č. 1893), inv. č. 66, sign. ŠK 277).
- Příloha č. 15. Přehledná tabulka s počty tříd a žáků na SVVŠ v Sušici. (Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice).
- Příloha č. 16. Přehled počtu žáků a tříd na Gymnáziu v Sušici. (Školní archiv

- Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice).
- Příloha č. 17 Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1963/1964. (Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice).
- Příloha č. 18 Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1964/1965. (Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice).
- Příloha č. 19 Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1965/1966. (Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice).
- Příloha č. 20 Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1966/1967. (Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice).
- Příloha č. 21 Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1967/1968. (Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice).
- Příloha č. 22 Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1968/1969. (Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice.).
- Příloha č. 23 Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1969/1970. (Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice).
- Příloha č. 24 Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1970/1971. (Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice).
- Příloha č. 25 Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1971/1972. (Školní archiv Gymnázia Sušice, Kronika PŠ, SVVŠ a Gymnázia Sušice).
- Příloha č. 26 Přehledná tabulka soustavy československého školství v letech 1953–1960. (Miroslav Jireček, Vývoj vyučovacího předmětu dějepis v letech 1918–2013, Brno 2014).
- Příloha č. 27 Přehled diferenciací gymnázií. (podle K. Bauerová, Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství, s. 31).

- Příloha č. 28 Týdenní hodinové dotace ve výuce dějepisu na středních školách.
(podle Walterová, E., Projektování střední všeobecně vzdělávací školy, Praha 1990; srov.: Šustová, Magdaléna, Stalo se v zemi české. Jak se učil dějepis, Praha 2009).
- Příloha č. 29 Tabulka probíraného učiva v jednotlivých ročnících středních škol v letech 1953–1971. (podle Janovský, Julius a kol., Základy didaktiky dějepisu, Praha 1984.; srov.: Husa, Václav, Československé dějiny, Praha 1962; Charvát, Jaroslav, Světové dějiny, Praha 1967 a Stojka, Ondrej, Metodika vyučovania dejepisu, Bratislava 1961¹, 1963²).
- Příloha č. 30 Otázky do nahrávaného rozhovoru nebo dotazníku pro pamětníky.
(vlastní zpracování).

Příloha č. 1 – Fotografie pedagogického sboru gymnázia z roku 1971.

*Nahoře zleva: Jan Hubl (B – Z), Václav Šístek (M – F), **Josef Šmíd (D – Čj)***

*Uprostřed zleva: Josef Baierl (Hv), Miloslav Čelakovský (Vv), Josef Dítě (M – Dg), Jan Střeleček (L), František Březina (M – F), Martin Wintr (Čj), Oldřich Bradáč (Ch), **František Procházka (Čj – D – Frj – L)***

*Dole zleva: Emanuel Uher (Nj), Marie Štojdlová – Homerová (Aj – D), Anna Janoutová (Rj), Ladislav Novák, **Miloš Potužák (D – On – Tv)**, Drahomíra Vlčková (Tv), Josef Vlček (Tv – Z)*

Tato fotografie mj. dokládá, že v pedagogickém sboru drtivě převládali muži.

Příloha č. 2 – Dnešní podoba secesní budovy Jedenáctileté střední školy v Sušici.

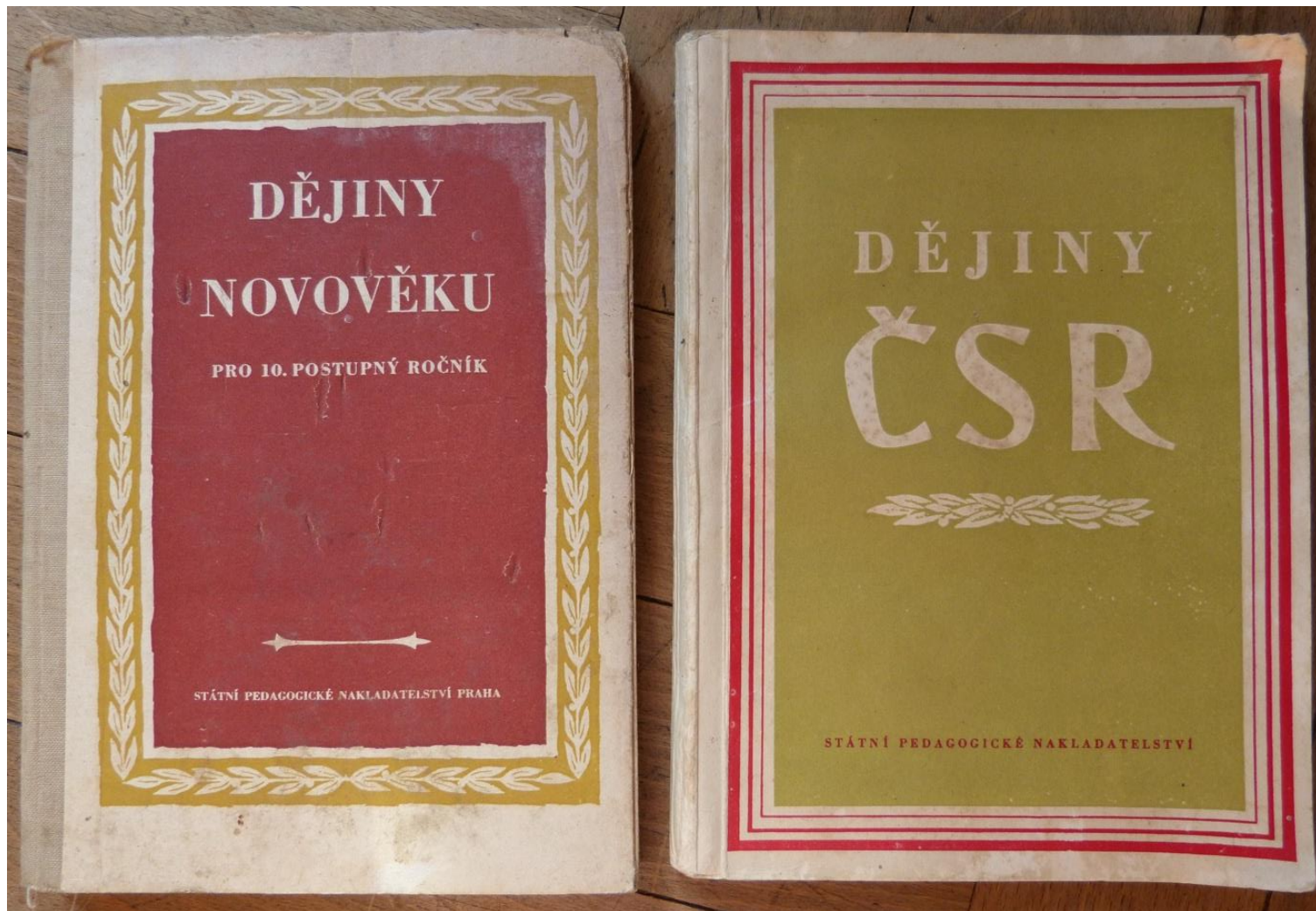

Příloha č. 3 – Dnešní podoba budovy někdejší Střední všeobecně vzdělávací školy a Gymnázia v Sušici.

Příloha č. 4 – Podoba učebnic dějepisu pro JSŠ.

Příloha č. 5 – Černobílé obrazové přílohy v učebnicích. (ukázka z Husových Československých dějin).

Vnitřek domu v Praze (počátek 13. století)

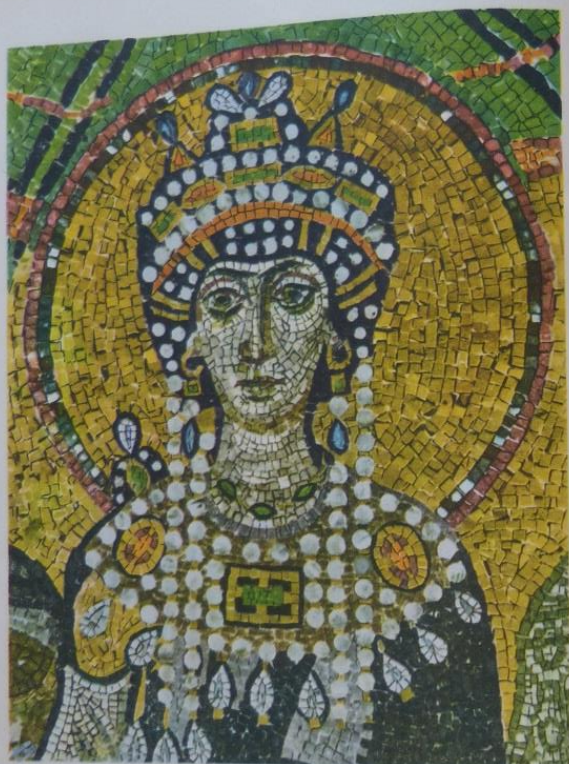
Lukostřelec na lovu — hlavička chrámového sloupu
v Blně u Střeva (13. století)

Sříbrná schránka s vytepaným jelenem a ptákem
(19. století, Želénky u Duchcova)

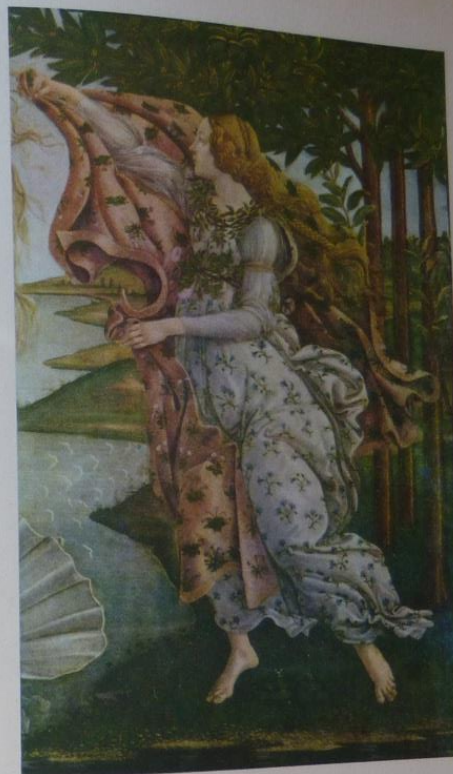

Příloha č. 6 – Barevné obrazové přílohy v učebnicích. (ukázka z Charvátových Světových dějin).

Císařovna Theodora, detail mozaiky

◀ Coré, řecké umění archaického období. Polychromovaný mramor, kolem roku 530 př. n. l. (Athény)

Sandro Botticelli, Zrození Venuše, detail

Příloha č. 7 – Ukázka „podtrhávání“ důležitých údajů v učebnicích.

uzavřít s Francií vojenský spolek a zavázat se, že se připojí ke kontinentálnímu systému. Prusku Napoleon uložil válečnou daň a značně zmenšil jeho území. Prusko bylo zachováno jako samostatný stát jenom na naléhání ruské vlády, která nemile nesla příliš velký vzrůst moci Francie. Prusku nebylo dovoleno mít větší armádu než 40 tisíc mužů.

Nezdar
kontinentálního
systému

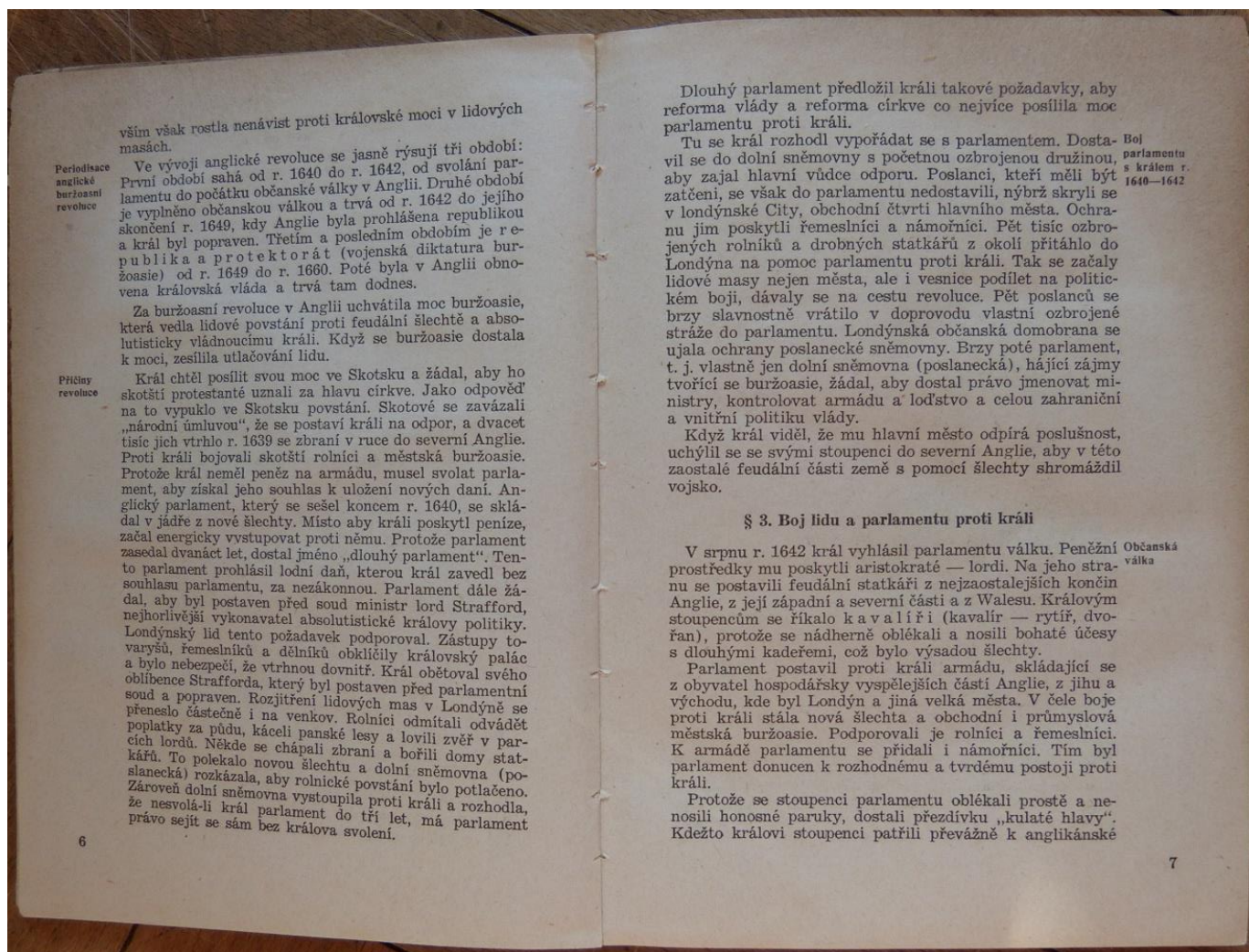
Kontinentální systém nesplnil naděje francouzské buržoasie. Anglické válečné lodi začaly zdržovat na mořských cestách obchodní lodi Francie a jejích spojenců. Mimo to francouzského zboží bylo málo, bylo drahé a horší kvality než anglické. Když Francie prohlásila celou pevninskou Evropu za uzavřenu pro anglické zboží, začalo se anglické zboží pašovat zejména přes Španělsko a německé státy. Dokonce sama francouzská vláda se nemohla obejít bez anglického zboží. I při blokadě však anglický zahraniční obchod vzrůstal a francouzský upadal. Kromě toho začaly mnohé evropské země zakládat vlastní průmysl, konkurující průmyslu francouzskému.

V letech 1810—1811 propukla následkem ožebračení širokých vrstev obyvatelstva, způsobeného neustálými válkami, ve francouzském průmyslu těžká krise. Bylo mnoho nezaměstnaných a mezi dělnictvem vznikaly nepokoje. Daně, které při neustálých válkách trvale vzrůstaly, velmi zatěžovaly buržoasii. Rolníci a dělníci reptali na stálé verbování do armády. Ve velkém počtu byli odváděni vojáci i ze státůh závislých na Napoleonovi. Proto značnou část

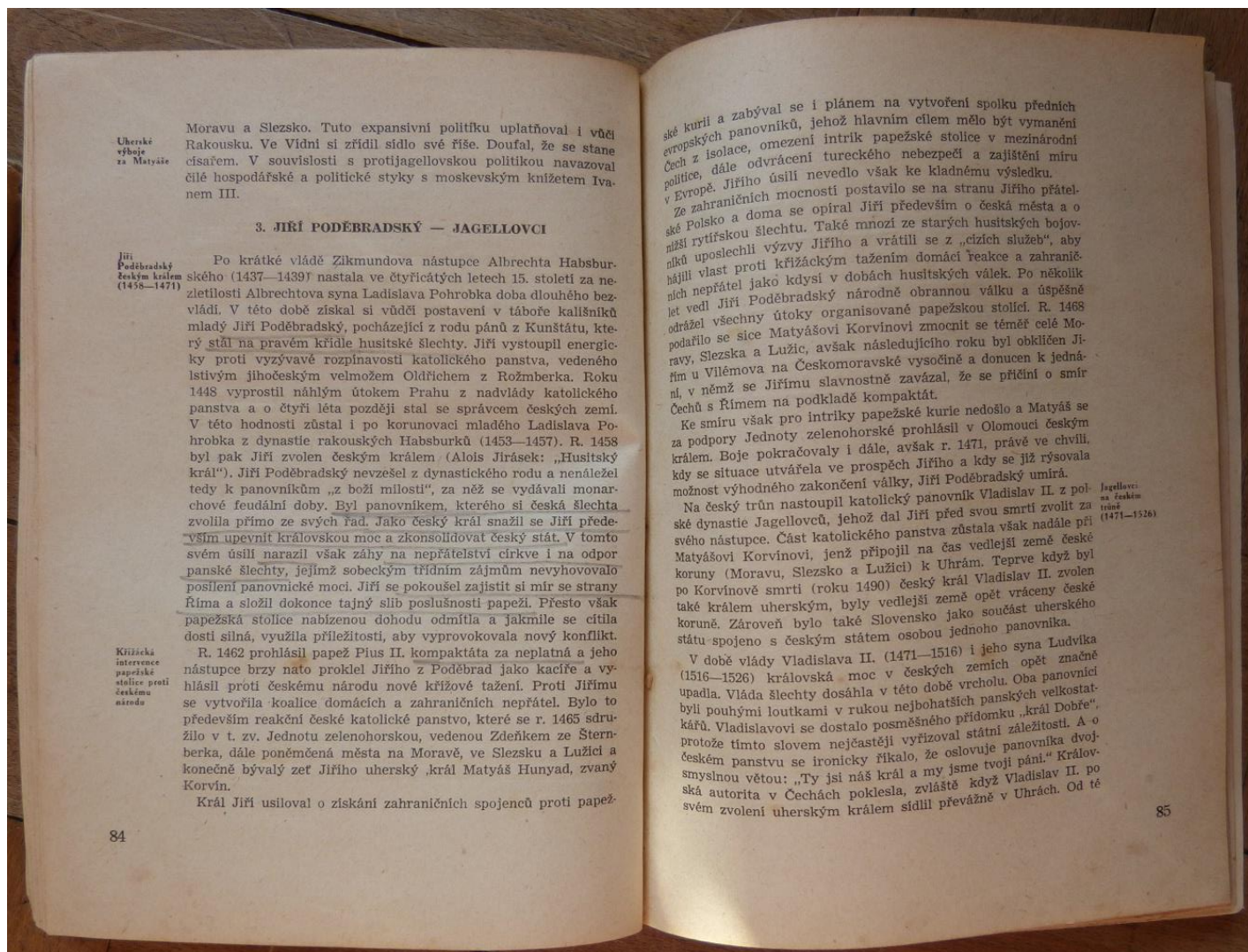

Příloha č. 9 – Ukázka textové části v učebnici světových dějin.

Příloha č. 10 – Ukázka textové části v učebnici českých dějin.

Uherské výboje za Matyáše

Moravu a Slezsko. Tuto expansivní politiku uplatňoval i vůči Rakousku. Ve Vídni si zřídil sídlo své říše. Doufal, že se stane císařem. V souvislosti s protijagellovskou politikou navazoval čilé hospodářské a politické styky s moskevským knížetem Ivanem III.

3. JIŘÍ PODĚBRADSKÝ — JAGELLOVCI

Jiří Poděbradský českým králem (1458—1471)

Po krátké vládě Zikmundova nástupce Albrechta Habsburského (1437—1439) nastala ve čtyřicátých letech 15. století za nezletilosti Albrechtova syna Ladislava Pohrobka doba dlouhého bezvládní. V této době získal si vůdčí postavení v táboře kalíšníků mladý Jiří Poděbradský, pocházející z rodu pánů z Kunštátu, který stál na pravém křídle husitské šlechty. Jiří vystoupil energicky proti vyzývavé rozpínavosti katolického panstva, vedeného listivým jihočeským velmožem Oldřichem z Rožmberka. Roku 1448 vyprostil náhlým útokem Prahu z nadvlády katolického panstva a o čtyři léta později stal se správcem českých zemí. V této hodnosti zůstal i po korunovaci mladého Ladislava Pohrobka z dynastie rakouských Habsburků (1453—1457). R. 1458 byl pak Jiří zvolen českým králem (Alois Jirásek: „Husitský král“). Jiří Poděbradský nevzešel z dynastického rodu a nenáležel tedy k panovníkům „z boží milosti“, za něž se vydávali monarchové feudální doby. Byl panovníkem, kterého si česká šlechta zvolila přímo ze svých řad. Jako český král snažil se Jiří především upevnit královskou moc a zkonsolidovat český stát. V tomto svém úsilí narazil však záhy na nepřátelství církve i na odpor panské šlechty, jejímž sobeckým třídním zájmům nevyhovovalo posílení panovnické moci. Jiří se pokoušel zajistit si mír se strany Říma a složil dokonce tajný slib poslušnosti papeži. Přesto však papežská stolice nabízenou dohodu odmítla a jakmile se cítila dosti silná, využila příležitosti, aby vyprovokovala nový konflikt.

Křížová intervence papežské stolice proti českému národu

R. 1462 prohlásil papež Pius II. kompaktáta za neplatná a jeho nástupce brzy nato prokřesťoval Jiřího z Poděbrad jako kacíře a vyhlásil proti českému národu nové křížové tažení. Proti Jiřímu se vytvořila koalice domácích a zahraničních nepřátel. Bylo to především reakční české katolické panstvo, které se r. 1465 sdružilo v t. zv. Jednotu zelenohorskou, vedenou Zdeňkem ze Šternberka, dále poměrně mála města na Moravě, ve Slezsku a Lužici a konečně bývalý zet Jiřího uherský král Matyáš Hunyad, zvaný Korvín.

Král Jiří usiloval o získání zahraničních spojenců proti papež-

ské kurii a zabýval se i plánem na vytvoření spolku předních evropských panovníků, jehož hlavním cílem mělo být vymáčení Čech z izolace, omezení intrik papežské stolice v mezinárodní politice, dále odvrácení tureckého nebezpečí a zajištění míru v Evropě. Jiřího úsilí nevedlo však ke kladnému výsledku.

Ze zahraničních mocností postavilo se na stranu Jiřího přátel. Ze saské Polsko a doma se opíral Jiří především o česká města a o něžší rytířskou šlechtu. Také mnozí ze starých husitských bojovníků uposlechli výzvy Jiřího a vrátili se z „cizích služeb“, aby hájili vlast proti křížáckým tažením domácí reakce a zahraničních nepřátel jako kdysi v dobách husitských válek. Po několika letech vedl Jiří Poděbradský národní obrannou válku a úspěšně odrazil všechny útoky organizované papežskou stolicí. R. 1468 podařilo se sice Matyášovi Korvínovi zmocnit se téměř celé Moravy, Slezska a Lužic, avšak následujícího roku byl obklíčen Jiřímu u Vilemova na Českomoravské vysočině a donucen k jednání, v němž se Jiřímu slavnostně zavázal, že se přidá k smíru Čechů s Římem na podkladě kompaktát.

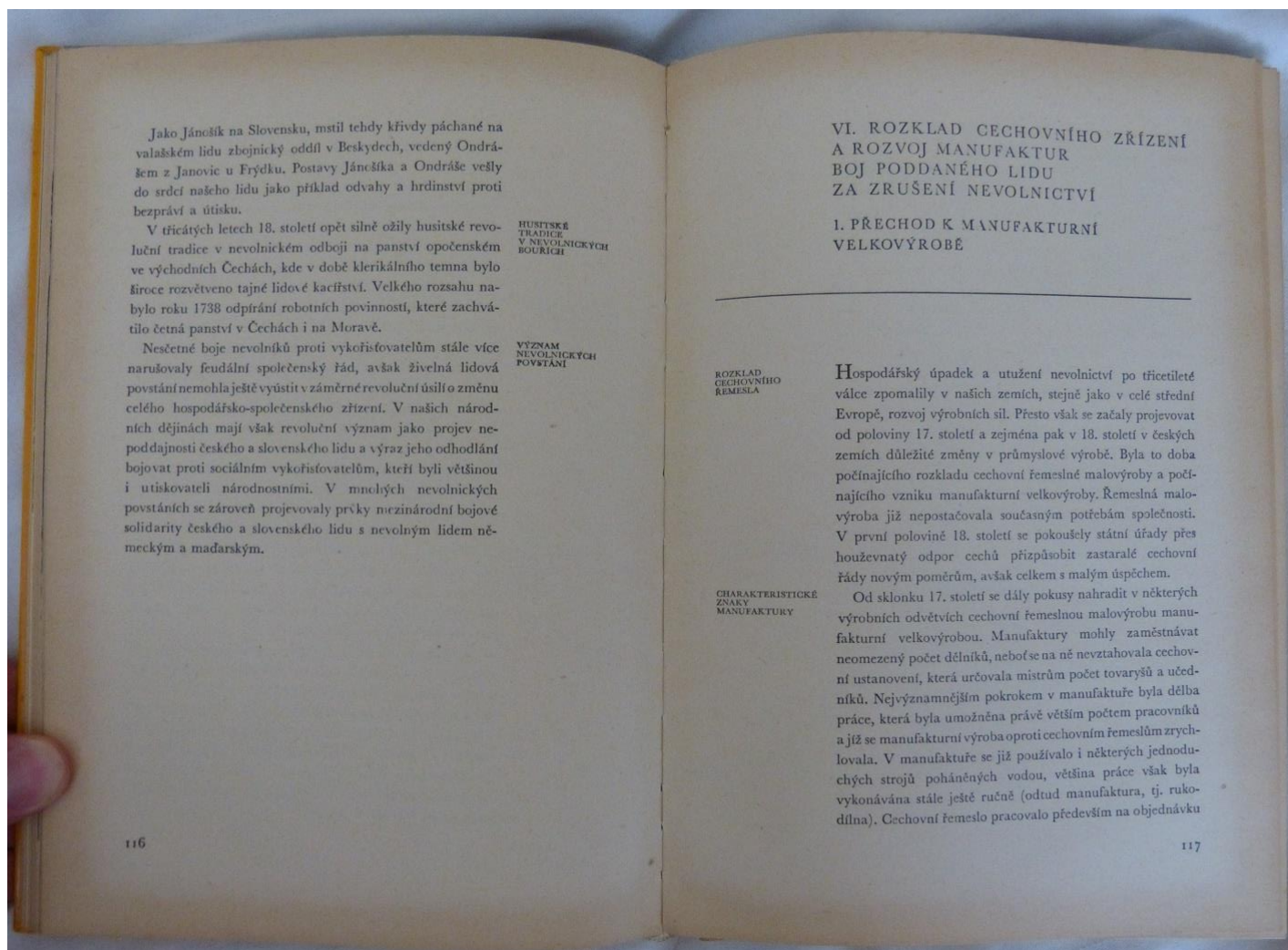
Ke smíru však pro intriky papežské kurie nedošlo a Matyáš se za podpory Jednoty zelenohorské prohlásil v Olomouci českým králem. Boje pokračovaly i dále, avšak r. 1471, právě ve chvíli, kdy se situace utvářela ve prospěch Jiřího a kdy se již rýsovala možnost výhodného zakončení války, Jiří Poděbradský umírá.

Na český trůn nastoupil katolický panovník Vladislav II. z polské dynastie Jagellovců, jehož dal Jiří před svou smrtí zvolit za svého nástupce. Část katolického panstva zůstala však nadále při Matyášovi Korvínovi, jenž připojil na čas vedlejší země české koruny (Moravu, Slezsko a Lužici) k Uhrám. Teprve když byl po Korvínově smrti (roku 1490) český král Vladislav II. zvolen také králem uherským, byly vedlejší země opět vráceny české koruně. Zároveň bylo také Slovensko jako součást uherského státu spojeno s českým státem osobou jednoho panovníka.

Jagellovci na českém trůně (1471—1526)

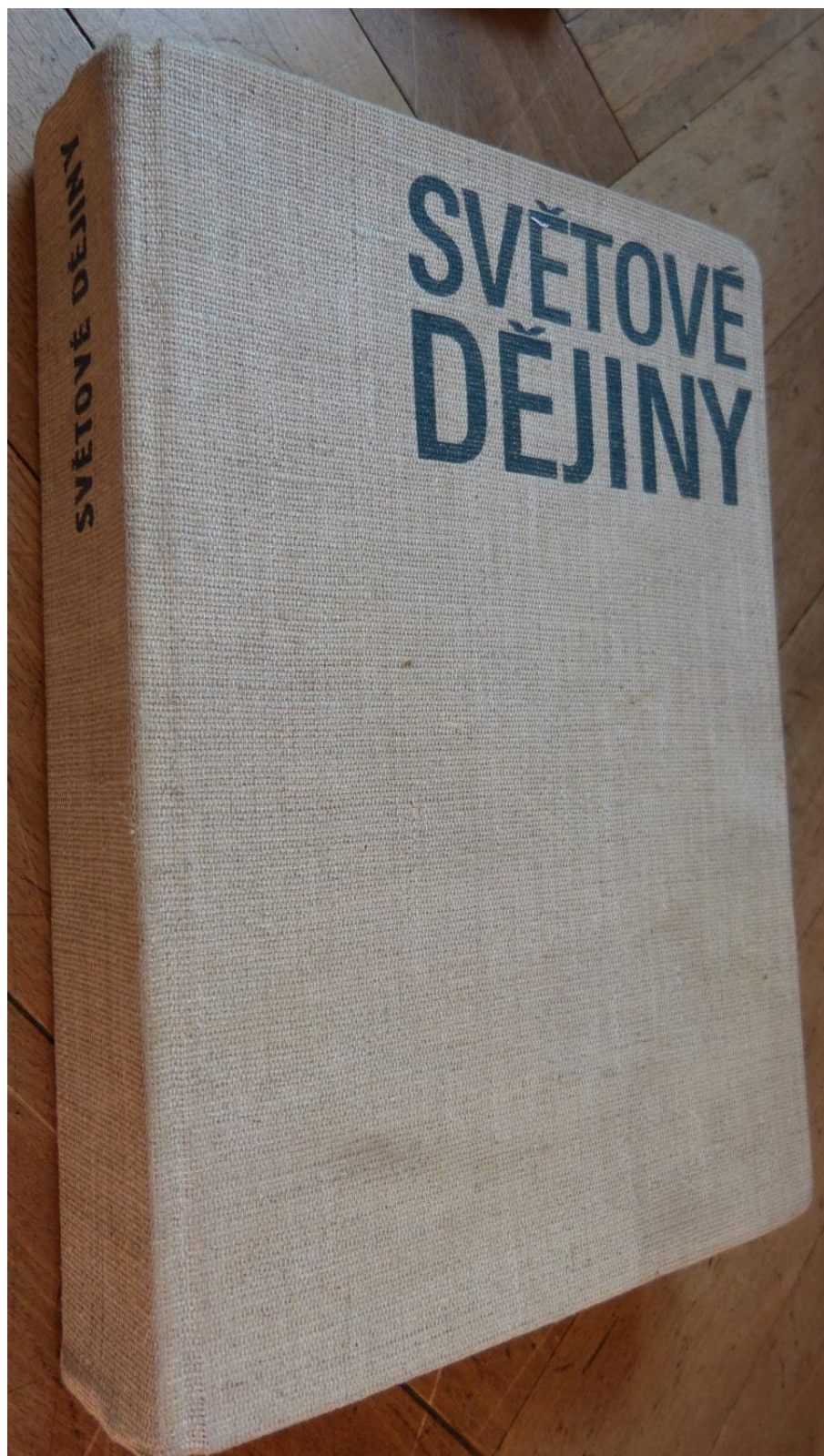
V době vlády Vladislava II. (1471—1516) i jeho syna Ludvíka (1516—1526) královská moc v českých zemích opět značně upadla. Vláda šlechty dosáhla v této době vrcholu. Oba panovníci byli pouhými loutkami v rukou nejobhatších panských velkostatkářů. Vladislavovi se dostalo posměšného přídomek „král Dobře“, protože tímto slovem nejčastěji vyřizoval panovníka dvojsmyslnou větou: „Ty jsi náš král a my jsme tvoji páni.“ Královskou autoritu v Čechách poklesla, zvláště když Vladislav II. po svém zvolení uherským králem sídlil převážně v Uhrách. Od té

Příloha č. 11 – Ukázka příliš abstraktních názvů kapitol v učebnicích.

Příloha č. 12 – Charvátova učebnice světových dějin.

Příloha č. 13 – Přehledná tabulka přeměn středního školství v průběhu let 1953–1971.

Stupeň školy	Před rokem 1953 (tj. od roku 1948)	OSŠ (od 1953)	JSS (od 1953)	DSS (pokusně na konci 50. let)	SVVŠ + ZDŠ (od 1960)	Gymnázia + ZDŠ (od 1968 do 1978)
1.	Obecná (národní) škola	První stupeň (1.–5. ročník)	První stupeň (1.–5. ročník)	První stupeň (1.–5. ročník)	První stupeň ZDŠ (1.–5. ročník)	První stupeň ZDŠ (1.–5. ročník)
2.	Měšťanská škola (čtyřletá střední škola – dívčí a chlapecká)	Druhý stupeň (6.–8. ročník)	Druhý stupeň (6.–8. ročník)	Druhý stupeň (6.–8. ročník)	Druhý stupeň ZDŠ (6.–9. ročník)	Druhý stupeň ZDŠ (6.–9. ročník)
3.	Gymnasium (čtyřleté)	Možnost navazujícího třetího stupně JSS nevětvený	Třetí stupeň (9.–11. ročník) nevětvený	Třetí stupeň (9.–12. ročník) nevětvený	SVVŠ (tříletá) Nevětvená, později ano	Gymnázium (čtyřleté) větvené

Příloha č. 14 – Přehledná tabulka s počty tříd a žáků na JSS v Sušici.

Školní rok	Počet žáků celkem	Počet tříd celkem	Počet žáků III. stupně	Počet tříd III. stupně
1953/1954	---	17	---	5
1955/1956	638	18	124	4
1957/1958	726	20	105	3
1958/1959	713	20	108	3
1959/1960	785	23	159	5
1960/1961 (již i SVVŠ)	806	24	---	5

Příloha č. 15 – Přehledná tabulka s počty tříd a žáků na SVVŠ v Sušici.

Školní rok	Počet žáků	Počet tříd	Typy tříd a jejich počet
1963/1964	136	Čtyři – jedna třída v prvním ročníku, dvě ve druhém a jedna ve třetím	Tři základní (všeobecné), jedna matematicko-fyzikální
1964/1965	174	Pět – dvě třídy v prvním ročníku, jedna ve druhém, dvě třídy ve třetím	Dvě matematicko-fyzikální, tři základní
1965/1966	247	Osm – dvě třídy v prvním, tři třídy ve druhém a dvě ve třetím ročníku	Jedna přírodovědná, jedna humanitní, čtyři základní, jedna matematicko-fyzikální
1966/1967	251	Osm – tři třídy v prvním, dvě ve druhém a tři třídy ve třetím ročníku	Tři přírodovědné, dvě humanitní, dvě základní, jedna matematicko-fyzikální
1967/1968	229	Osm – tři třídy v prvním, tři ve druhém a dvě ve třetím ročníku	Pět přírodovědných, tři humanitní

Příloha č. 16 – Přehled počtu žáků a tříd na Gymnáziu v Sušici.

Školní rok	Počet žáků začátek/konec šk. roku	Počet tříd	Typy tříd a jejich počet
1968/1969 (včetně SVVŠ)	236/229	Devět – ve všech ročnících po třech třídách	Šest přírodovědných, tři humanitní
1969/1970 (včetně SVVŠ)	210/210	Devět – ve všech ročnících po třech třídách	Šest přírodovědných, tři humanitní
1970/1971	207/206	Osm – dvě třídy v prvním ročníku, po třech třídách ve druhém a třetím ročníku	Pět přírodovědných, tři humanitní
1971/1972	262/260	Devět – po dvou třídách v prvních třech ročnících, tři třídy v maturitním ročníku	Pět přírodovědných, čtyři humanitní

Příloha č. 17 – Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1963/1964.

Třída	Počet žáků	Zaměření
1.A	42	Zá
2.A	36	Zá
2.B	35	Ma-Fy
3.A	23	Zá
Celkem 4 třídy	136	---

Zá = základní (všeobecná), Ma-Fy = matematicko-fyzikální.

Příloha č. 18 – Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1964/1965.

Třída	Počet žáků	Zaměření
1.A	33	Zá
1.B	30	Ma-Fy
2.A	42	Zá
3.A	35	Zá
3.B	34	Ma-Fy
Celkem 5 tříd	174	

Zá = základní (všeobecná), Ma-Fy = matematicko-fyzikální.

Příloha č. 19 – Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1965/1966.

Třída	Počet žáků	Zaměření
1.A	38	Př
1.B	38	Hu
2.A	31	Zá
2.B	27	Ma-Fy
2.C	34	Zá
3.A	42	Zá
3.B	37	Zá
Celkem 7 tříd	247	---

Př = přírodovědná, Hu = humanitní, Zá = základní (všeobecná), Ma-Fy = matematicko-fyzikální.

*Byla zrušena SVVŠ v Horáždovicích, navýšil se tedy počet žáků a tříd.

Příloha č. 20 – Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1966/1967.

Třída	Zaměření	Počet žáků	Přestoupilo	Chlapci	Dívky
1.A	Př	31	-1	15	16
1.B	Př	29	-4	11	16
1.C	Hu	34	-1	6	28
2.A	Př	35	--	16	21
2.B	Hu	35	--	6	29
3.A	Zá	27	--	9	18
3.B	Ma-Fy	27	--	13	14
3.C	Zá	33	--	12	21
Celkem 8 tříd	---	251	-6	88	163

Př = přírodovědná, Hu = humanitní, Zá = základní (všeobecná), Ma-Fy = matematicko-fyzikální.

*Od tohoto školního roku se změnil kronikář (Ottu Nováka nahradil Miloš Potužák) a změnil se styl zápisů v kronice, což vidíme i na údajích o počtu žáků.

Příloha č. 21 – Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1967/1968.

Třída	Zaměření	Počet žáků	Přestoupilo	Chlapci*	Dívky*
1.A	Př	25	-1+1	16	9
1.B	Př	19	-1	9	9
1.C	Hu	33	--	4	29
2.A	Př	27	-1	13	13
2.B	Př	24	--	10	14
2.C	Hu	32	--	6	26
3.A	Př	35	-1	16	18
3.B	Hu	34	--	6	28
Celkem 8 tříd	---	229	-3	80	146

SVVŠ

*na konci školního roku Př = přírodovědná, Hu = humanitní.

Příloha č. 22 – Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1968/1969.

Třída	Zaměření	Počet žáků	Přestoupilo	Chlapci*	Dívky*	Třídní profesor
1.A	Př	28	-1	14	13	V. Šístek
1.B	Př	27	--	12	15	J. Dítě
1.C	Hu	36	-2	6	28	J. Šmíd
2.A	Př	24	-1	14	9	E. Uher
2.B	Př	17	--	9	8	M. Burian
2.C	Hu	25	-1	4	20	J. Hubl
3.A	Př	25	--	12	13	O. Bradáč
3.B	Př	22	-2	7	13	F. Březina
3.C	Hu	32	--	6	26	J. Vlček
Celkem 9 tříd	---	236	-7	84	145	---

Gymnázium SVVŠ *na konci školního roku Př = přírodovědná, Hu = humanitní.

Příloha č. 23 – Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1969/1970.

Třída	Zaměření	Počet žáků	Přestoupilo	Chlapci*	Dívky*	Třídní profesor
1.A	Př	18	+1	5	14	F. Březina
1.B	Př	18	-1+1	8	10	J. Veverka
1.C	Hu	31	--	4	27	J. Vlček
2.A	Př	21	-1	12	8	V. Šístek
2.B	Př	26	--	12	14	J. Dítě
2.C	Hu	31	--	6	25	J. Šmíd
3.A	Př	22	--	14	8	E. Uher
3.B	Př	18	--	10	8	M. Burian
3.C	Hu	25	--	4	21	J. Hubl
Celkem 9 tříd	---	210	0	75	135	---

Gymnázium SVVŠ *na konci školního roku Př = přírodovědná, Hu = humanitní.

Příloha č. 24 – Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1970/1971.

Třída	Zaměření	Počet žáků	Přestoupilo	Chlapci*	Dívky*	Třídní profesor
1.A	Př	33	--	16	17	O. Bradáč
1.B	Hu	34	-1	8	25	A. Janoutová
2.A	Př	18	+1	6	13	F. Březina
2.B	Př	16	+2	7	11	M. Štojdlová
2.C	Hu	30	--	4	26	J. Vlček
3.A	Př	19	-1	12	7	V. Šístek
3.B	Př	26	-1	11	14	J. Dítě
3.C	Hu	31	-1	6	24	J. Šmíd
Celkem 8 tříd	---	207	-1	70	137	---

Gymnázium *na konci školního roku Př = přírodovědná, Hu = humanitní.

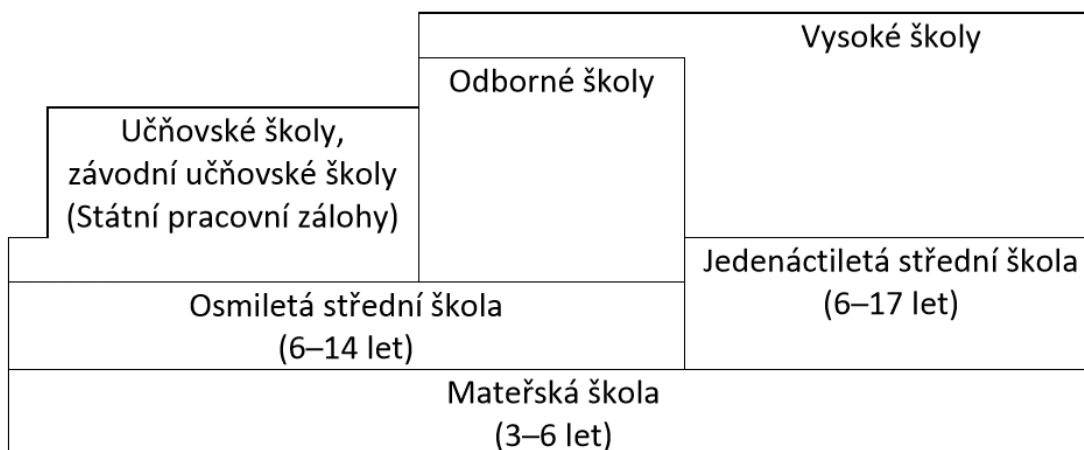
Příloha č. 25 – Tabulka počtu žáků v jednotlivých třídách – školní rok 1971/1972.

Třída	Zaměření	Počet žáků	Přestoupilo	Chlapci	Dívky	Třídní profesor
1.A	Př	32	--	19	13	M. Homerová (Štojdlová)
1.B	Hu	26	+1	5	22	L. Barborková
2.A	Př	33	-1	15	17	O. Bradáč
2.B	Hu	33	--	8	25	A. Janoutová
3.A	Př	36	-2	12	22	F. Březina
3.B	Hu	29	--	4	25	J. Hubl
4.A	Př	17	--	11	6	V. Šístek
4.B	Př	25	--	11	14	J. Dítě
4.C	Hu	30	--	6	24	J. Šmíd
Celkem 9 tříd	---	262	-2	91	168	---

Gymnázium *na konci školního roku Př = přírodovědná, Hu = humanitní.

Příloha č. 26 – Přehledná tabulka soustavy československého školství v letech 1953–1960. (převzato z *M. Jireček, Vývoj vyučovacího předmětu dějepis v letech 1918–2013, Brno 2014*).

Školská soustava v Československu v letech 1953–1960

Příloha č. 27 – Přehled diferenciacce gymnázií. (upraveno podle K. Bauerová, *Vývoj středního všeobecně vzdělávacího školství*, s. 31).

Humanitně zaměřené gymnázium:

- s rozšířenou výukou moderních jazyků (angličtina, němčina, francouzština)
- s rozšířenou výukou klasických jazyků (latina, řečtina)

Přírodovědné gymnázium se zaměřením na:

- matematiku a fyziku
- chemii a biologii
- tělesnou výchovu
- hudební výchovu a výtvarnou výchovu
- obsluhu počítačů a strojů

Příloha č. 28 – Týdenní hodinové dotace ve výuce dějepisu na středních školách. (podle Walterová, E., Projektování střední všeobecně vzdělávací školy, Praha 1990.; srov.: Šustová, Magdaléna, Stalo se v zemi české. Jak se učil dějepis, Praha 2009).

Jedenáctiletá/dvanáctiletá střední škola:

9. postupný ročník – tři, od roku 1959 – dvě (včetně DSŠ)
10. postupný ročník – tři, od roku 1959 – dvě (včetně DSŠ)
11. postupný ročník – tři (DSŠ dvě)
12. postupný ročník – dvě

* Zde se údaje rozcházejí s vyprávěním některých pamětníků, z nichž někteří tvrdili, že na JSŠ byla týdenní hodinová dotace dějepisu pouze dvě hodiny ve všech ročnících.

Střední všeobecně vzdělávací škola:

1. ročník – dvě
2. ročník – dvě
3. ročník – dvě; tři*

* Přírodovědná větev (dvě hodiny) a humanitní (tři hodiny) větev, které byly zavedeny v druhé polovině 60. let, předtím všechny ročníky po dvou hodinách.

Gymnázium:

1. ročník – dvě
2. ročník – dvě
3. ročník – dvě
4. ročník – dvě (čtyři); žádná (dvě)*

* Ve čtvrtém ročníku byl nabízen volitelný seminář z dějepisu s dotací dvou hodin týdně mimo rámec standardní výuky. Na přírodovědných větvích gymnázií byl dějepis v maturitním ročníku pouze volitelným předmětem s dotací dvou hodin týdně.

Příloha č. 29 – Tabulka probíraného učiva v jednotlivých ročnících středních škol v letech 1953–1971. (neuvědeme si zde pokusné DSS, které nebyly zavedeny plošně) (podle Janovský, Julius a kol., *Základy didaktiky dějepisu*, Praha 1984.; srov.: Husa, Václav, *Československé dějiny*, Praha 1962; Charvát, Jaroslav, *Světové dějiny*, Praha 1967 a Stojka, Ondřej, *Metodika vyučování dějepisu*, Bratislava 1961¹, 1963²).

Typ střední školy	Ročník	Učivo
Tříletý třetí stupeň JSŠ (1953–1961) (Národní a světové dějiny se vykládaly odděleně – v jednom týdnu dvě hodiny světových a hodina národních dějin)	9.	Nejstarší dějiny a středověk (dějiny otrokářského řádu – orientální despotie a starověké Středomoří, následně dějiny feudalismu až do 17. století) Ústřední tématem středověku bylo husitství ²⁸³
	10.	Novověk – přechod od feudalismu ke kapitalismu a vývoj kapitalismu, končilo se imperialismem
	11.	Moderní dějiny od roku 1917 (VŘSR) většinou do roku 1945 = počátky socialistického řádu a krize kapitalismu Vývoj Sovětského svazu, občanská válka v Rusku, Velká vlastenecká válka
Tříletá SVVŠ (1961–1968) Národní a světové dějiny vykládány odděleně – tři pololetí světové a tři pololetí národní dějiny	1.	Světové dějiny – první část = pravěk až první světová válka (do roku 1918)
	2.	<i>Světové dějiny – druhá část</i> = meziválečný vývoj, druhá světová válka a částečně poválečný vývoj s důrazem na rozvoj socialistického východního bloku <i>Národní dějiny – první část</i> = nejstarší české dějiny až rok 1848

²⁸³ Ivan Malý, *Učebnice dějepisu jako nástroj ideologického boje*, in: Bohumil Jiroušek a kol. (edd.), *Proměny diskursu české marxistické historiografie*, České Budějovice 2008, s. 301–318, zde s. 303. = *Historia Culturae XV Studia* 10.

	3.	Národní dějiny – druhá část = vývoj národů (Čechů a Slováků) od kapitalismu k vítězství socialismu Protizápadní tendence, popírání podílu USA na osvobození po druhé světové válce
Čtyřleté gymnázium (1968–1971) Světové a národní dějiny se většinou vykládají odděleně, u některých učitelů ovšem v souvislostech	1.	Pravěk, starověk, středověk (prvotně pospolná společnost až období pozdního feudalismu v pol. 16. stol.)
	2.	Dějiny novověku (od poloviny 16. stol. do roku 1917 – pozdní feudalismus až imperialismus)
	3.	Nejnovější dějiny od VŘSR (1917) po současnost
	4.	Prohloubení znalostí světových a národních dějin, regionální dějiny, metody historikovy práce (i seminář)

Předepsané osnovy se ovšem velmi často liší od reality, mnozí učitelé, jako byl např. prof. Miloš Potužák na sušické SVVŠ a gymnáziu, dějiny vykládali sice odděleně, ovšem nezapomněli udělat diskurz z evropského dění do „domácího“ a naopak (podle probírané látky).²⁸⁴

²⁸⁴ SAA Sušice, Vyprávění Leopolda Baleje ze dne 3. 7. 2019.

Příloha č. 30 – Otázky do nahrávaného rozhovoru nebo dotazníku pro pamětníky.

Možné údaje: Jméno, příjmení, volitelně iniciálami

Rok maturity, rok narození

Rok nástupu na střední školu

Povolání/profese, studium po střední škole (?) – vystudovaná VŠ (?)

1) Kdo vás učil dějepis na gymnáziu/SVVŠ/jedenáctiletce?

- S jakým zaměřením jste studoval/a? Přírodovědné nebo humanitní či matematicko-fyzikální nebo základní?
- Jak jste oslovovali své vyučující? Soudruhu nebo pane učiteli/professore?

2) Maturoval/a jste z dějepisu?

- Jak probíhala zkouška?
- Jakou jste měl otázku, na co se ptal zkoušející nebo přísedící? (Případně informace o maturitě z dějepisu z doslechu (?), pokud jste nematuroval/a).

3) Jak velký prostor byl věnován výuce dějepisu, co se týče hodinové dotace? Hodinové dotace dějepisu plus rozdíly mezi humanitní a přírodovědnou sekci. Vzpomenete si, jaká hodinová dotace byla věnována konkrétním tématům?

4) Jak si pamatujete typickou hodinu dějepisu, co dělal učitel na začátku, v průběhu a na konci?

- Např. rozdíl v koncipování hodin Štojdlová vs. Potužák a jiní učitelé... (pokud jste měli na dějepis více učitelů a můžete tedy porovnávat)
- Jaký byl rozdíl v koncepci výkladu národních dějin a dějin světových? Vykládaly se odděleně nebo souběžně – tzn. v souvislostech?

5) Na jaká témata nebo historická období kladl učitel při výuce důraz?

- Studená válka (tzn. poválečný vývoj po druhé světové válce), jak se vykládala?
- Dnes se skloňuje problém toho, že se nevykládají při výuce soudobé dějiny, co si myslíte o tomto problému?
- Byl tento problém při výuce i při vašem studiu na střední škole?
- Měli jste učebnici pro výuku nejmodernějších dějin (v případě československých dějin od roku 1918)? Pokud ano, jakou, jestli si vzpomínáte...

6) Jaké bylo ústní/písenné zkoušení při dějepisu? Jak jste se na ně připravoval/a?

- Bylo pro vás učivo a obsah látky náročné, co se týče kvantity či kvality?
- Praktikovaly se při výuce dějepisu i domácí úkoly nebo samostatné či seminární práce? Zpracovával/a jste někdy nějakou takovou práci v rámci dějepisu? Pokud ano, na jaké téma? Co jste musel(a) podstoupit při jejím zpracování?

- 7) Jak jste nahlížel/nahlížíte na svého učitele dějepisu jako na člověka a jak na učitele? Popište ho/ji.
- 8) Jak jste nahlížel/a na styl výuky v době socialismu obecně?
- 9) Používal/a jste učebnice dějepisu při přípravě do školy? V jaké míře ve srovnání s poznámkami ze školy? Jaké to byly a od jakých autorů, pokud si vzpomenete? Přišly vám využitelné a kvalitní? Jak se Vám z nich učilo?
- Vykládal Vám někdy vyučující o aktuálních dějinných událostech? Nebo o aktuální politické situaci? (např. rok 1968, normalizace, události vietnamské války atd.)
  - Jak se některé významné události v dějinách Československa dotýkaly dění ve škole? Mám na mysli např. rok 1968, nastupující normalizaci atd.
  - Jaký byl pro Vás výklad učitele při hodinách dějepisu? Vykládal srozumitelně, poutavě nebo naopak nudně?
  - Jak jste si vedl(a) poznámky při hodině?
- 10) Byly hodiny dějepisu ideologicky podbarvené? Pokud ano, jak se to podle vašeho názoru projevovalo? Pokud ne, jak se to projevovalo?
- 11) Myslíte si, že byly/jsou vědomosti, které jste získal/a ve výuce dějepisu využitelné pro vaše další působení či profesní dráhu? Uplatnil/a jste někdy tyto znalosti ve své profesi nebo budoucím životě?
- 12) Myslíte si, že současná výuka dějepisu zásadně pokročila vpřed? Jsou nějaké rozdíly v náročnosti?
- 13) Vzpomínáte si na nějaké zajímavé příhody z výuky dějepisu? Jaké to byly?
- 14) Zúčastnil/a jste se nějakých exkurzí v rámci výuky? Pokud ano, kam to bylo a jak exkurze probíhala/y? Máte z nich nějaké zajímavé zážitky?
- 15) Je podle vás výuka dějepisu důležitá? Jaký máte názor na důležitost výuky dějepisu? – povědomí o dějepisu mezi studenty...
- 16) Používal učitel při hodinách dějepisu pomůcky? Pokud ano, jaké (mapy, fotky, knihy, atlasy dějin, filmy, nahrávky, projektor)?
- 17) Napadá vás cokoli jiného, co se týká výuky dějepisu?